

LA REVISTA DEL FOMENT
PRIMAVERA 2017—NÚM. 2151

OCTUBRE
★ 1917 ★

Panorama
LA REVOLUCIÓ
RUSSA EN QUATRE
ESTAMPES
—Joseba Louzao Villar

Dossier
QUAN LA ICONA
ÉS LENIN
—Iván de la Nuez

Temes de demà
MÉS O MENYS
GLOBALITZACIÓ?
—Joan Tugores Ques

Arts&Co.
ISABEL COIXET:
LA MIRADA NO
S'ACABA MAI
—Sergi Doria

EL CINEMA I LES
PEL·LÍCULES
—Luis Goytisolo

LA REVISTA DEL FOMENT

PRIMAVERA 2017—NÚM. 2151

100 ANYS DE LA REVOLUCIÓ RUSSA

Hi ha una fórmula per ser
el Banc de l'Any a Espanya

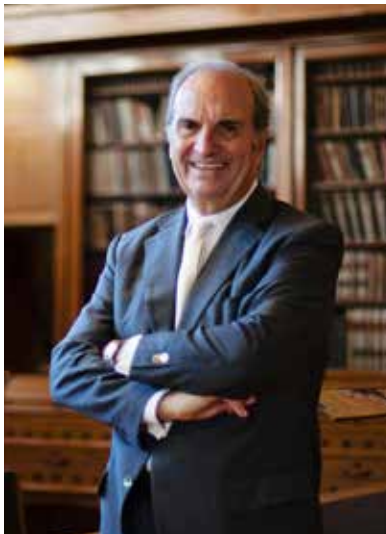
Mantenir-nos fidels als nostres valors de qualitat, confiança i compromís social és la nostra millor fórmula per ser el Banc de l'Any a Espanya.

- La confiança de 14 milions de clients: som el primer banc per a un de cada quatre espanyols.
- Una xarxa de més de 5.000 oficines, amb presència al 93 % dels municipis espanyols de més de 5.000 habitants.
- La millor plataforma de banca digital, amb més de 5 milions de clients.
- I la professionalitat i compromís de 32.000 empleats.

CaixaBank, triat Banc de l'Any a Espanya 2016 per *The Banker*.

CaixaBank

—“Ningú no tenia pietat de ningú”, va escriure Joan Puig i Ferrer en uns textos memorialístics per referir-se als anys que vindrien a partir del 1917 especialment a Barcelona. Aquest any va ser un dels més crítics de la primera Gran Guerra arreu d’Europa i el conflicte bèl·lic s’anava transformant per tot el mapa en un element revolucionari. Els fets del 1917 a Rússia amb el cop bolxevic van reverberar efectivament a tot el món amb ones expansives que van abastar la pràctica totalitat del segle XX. El present número de la revista **F** de Foment ens ofereix aportacions lúcides i, per tant, interessantíssimes, d’uns fets que avui analitzem amb la distància que ens donen cent anys, un lapsus de temps que, ben mirat, pot ser poca cosa.

Uns anys sense pietat s’apoderaven de Barcelona, que va viure una veritable edat de plom de violència extraordinària amb una escalada ininterrompuda d’atemptats i assassinats protagonitzats per grups armats vinculats amb organitzacions obreres i patronals. Uns anys de duríssima intransigència que també formen part de la nostra història i que cal conèixer i saber interpretar. Espanya vivia enfangada en una gran crisi de crisis a diferents nivells: institucional, social, militar, de règim en definitiva. Amb una sagnant vaga revolucionària, durant l’estiu, que va iniciar el que alguns historiadors han anomenat “el trienni bolxevic”, convuls sobretot al sud espanyol i a Catalunya.

En suma, com sempre, *La Revista del Foment* aporta, des de l’anàlisi rigorosa i la llibertat creadora, elements de reflexió sobre alguns dels esdeveniments cabdals dels nostres temps que expliquen en part com són avui la cultura, l’empresa, les relacions socials: en definitiva les qüestions humanes. També obre portes i finestres cap al futur des d’un present que no té totes les respostes per a tantes preguntes. Que la creativitat, la saviesa, la mesura i la generositat ens acompanyin. Així podem aprendre lliçons del passat per construir un futur millor.

Joaquim Gay de Montellà
President de Foment del Treball

Ens esforcem
per ~~arribar on ningú~~
~~no arriba~~

 R 200
AÑOS

*Ser a prop dels nostres
més de 23 milions de
clients arreu del món.*

A Gas Natural Fenosa
més de 23.000 professionals treballen cada
dia per atendre les necessitats energètiques
de llars, indústries i comerços, amb la visió
de ser un grup energètic i de serveis líder,
en continu creixement. Avui som presents
a més de 30 països i donem servei a més
de 23 milions de clients a tot el món que
ja han pogut comprovar que, per a nosaltres,
ells són el centre de tot el que fem.

**Perquè allò important no és
el que dius, sino el que fas.**

www.gasnaturalfenosa.com

gasNatural
fenosa

Fet i dit

— Commemorar el centenari de la Revolució Russa és una oportunitat de convergències entre present, passat i futur perquè des de la presa del Palau d'Hivern l'octubre del 1917 queda oberta una de les grans –i tràgiques– portalsades que sacseja el segle XX i dóna pas a la distorsió aclaparadora dels totalitarismes. Elements d'atzar i la potència estratègica de Lenin fan possible l'avançament d'una revolució que estava previst que protagonitzés un proletariat que no existia a la Rússia del 1917, ferida per les batalles de la Primera Guerra Mundial i tutelada per un règim tsarista molt erosionat i amb una capacitat reformista intermitent. És el tema central del nou número de **F**, que aborda els antecedents, l'impacte econòmic, els personatges, els orígens del terror i la repercussió del leninisme en l'estètica renovadora i complementen el relat d'aquells deu dies d'octubre que van traspalsar el món, segons va escriure el periodista nord-americà John Reed, testimoni simpatitzant del bàndol bolxevic.

Com un encreuament entre miralls còncavs i convexos, el centenari de la Revolució Russa del 1917, preludiada per la del 1905, dóna peu a la revisió d'un paisatge històric que arrenca des de les jornades d'aquest octubre fins a una voràgina de personatges que pugnen per exercir les llibertats en un moment en què les lliçons de Lenin comencen a derivar cap al totalitarisme –amb els primers indicis del Gulag– que

en uns pocs anys es trobarà cara a cara amb el totalitarisme de Hitler. Va arribar la Segona Guerra Mundial, Hitler va ocupar mig Europa abans de ser derrotat. Al final, un cop repartit el món a l'alta, va ser la Unió Soviètica qui es va apropiat d'Europa i va aixecar el mur de Berlín.

A “Temes de demà”, **F** segueix indagant en les incògnites d'un futur que mai no havia estat tan indefinible, amb perspectives sobre la globalització, el futur segons Taleb o les complexitats tecnològiques i ètiques del transhumanisme. Per als lectors de **F**, la “Carta des de Pequín” o l'entrevista amb la directora Isabel Coixet prologuen les seccions d’“Arts & Co”, que tanca Luis Goytisolo amb la pàgina “D'autor”. Del 1917 al 2017, cent anys ens contemplen, sovint inescrutables, tràgics i transformadors, imprevisibles i fascinants.

Valentí Puig, *director*

Quadre de Vladimir Alexandrovitch Serov

Edita

Foment del Treball

Direcció

Valentí Puig

Realització

FACTORIA
PRISMA

Coordinació

Sergio Escartín

Disseny

Llorenç Perelló Alomar

Contacte

larevistadelfoment@foment.com

Impressió: **Talleres Gráficos Soler, SA**

Dipòsit legal: **B-17853-2014**

ISSN: **2385-7080**

s'edita en castellà i català

Disponible en:

Aquesta revista ha rebut un ajut a l'edició del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport

Foment del Treball no es fa responsable de les opinions expressades pels col·laboradors en els seus articles. © Foment del Treball. Reservats tots els drets. Prohibida la seva reproducció, edició o transmissió total o parcial per qualsevol mitjà i en qualsevol suport sense l'autorització escrita de Foment del Treball.

PVP: 10 euros.

Quins serveis valora el passatger de negocis a l'aeroport?

Tot i que cada vegada estiguem més acostumats a volar i la tecnologia avanci per oferir un servei més àgil, no és cap secret que els tràmits que suposa agafar un avió, sobretot per viatges de negocis, no agraden a ningú. Aquest context és el que explica **l'augment de la demanda dels serveis per fer el pas per l'aeroport al més còmode possible per als passatgers de negocis.** Les particularitats de cada viatge fan que cada passatger tingui unes necessitats diferents, segons el motiu, la destinació, els acompanyants i fins i tot la franja horària. Aquí recollim **els 5 serveis més valorats pels passatgers de negocis en el seu pas per l'aeroport:**

1/ Les habitacions dins els aeroports permeten dormir al més a prop possible de la porta d'embarcament de l'avió. Els passatgers que tenen un vol a primera hora del matí les trien perquè són l'opció que evita haver de matinar. El segon ús que tenen aquestes habitacions és el *shower at arrival*, un servei per als viatgers que passen tota la nit a l'avió i que, abans de dirigir-se a la seva ciutat de destinació, prefereixen dutxar-se i esmorzar al mateix aeroport.

2/ Pas ràpid pel filtre de seguretat. El temps és or, però a l'aeroport hi ha tràmits de seguretat que, inevitablement, impliquen cues i temps d'espera. D'aquí que cada vegada més hi hagi la possibilitat d'usar serveis com el *fast track* o el *priority lane*, diferents noms per a un mateix benefici: minimitzar el temps d'espera en el pas per l'arc de seguretat.

3/ Sales VIP. L'espai perfecte per relaxar-se, descansar, menjar alguna cosa o fins i tot aprofitar el temps abans d'embarcar per treballar.

4/ La figura de l'assistent personal en aeroports és un servei cada vegada més estès entre la direcció corporativa, que els aeroports han adaptat al seu entorn per oferir **discreció**, atenció personalitzada, **optimització del temps** i, en definitiva, **millor qualitat de viatge.**

5/ Sales de reunions dins de l'aeroport. Permeten al passatger de negocis aprofitar al màxim el temps. Des de despatxos per a una o dues persones fins a amplis espais per a grans esdeveniments amb tots els serveis afegits que calguin.

Premium Traveller
(www.premium-traveller.com/ca)
ofereix tots aquests beneficis als passatgers que, ja sigui per oci o per negocis, volen que el seu pas per l'aeroport sigui al més còmode i agradable possible. A més, **Premium Traveller** és membre de l'associació de prestadors de serveis vip d'aeroports d'Europa, la World Airports' VIP Forum.

Sumari

PANORAMA —

- 10** La revolució en quatre estampes
- 16** Rússia abans de la revolució
- 20** L'economia després de l'octubre del 1917
- 24** Deu personatges d'un octubre

DOSSIER —

- 30** La biomecànica de Meierhold
- 32** El film del gran octubre
- 34** La revolució de les ales tallades
- 36** Els poetes de l'home nou
- 38** Quan la icona és Lenin
- 40** Pla 'versus' Nin: el dilema rus

TEMES DE DEMÀ —

- 44** Més o menys globalització?
- 48** El futur segons Nassim Taleb
- 52** Si el transhumanisme és la resposta, quina és la pregunta?

CARTA DES DE —

- 54** Pequín. Quan bufa el vent del nord

ARTS&Co. —

64 Entrevista Isabel Coixet: la mirada no s'acaba mai / **68 Literatura** Gosar rellegir / **70 Anàlisi** La crítica a la crítica / **72 Arts** La dansa clàssica: el millor antídote / **74 Escultura** La visita del silenci / **76 Geografies** Una ploma perduda a Sant Petersburg / **78 D'autor** El cinema i les pel·lícules

ManpowerGroup™

Ens coneixen pel que fem. Ens reconeixen per com ho fem.

Un any més, som una empresa Top Employer,
l'única del nostre sector.

www.manpowergroup.es

ManpowerGroup, Líders en Excel·lència, Marca de Confiança.

TOP EMPLOYER

EXCEL·LENT

SALUDABLE

ÈTICA

ADMIRADA

RESPONSABLE

ATRACTIVA

ESTRATÈGICA

SOSTENIBLE

COMPROMESA

F

Octubre 1917

—La caiguda de la Unió Soviètica ha obert per als historiadors arxius i fonts documentals que avui permeten confirmar fins a quin punt la historiografia soviètica oficial (amb un ressò desmesurat i acrític entre tants historiadors occidentals) va tergiversar els fets, va utilitzar la postveritat com a propaganda i va negar tragèdies de proporció tan immensa com el Gulag. Tot havia començat l'octubre del 1917. Va ser un ressorgiment de masses organitzades o un cop d'Estat que Lenin va executar i que després va descriure Malaparte? Segons Schumpeter, ni l'oportunitat d'atacar ni greuges reals o inventats són per si mateixos suficients per produir, tot i que els afavoreixin, l'emergència d'hostilitat activa contra un ordre social. Perquè es doni aquesta atmosfera cal que hi hagi grups l'interès dels quals sigui generar i organitzar el ressentiment, alimentar-lo, donar-li veu i liderar-lo. Des d'aquest punt de vista, cent anys després, aquest octubre del 1917 segueix necessitant respostes.

10

La revolució en quatre estampes
per Joseba Louzao

16

Rússia abans de la revolució
per Jordi Canal

20

L'economia després de l'octubre del 1917
per Josep Lladós

24

Deu personatges d'un octubre
per Valentí Puig

La revolució en quatre estampes

ELS DEU DIES QUE VAN FER ESTREMIR EL MÓN REPRESENTEN UN GIR HISTÒRIC ELS PRECEDENTS I LES CONSEQÜÈNCIES DEL QUAL SINTETITZEM A LA REVISTA EN FORMA DE QUATRE ESTAMPES, QUE VAN DES DE L'ARRIBADA DE LENIN DES DE ZURIC FINS A L'ESCLAT D'UNA REVOLUCIÓ TRÀGICA QUE ES BARREJA AMB LA GRAN GUERRA, LA CRISI DELS TSARS I UNA RÚSSIA CONSTITUCIONAL INGOVERNABLE

per Joseba Louzao Villar

1. UNA ESTACIÓ, UNA CANÇÓ I UN REVOLUCIONARI. El ferrocarril va representar, com pocs avenços de l'època, la gènesi del món modern. Els trens van aconseguir conquerir l'espai, van escurçar les distàncies i fins i tot van fer que s'unifiqués la comprensió del temps. El seu potencial de transformació era desconegut. A Europa, amb uns dies n'hi havia prou per travessar tot el continent, fet que es va aprofitar per a la logística bèl·lica creixent. No va ser estrany, per tant, que molts militars vuitcentistes afirmessin que era necessari construir ferrocarrils abans que fortaleces. Durant la Gran Guerra es van utilitzar per al transport de l'armament pesant i per a la mobilització d'una ingent quantitat de joves tropes que es dirigien al camp de batalla. Però també van servir per desestabilitzar l'enemic mentre el continent s'esquartava. L'abril del 1917, un d'aquests ferrocarrils va unir Suïssa i Rússia en un viatge que va canviar el signe de la història contemporània russa. La revolució s'havia iniciat al febrer i havia fet caure el règim dels tsars. El Reich va facilitar el retorn d'un revolucionari rus com Vladímir Íltx Ulianov, que es reconeixia amb l'àlies de *Lenin*, i que era a l'exili, viatjant de país en país, després del seu suport fracassat a la

Revolució Russa del 1905. Els alemanys volien jugar aquesta carta per aconseguir una victòria davant els russos.

Lenin estava amb l'aigua al coll i malvivía a Zuric amb l'ajuda d'altres exiliats i companys ideològics. Es passava els dies a la biblioteca llegint i escrivint pamflets revolucionaris. Tots somiaven tornar a Rússia, sobretot quan van descobrir que la revolució de febrer havia triomfat. Les derrotes a la guerra van anar atiant el descontentament entre l'elit política russa. Els liberals i els conservadors, que dominaven la Duma (el Parlament rus constituït com a conseqüència de la revolució del 1905) van exigir la capacitat de nomenar ministres. El malestar era

creixent i el règim tsarista estava incapacitat per donar resposta als problemes socials i polítics. Nicolau II era el monarca titella d'un país en rebel·lia. La revolució a Rússia no es pot separar de la tràgica experiència de la Primera Guerra Mundial. De fet, l'esclat inicial de la revolució va ser un motí entre el destacament militar de Petrograd. El tsar es va veure obligat a abdicar per les pressions dels seus generals, que volien salvaguardar les opcions de victòria al front. Alguns dels diputats de la Duma es van adjudicar el control del poder mentre, en paral·lel, a la capital es constituïa un soviets que pretenia custodiar els interessos d'obriers i soldats.

En un primer moment, Lenin va rebutjar la primera invitació alemanya, ja que entenia que podia ser contraproduent per als seus interessos. Però, després d'unes llargues negociacions, va aconseguir que el seu pla tirés endavant: acceptava creuar per Alemanya, però acabant el viatge a la neutral Suècia, des d'on els diplomàtics alemanys van aconseguir els documents que li van permetre entrar al país a través de Finlàndia. Lenin i la trentena de revolucionaris que viatjaven amb ell van arribar al seu destí el 16 d'abril de 1917. Havia recorregut una llarga distància en un tren precintat per a la resta de viatgers durant una

setmana. Lenin va baixar a l'estació de Petrograd, on l'esperaven alguns dels seus coreligionaris i una banda que feia sonar els acords de *La marselesa*, l'himne revolucionari per excel·lència de l'època que, per cert, disgustava tremendament a Lenin per considerar-la una cançó burgesa. Tot i la grandiloqüència de l'escena, encara era un gran desconegut per a una immensa majoria de la població russa. No obstant això, la guerra i la revolució es van donar la mà per accelerar la història.

Discurs de Lenin als treballadors de la fàbrica Putilov a Petrograd. Quadre pintat per Isaak Brodsky i exhibit a la Galeria Nacional de Praga

[Foto de Leemage/Corbis via Getty Images]

2. UNES TESIS PER A UN ABRIL POSTREVOLUCIONARI. Lenin volia fer la revolució socialista. Per fer-ho, no calia esperar que es donessin les condicions que assenyalava la vulgata marxista. En el seu primer discurs a l'estació ho va deixar clar: "La Revolució Russa ha preparat el camí i ha començat una nova

era. Llarga vida a la Revolució Socialista mundial!". Com a líder bolxevic, no s'havia preocupat mai especialment per la realitat. Fins a aquell moment havia estat més aviat un teòric que s'havia enfrontat a la ➤

Pintura de l'artista rus
Vladimir Serov, que
retrata la presa del
Palau d'Hivern
[Foto de Universal History
Archive/ UIG via Getty
images]

Lenin va arribar a l'estació de Petrograd el 16 d'abril de 1917 i, tot i que era un desconegut per a la majoria del poble rus, en el seu primer discurs va proclamar l'inici de la Revolució Socialista mundial

immensa majoria del socialisme rus liderant un grup minoritari que es considerava l'avantguarda revolucionària i que s'anava allunyant de tots els possibles aliats. Entre els homes que el van acompanyar en aquells moments hi havia Stalin, que encara no era una figura gaire reconeguda. Era el director-fundador de *Pravda* i s'havia format en la clandestinitat entre conspiracions, experiències a la presó i amb penes d'exili.

L'arribada de Lenin, per tant, va tenir un impacte decisiu en la tensa vida política del país. Amb ell duia una sèrie d'idees que volia imposar i les va expressar sense embuts a la conferència dels soviets de diputats obrers i soldats, que es va celebrar a l'històric palau de Taurida un dia després de la seva entrada a Rússia. La polèmica no va trigar a desencadenar-se entre els menxevics i els bolxevics, les dues faccions tradicionals del Partit Obrer Socialdemòcrata. Lenin defensava el rebuig del govern provisional, encapçalat per liberals i socialistes moderats, que estava patint els embats externs i nombroses crisis internes. També remarcava que el control estatal havia d'estar en els soviets, les assemblees d'obrers, soldats i camperols que s'havien organitzat originalment durant la revolució del 1905 ("Tot el poder per als soviets!") i que el país havia de signar la pau amb els seus enemics. Aquest últim punt era essencial entre totes les propostes leninistes perquè considerava que la Gran Guerra era un instrument del capitalisme per imposar els seus interessos. Era una posició que havia anat desenvolupant des de l'inici de la conflagració confirmada en publicar *L'impèrialisme, l'estat més alt del capitalisme*. Es tractava d'un plantejament que tenia un suport generalitzat popular, perquè la guerra estava generant molt patiment i només l'elit política es mantenia ferma en la defensa de mantenir l'esforç bèl·lic.

Lenin va ser conscient, des del primer moment, de la debilitat dels bolxevics, que estaven en minoria. Però aquesta constatació no el va intimidar. Al contrari, es va enfrontar amb fermesa contra tots els

enemics exteriors i amb els crítics dins de la seva pròpia organització. No resultava sorprenent, ja que els líders bolxevics que van participar en la revolució de febrer havien mantingut unes posicions molt més moderades que les del nouvingut. Amb tot, Lenin va poder convèncer els seus coreligionaris i, en el caòtic context postrevolucionari, la seva figura es va anar consolidant. De fet, no va descansar en la recerca de qualsevol flanc feble per atacar incansablement un fràgil govern provisional. Ja no era el retòric bolxevic a qui atemoria tornar a Rússia per por de les represàlies i que pretenia dominar la revolució a cop d'epistolari.

3. DE JULIOL A OCTUBRE: SOBREVUIRE EN EL CAOS.

Però Lenin també es va equivocar d'estratègia en alguns casos. La sagnia de la guerra continuava i a cada nova derrota s'anaven sumant deserccions multitudinàries. El govern provisional havia perdut, en gran mesura, el control directe sobre l'exèrcit. El soviets de Petrograd s'havia convertit en el contrapès governamental. Quan no rivalitzaven directament, ja que havien declarat que les ordres del govern havien d'estar ratificades pels soviets per ser vàlides i legítimes. A més, el descontentament i els problemes políticsocials van ser una constant al llarg d'aquests mesos de tensió i incertesa.

Al mes de juliol, durant tres dies va tenir lloc un intent de revolta, que es va disseminar per tot Petrograd. En els mesos anteriors, Alexander Kerenski, com a ministre de la Guerra, s'havia embarcat en una ofensiva militar per capgirar la guerra. No obstant això, el resultat va ser una derrota escandalosa. Alguns soldats i mariners es van amotinar a la capital del país. Els tumults anaven creixent en intensitat i semblava que es produiria un nou febrer en la revolució. Els bolxevics van intentar aprofitar la situació intentant buscar la presa de poder i arengant unes masses inquietes. Però el govern encara era fort i el soviets de Petrograd, dominat pels socialrevolucionaris, no va acceptar liderar el descontentament. Tampoc es va

deixar passar l'oportunitat de llançar informacions diverses sobre la relació de Lenin amb la diplomàcia alemanya. El resultat d'aquesta experiència va ser l'arribada al poder del polifacètic Kerenski, que tenia les mans lligades i greus problemes de governabilitat. Era difícil respondre adequadament als principals problemes als quals s'enfrontava la població russa que, ara, sí que tenien llibertats constitucionals però no menjar. Per als bolxevics va ser un moment especialment crític. Lenin va haver de fugir disfressat cap a Finlàndia perquè la febre revolucionària se li va tornar en contra. Altres líders de l'organització van ser detinguts. Mentre l'alterada multitud va assenyalar els bolxevics com a boc expiatori: les impremtes del *Pravda* van ser destruïdes.

La crisi política, malgrat tots els intents per reconduir la situació, no es va poder aturar. El reformisme de Kerenski va prometre unes anhelades eleccions al novembre i el control sobre el país. Però el seu govern era una closca buida que, a més, defensava els compromisos bèl·lics pactats amb els aliats russos. El descontrol s'havia estès per tot el territori: a les ciutats se succeïen les vagues i al camp els pagesos anaven ocupant les terres per repartir-se-les. El manteniment de l'ordre era el punt principal de la nova agenda governamental. Kerenski havia assegurat mà dura. És més, en alguns ambients s'exigia l'aparició d'un autèntic cirurgià de ferro. I aquest home va aparèixer dins l'exèrcit rus: el general Lavr Kornilov. Al costat d'alguns soldats i amb el suport de l'oficialitat més conservadora va voler cometre un cop militar de caràcter autoritari i contrarevolucionari. L'excusa va ser l'ocupació alemanya de Riga a finals d'agost. Però el govern i els soviets van tenir el suport popular majoritari i van aconseguir aturar l'alçament.

A poc a poc, els bolxevics havien aconseguit la rehabilitació. El cop els situava, de nou, en el primer pla polític. Lenin va insistir en la necessitat d'una nova insurrecció des del seu autoexili finès. El Comitè Central del partit no va secundar ➤➤

Després d'uns mesos intensos, els bolxevics van prendre el poder a l'octubre gairebé sense trobar resistència. El mateix dia es va constituir el primer govern comunista amb la promesa de pau, pa i terra per al poble

les seves ànsies insurreccionals. Amb tota probabilitat, una nova sedició fallida hauria posat fi als bolxevics. Per tant, calia seleccionar adequadament l'oportunitat per no fer cap pas en fals. Faltaven poques setmanes perquè arribés l'octubre del 1917. I, en aquesta ocasió, els bolxevics no desaprofitarien l'ocasió d'arribar al poder. De fet, els bolxevics van començar a creure en una nova insurrecció. A més, molts socialrevolucionaris els donaven suport en les seves idees per canviar la situació. Trotski havia sortit de presó i s'havia convertit en el president del soviets de Petrograd. En aquells dies, els bolxevics tenien un gran nombre d'afiliats, però la gran majoria havien estat d'última hora. Amb tot, els líders del moviment no creien que haguessin de retre comptes a aquests nousvinguts. Al contrari, sense un corpus teòric ben definit i amb una organització fràgil, es van acostar a grups socials com la pagesia o l'exèrcit, cosa que haurien desaprovat els teòrics europeus, per aconseguir el poder amb rapidesa. Creien que podien muntar el drac revolucionari i que la nova societat comunista demanava pas. La realitat els confirmava que havia arribat l'hora de la revolució socialista proletària.

Els bolxevics van prendre el poder l'octubre del calendari julià que encara dominava el dia a dia a Rússia. Amb prou feines van haver de lluitar, excepte en alguns llocs de Moscou. A les províncies, la transició es va fer calmadament. I a Petrograd van prendre el poder amb uns tímids intents defensius. El mateix Lenin va reconèixer després que havia estat tan fàcil com "aixecar una ploma". Els homes dirigits per Lleó Trotski es van preparar per ocupar els principals llocs de la ciutat: les fàbriques d'armes, les estacions de ferrocarril. A mesura que van anar prenent posicions, els soldats van començar a obeir les ordres de Trotski. El Palau d'Hivern, en aquell moment seu del govern provisional, va ser ocupat en poques hores pels guàrdies vermells, destacaments d'obrers que havien sobreviscut a la clandestinitat i que es van convertir en la força militar de la revolució. El mateix dia es va constituir el primer govern comunista

format pels Comissaris del Poble presidits per Lenin. Les seves promeses responien a les necessitats dels russos: pau, pa i terra.

Les tan desitjades eleccions a l'assemblea constituent es van celebrar a finals de novembre. Ja no hi havia els anomenats "partits burgesos". D'aquesta manera, els votants van haver de decidir entre bolxevics, socialrevolucionaris i menxevics. El resultat final va demostrar que el bolxevisme era minoritari, ja que només va rebre una quarta part dels vots. Havien perdut davant els menxevics, que havien aconseguit la majoria. Es tractava d'un revés important, però els bolxevics tenien un as a la màniga. El gener de 1918, el govern va dissoldre l'assemblea. El conflicte també va aparèixer en els soviets i el comunisme es va anar apropiant tot l'espai polític. A partir d'ara, tot el poder va ser per al Partit Comunista, la nova definició que utilitzaven els bolxevics. Al juliol, ja s'havia proclamat la dictadura del proletariat amb una constitució que proclamava la República Socialista Federativa Soviètica de Rússia.

4. SALVAR LA REVOLUCIÓ. Els quadres bolxevics eren professionals revolucionaris. Havien estat massa temps a l'ombra, buscant la revolució. Ara que estaven al cim del poder no podien fallar. Però també havien de canviar moltes coses. El control centralitzat i burocràtic va anar emergint. I, paradoxalment, encara que tots ho desitjaven, les crítiques eren constants. Calia eliminar els enemics burgesos. Per això, poques setmanes després de l'assalt al poder, els bolxevics van crear la Comissió Extraordinària Panrusa per a la Lluita contra la Contrarevolució i el Sabotatge. Va ser el 20 de desembre de 1917. Es pretenia crear una organització d'intel·ligència per a la defensa dels fets d'octubre. És més, com a policia secreta de la revolució, va començar a omplir el buit legal creat pel mateix procés revolucionari.

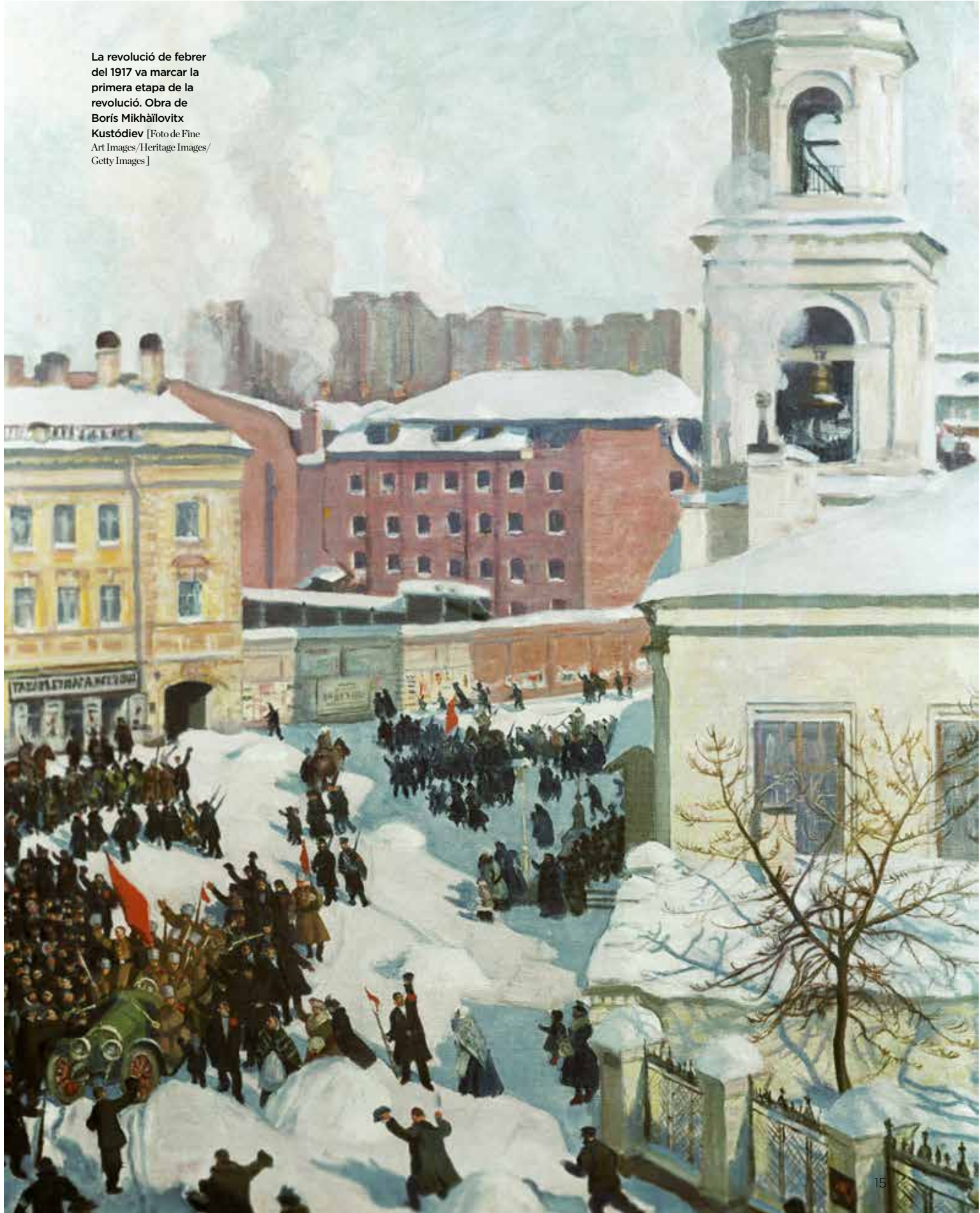
El fundador d'aquest organisme va ser Fèlix Dzerjinski, un fidel seguidor leninista d'origen polonès i que pretenia assentar la nova època iniciada. Dzerjinski es va dedicar amb obstinació a la

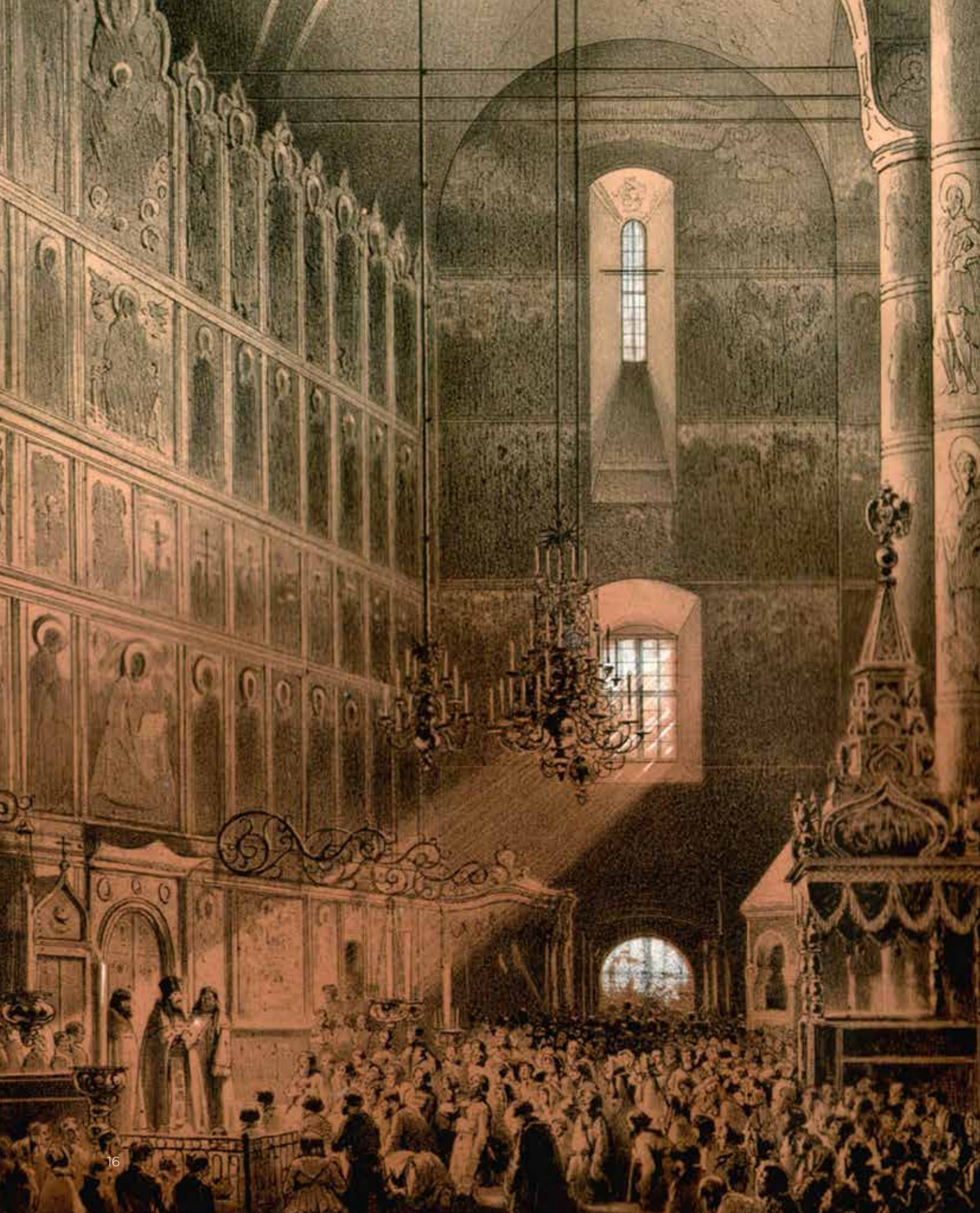
seva funció, tant és així que la seva figura era aterridora per a la població, però també per als seus propis companys. La seva intenció era posar fi a la contrarevolució o amb qualsevol desviació ideològica, vingués d'on vingués. O, el que és el mateix, els txequistes es van ungir com els salvadors de la revolució. La seva estructura era similar a l'Ojra tsarista. Hi havia nombrosos problemes: les forces blanques s'estaven unint amb els cosacs al sud-est del país, Ucraïna estava enfrontada al poder soviètic i els alemanys, malgrat l'armistici, seguien sent una amenaça. El perill sotjava a tot arreu. Els càlculs sempre són freds, però donen una mostra de la dimensió: 12.000 afusellats en només dos anys.

La posterior instauració del Terror vermell no es pot entendre sense la presència d'aquests homes. Una repressió massiva i sense cap tipus de procediment judicial. El mateix fundador de la Comissió va dir que el seu objectiu era "defensar la Revolució i vèncer l'enemic, encara que la seva espasa caigui ocasionalment sobre els caps dels innocents". Amb l'aquiescència de Lenin, es va anar transformant en un estat dins de l'estat. El tsar i la seva família serien assassinats. Lenin no volia enemics a fora, però tampoc divisió dins. Era l'*ethos* de l'època. El líder comunista estava fascinat per la violència, i assentava la seva vocació redemptora en la idea que la veritat sempre és revolucionària. Després vam saber que Stalin s'havia convertit en el seu millor deixeble. Qualsevol instrument era vàlid per reforçar el seu poder. Els bolxevics van triar el terror. Com recordava Tony Judt, hi havia dos tipus de revolucionaris en aquells dies: els que no van ser capaços d'assumir les conseqüències humanes de les seves accions i els que creien que s'havia de continuar, tot i conèixer els terribles resultats que tindria. I és que va ser tan important arribar al poder com mantenir-lo. Pretenien capgirar el món. ●

Joseba Louzao Villar és historiador i professor al Centre Universitari Cardenal Cisneros (Universitat d'Alcalá de Henares)

La revolució de febrer del 1917 va marcar la primera etapa de la revolució. Obra de Borís Mikhàilovítx Kustódiéiev [Foto de Fine Art Images/Heritage Images/ Getty Images]

Rússia abans de la revolució

LA RÚSSIA POSTERIOR AL 1905 ÉS LA TENSIÓ PERMANENT ENTRE LA RESISTÈNCIA DE L'AUTOCRÀCIA I L'IMPULS LIBERALITZADOR, BEN EXEMPLIFICADA PELS AVATARS DE LA DUMA. ALGUNES DE LES REFORMES MÉS ESPERADES, COM L'AGRÍCOLA, DIRIGIDA PER STOLIPIN, VAN ACABAR NAUFRAGANT. L'ENTRADA DE RÚSSIA A L'ERA DE L'ESTAT CONSTITUCIONAL NO VA ACONSEGUIR CONSOLIDAR-SE

per Jordi Canal

—La Revolució Russa constitueix (segons l'historiador britànic Edward. H. Carr) un punt decisiu de la història, així com el principal esdeveniment del segle XX. Mentre que la primera afirmació no admet dubtes, la segona resulta, en canvi, una mica més discutible. El que era local es va donar la mà des del principi amb l'element universal. Trotski va explicar les intencions dels bolxevics, que no eren unes altres que "capgirar el món". Aquesta revolució, igual que totes les grans revolucions contemporànies, no aconsegueix amagar la seva condició de guerra civil. Els esdeveniments del 1917 van obrir les portes a un dels processos que més morts ha provocat en la història de la humanitat. El mite de la revolució socialista ha coexistit al llarg del curt segle XX amb les realitats d'una dictadura totalitària.

EL PALAU D'HIVERN. 1917 va ser l'any de la Revolució Russa. Com en el cas de la seva homòloga francesa del 1789, els historiadors no es posen d'acord en la seva durada, i distingeixen entre cronologies més o menys llargues o bé curtes. Tampoc no hi ha acord sobre fins quan hem de remuntar al passat a la recerca dels seus antecedents o causes. Tot i que els esdeveniments del 1905 constitueixen el referent més evident de la potencialitat revolucionària a Rússia, una mirada una mica més extensa i panoràmica, com a mínim des de mitjans del segle XIX, permet entendre amb molta més precisió les característiques de la societat i els actors d'un temps que, en paraules del periodista nord-americà John Reed, van sacsejar el món. L'Imperi rus s'estenia, abans de la Primera Guerra Mundial, fins al Bàltic, el mar Negre i l'oceà

Aquesta reproducció de l'anunci del Manifest de l'Emancipació dels Serfs a la catedral de la Dormició, el 5 de març de 1861, es troba a la col·lecció de la Biblioteca Nacional de Rússia, Moscou [Foto de Fine Art Images/Heritage Images/Getty Images]

Pacífic, i sumava prop d'una sisena part de la superfície terrestre. En aquest territori hi vivien uns 175 milions de persones. La imatge de la Gran Rússia, en què només una mica menys de la meitat dels

habitants eren russos i els projectes russificadors no faltaven, difuminava l'emergència de conflictes intranacionals. El tractat de Brest-Litovsk (1918), que va segellar la pau de Rússia amb les potències centrals, va significar la pèrdua de Finlàndia, Lituània, Letònia, Estònia, Polònia i Transcaucàsia, així com el reconeixement d'Ucraïna com a república independent.

A principis del segle XX, Rússia seguia sent un país eminentment rural, en el qual més de vuit de cada deu habitants es dedicaven a tasques agrícoles. El 1861 es va promulgar l'edictat d'emancipació dels serfs. Es deixava parcialment enrere aquella societat narrada meravellosament per Gógol a *Ànimes mortes* (1842). Els serfs van obtenir la llibertat personal i també terres, prèvia indemnització per part de l'Estat als propietaris aristòcrates, reticents a desfer-se'n, i reemborsades a terminis dels receptors. La terra no va ser, però, distribuïda als individus, sinó a les comunitats rurals. En l'últim quart del segle XIX es va desenvolupar amb força, així mateix, un procés d'industrialització, impulsat pel ministre reformista comte Witte i estimulat per capitals estrangers. La formació d'un moviment obrer organitzat en ciutats com Moscou i Sant Petersburg o a les zones industrials del Don i els Urals

va coincidir, en alguns moments (com la gran fam de 1891-1892), amb greus desordres al camp.

INTERMITÈNCIES DEL REFORMISME.

Aclaparat per la derrota russa a la guerra de Crimea (1853-1856), el tsar Alexandre II va impulsar un conjunt d'importants reformes en les dècades del 1860 i 1870. La més destacada va ser, sens dubte, la que afectava els serfs, però no es poden oblidar les reformes del sistema judicial, l'educació superior i el govern municipal, la relaxació de la censura, l'establiment del principi del servei militar universal i la llei dels *zemstvos*, que permetia organitzar un sistema d'autogovern local.

Una bomba va segar la vida del tsar el 1881 a Sant Petersburg. No era el primer intent de magnicidi a Rússia. La societat Voluntat del Poble, fundada el 1879, que agrupava l'ala més radical de la clandestina Terra i Llibertat, creada uns anys abans, va planejar nombrosos atemptats contra funcionaris imperials i contra el mateix tsar. Des de la dècada del 1860 la *intelligentsia* russa havia començat a especular sobre els beneficis de la violència regicida, mentre Netxàiev propugnava de manera sistemàtica el recurs al terror. La propaganda en el medi rural va resultar un fracàs. El terrorisme populista es va mostrar molt actiu entre el 1880 i el 1884. Una nova etapa d'atemptats va tenir lloc entre el 1902 i el 1911 (més de dos-cents, gairebé tots atribuïts als socialrevolucionaris, hereus dels *narodniki* vuitcentistes), en la qual van ser assassinats ministres com Pleve o Stolipin.

La mort d'Alexandre II va portar Alexandre III al tron. Els seus anys de govern es van caracteritzar per un pla contrareformista, la lluita contra el moviment revolucionari i el silenciament de l'oposició liberal. En aquesta etapa es va reafirmar plenament el sistema autocràtic. Ni les minories religioses ni les nacionals es van escapar de la repressió. Nicolau II, que es va convertir en nou tsar de Rússia el 1894, va intentar compatibilitzar el desenvolupament econòmic i la reacció política. Les oposicions es van reforçar en el seu primer decenni d'exercici del poder: els liberals, que llavors eren el ♦♦

grup més nombrós, integrats sobretot a la Unió d'Alliberament i, a partir del 1905, al KDT, el partit kadet; els socialrevolucionaris, i, finalment, el partit socialdemòcrata, fundat el 1898 i dividit, un lustre després, entre menxevics i bolxevics.

POGROMS I DISTURBIS. A la primera meitat de la dècada del 1880 van tenir lloc a diverses zones de l'imperi atacs a la població jueva. Els pogroms es van multiplicar en poblacions petites i també en altres de més grans com Odessa, Kíev o Varsòvia. Les autoritats van contribuir a assenyalar interessadament la perillositat d'aquella minoria. Els serveis secrets tsaristes van redactar un llibre sobre la conspiració jueva mundial: els Protocols

dels Savis de Sió. Entre el 1903 i el 1906, els atacs van tornar a estar a l'ordre del dia. Centenars de milers de jueus es van instal·lar a Europa, Amèrica o Palestina. No pocs dels que van romandre a Rússia van acabar unint-se a moviments revolucionaris. Els pogroms, però, no van acabar el 1917. Tal com va assumir després d'abandonar la fe comunista el fill del gran rabí Yehezkel, el bibliòfil i historiador Chimen Abramsky (el de la famosa "casa dels vint mil llibres"), la Unió Soviètica no va posar fi a l'antisemitisme.

A la seva obra monumental *La revolució russa* (1990), Richard Pipes atorga una rellevància notable als disturbis i les vagues a gran escala a les universitats de l'imperi que van esclatar el febrer del 1899. L'agitació es va mantenir els anys

següents, coincidint amb la consolidació d'una línia opositora creixent en els *zemstvos*. Concessions i via repressiva es combinaven en la resposta estatal. La politització de les universitats es va intensificar i aquestes es van convertir en una de les principals plataformes d'impuls a l'oposició al règim.

L'expansió russa cap a Orient, a finals del segle XIX, va acabar enfrontant l'imperi tsarista amb el Japó. El projecte de ferrocarril transsiberià, l'ocupació de Manxúria, les apetències sobre Corea i el menyspreu cap al país del sol naixent van propiciar l'esclat de la guerra russojaponesa del 1904-1905. Des de l'atac nipó a la flota russa del Pacífic a Port Arthur, el febrer del 1904, els japonesos es van imposar una i altra vegada als seus veïns. Les derrotes russes van provocar protestes internes, descrèdit, indignació i vagues. La flota enviada des del Bàltic

Pintura del Diumenge Sagnant, amb la guàrdia imperial russa trotejant els manifestants a les portes del Palau d'Hivern, residència del tsar Nicolau II [Foto de Sovfoto/UIG via Getty Images]

La Primera Guerra Mundial resulta essencial per explicar la caiguda imperial que va precedir la Revolució Russa del 1917. La situació es va tornar insostenible i tota unitat va quedar trencada

va ser esclafada a Tsushima el maig del 1905. Al mes següent es van amotinar els mariners del cuirassat *Potemkin*, en una acció recreada convenientment al cinema per Eisenstein vint anys després.

UN DIUMENGE SAGNANT. Una marxa pacífica per fer entrega d'una petició a Nicolau II, el 9 de gener de 1905, encapçalada pel pare Gapon, que en els anys anteriors havia organitzat alguns grups obrers en la legalitat i estava en contacte amb els sectors liberals i amb el moviment dels *zemstvos*, sobre la multitud. Aquell Diumenge Sagnant van morir 200 manifestants i 800 més van resultar ferits. La imatge tradicional del bon tsar, protector del poble, va quedar malmesa seriosament. Les protestes van créixer i es van produir accions de vaga amb centenars de milers de treballadors implicats.

Tot i que inicialment poc decidit a fer concessions ia renunciar a les formes autocràtiques, a les quals se sentia vinculat per herència, Nicolau II va acabar signant un manifest, l'octubre del 1905, en què es concedien llibertats civils i polítiques i s'anunciava la creació d'un òrgan representatiu, la Duma. Els mesos anteriors, amb la crua guerra amb el Japó com a teló de fons, les mobilitzacions i les protestes havien adquirit, tant al camp com a les ciutats, enormes dimensions, i unien les demandes d'obertura política amb altres reivindicacions, com millores laborals, reformes agràries o demandes nacionals. Els bolxevics exagerarien més endavant el seu paper en els fets del 1905, interpretats com una baula d'una cadena que conduïa inexorablement al 1917; el gran protagonista del moment va ser, en realitat, el moviment liberal.

Menxevics i bolxevics van seguir col·laborant després de l'escissió del 1903. Aquests últims es van reafirmar com a partit independent el 1912, alho-

ra que el *Pravda* sortia al carrer com a diari legal. El seu creixement va ser des de llavors molt notable. El bolxevisme combinava la tradició marxista amb la dels revolucionaris russos del segle XIX i apostava pel món dels obrers, que el 1917 representaven dues tercers parts de la formació. Lenin, que va passar molts anys a l'exili abans de la cèlebre arribada a l'estació de Finlàndia, es va convertir en el seu dirigent principal i ideòleg.

ESCLATA LA GRAN GUERRA. L'etapa de la història de Rússia posterior al 1905 representa un permanent estira-i-arroña entre la resistència de l'autocràcia i l'impuls liberalitzador, ben exemplificat en els avatars de la Duma. Algunes de les reformes més esperades, com l'agrícola, pilotada per Stolipin, van acabar naufragant. L'entrada de Rússia a l'era de l'Estat constitucional, per dir-ho en paraules de Carrère d'Encausse, va mostrar de manera clara els seus límits. Alemanya va declarar la guerra a Rússia el 19 de juliol o l'1 d'agost de 1914, segons si es té en compte el calendari julià en vigor en terres russes fins a febrer del 1918 o l'occidental. Les velles i noves disputes als Balcons eren a l'arrel de l'enfrontament. L'estat bèl·lic va permetre un parèntesi parcial en les tensions internes. L'Església va donar suport amb entusiasme a la guerra, amb la mirada posada en la mítica i desitjada Constantinoble. Algunes victòries al marge, els fiascos militars es van produir el 1914 i, més encara, el 1915. Una contesa llarga no afavoria Rússia, inestable en l'esfera política i social i deficient en els àmbits industrial i del transport. Nicolau II va assumir personalment el comandament de les forces armades l'agost del 1915 i es va instal·lar al quarter general de Moguilev, lluny de Petrograd (l'antiga Sant Petersburg, patriòticament rebatejada en començar la guerra).

La Primera Guerra Mundial resulta essencial per explicar la caiguda imperial que va precedir la Revolució Russa del 1917. La situació es va tornar insostenible i tota unitat va quedar trencada. Pressionat per les derrotes militars i el desproveïment, pel desgovern i la corrupció (el cas Rasputin, com a mostra), per les vagues i protestes populars, pels amotinaments de les guarnicions a Petrograd i l'organització del soviets d'aquesta ciutat, i, així mateix, per les crítiques de la Duma i dels nuclis opositors moderats cap al sistema autocràtic, Nicolau II va signar un document d'abdicació, el 2 de març de 1917, que es va donar a conèixer dos dies després. El tsar deixava el poder en mans d'un govern provisional controlat per liberals i demòcrates, presidit pel príncep Lvov. El 1917 s'acabaven, al capdavant, poc més de tres segles (les commemoracions del tricentenari havien tingut lloc a tot l'imperi el 1913) en què la dinastia dels Romanov va estar al capdavant de Rússia. ●

El tsar Nicolau II de Rússia (1868-1918) encapçalant les tropes a la guerra en la portada del diari francès 'Le Petit Journal'. El gravat és obra de Louis Bomled (1862-1927) [Foto de Stefano Bianchetti/Corbis via Getty Images]

Jordi Canal, EHESS (París)

L'economia després de l'octubre del 1917

DESPRÉS DELS CONFLICTES POSTERIORIS A LA REVOLUCIÓ BOLXEVIC, I DEL PERÍODE CONVULS ENTRE GUERRES, EMERGÍ UNA UNIÓ SOVIÈTICA AMBICIOSA I EXPANSIONISTA, SEGONS EL MODEL DE LA PROPIETAT COL·LECTIVA DELS MITJANS DE PRODUCCIÓ I LA PLANIFICACIÓ CENTRALITZADA. L'URSS HAVIA ESDEVINGUT UNA DE LES DUES GRANS SUPERPOTÈNCIES DE LA POSTGUERRA I S'ALBIRAVA COM UNA ALTERNATIVA A LA CAPACITAT DE LES ECONOMIES DE MERCAT. AL FINAL, EN UN PANORAMA DE GUERRA FREDA I TENSIÓ GEOPOLÍTICA, EL SISTEMA ES VA COL·LAPSAR I EL BLOC SOVIÈTIC S'ESMICOLÀ DE MANERA VERTIGINOSA

per Josep Lladós

—**SUPERATS ELS CONFLICTES** posteriors a la revolució bolxevic, les vicissituds del període convuls entre guerres i el cataclisme bèl·lic consegüent, emergí una Unió Soviètica triomfant, de dimensions colossals, políticament ambiciosa i expansionista, que presumia dels èxits econòmics assolits mitjançant un model basat en la propietat col·lectiva dels mitjans de producció i una planificació centralitzada en períodes quinquennals. El país havia esdevingut una de les dues grans superpotències de la postguerra i s'albirava com una alternativa real que qüestionava el lideratge i la capacitat mateixa de les economies de mercat per garantir un desenvolupament sostenible i equitatiu de la societat. Tres dècades més tard, en un context de guerra freda i tensions geopolítiques constants, el sistema es col·lapsà i el bloc soviètic s'esmicolà vertiginosament.

En realitat, cap país no havia ressorgit de la guerra en unes circumstàncies econòmiques tan favorables com els Estats Units, que van gaudir dels dividendes més generosos de la pau. Però la distància econòmica amb els seus socis i aliats era profunda. Gairebé tots ells, a banda de sofrir la destrucció de la conflagració bèl·lica, també havien patit les penúries d'una dècada prèvia de depressió i naci-

onalisme econòmic. La posició dels resultats econòmics anunciats a mitjans del segle XX pel país dels soviets contrastava amb unes economies occidentals en plena reconstrucció interna, sostingudes pel suport vital del pla Marshall, que restauraven unes relacions de mútua confiança en el delicat enfilall del nou sistema monetari i financer internacional dissenyat a Bretton Woods i tot just exploraven els avantatges de la integració econòmica.

LA NOVA POLÍTICA ECONÒMICA DE LENIN.

La visió desoladora no era gaire diferent en una Unió Soviètica que fou el país amb més devastació econòmica i humana durant el conflicte. Però el sofriment del poble rus era una manifestació recurrent. Les revoltes van esclatar l'any 1917, en plena Primera Guerra Mundial i en un context d'enorme privació econòmica i indignació social. La rebel·lió de febrer va escombrar el règim tsarista, però la revolució definitiva fou liderada pels soviets (assemblees populars formades per camperols, obrers i soldats) el mes d'octubre. Lluny de dur la pau anhelada, la van seguir quatre anys de dura guerra civil fins a l'establiment de l'anomenada "Nova Política Econòmica" dissenyada per Lenin, amb concessions a la propietat privada en algunes activi-

Imatge del Kremlin durant la revolució d'octubre del 1917
[Foto de Imagno/Getty Images]

tats econòmiques no estratègiques i uns resultats econòmics apreciables. La mort del líder de la revolució i l'ascens de Stalin al poder va representar un punt d'inflexió radical, orientat des d'un primer moment cap a l'assoliment d'una autosuficiència basada en la col·lectivització dels recursos econòmics, una estricta planificació centralitzada i un ampli control de l'Estat sobre els ciutadans. Amb l'establiment de plans quinquennals, i sota la supervisió de l'oficina de planificació, tots els recursos del país es van controlar i destinar a l'assoliment dels objectius de producció previstos. Els mecanismes de mercat foren substituïts per la planificació i aspectes com els costos de producció o les preferències dels consumidors van ser disciplinadament supeditats a l'obtenció de les fites establertes.

PLANS QUINQUENNALS. La primera etapa de planificació, que durà fins a la invasió alemanya del 1941, es va caracteritzar per la crisi de la producció agrícola, una creixent urbanització i uns resultats desiguals a la indústria. D'una banda, la resistència dels camperols a la col·lectivització fou considerable, les purgues i els conflictes constants i les granges estatals que emergiren van ser incapaces d'assolir els nivells de producció requerits per satisfer les necessitats de la població. De l'altra, la industrialització avançà de forma decidida però a costa d'una segmentació creixent en favor dels béns de capital i la indústria militar. Tanmateix, la mobilització de quantiosos recursos, la reassignació dels usos de la terra i les noves polítiques educatives van estimular el desenvolupament econòmic i social. Acabada la guerra, es reactivà l'impuls planificador per recuperar una economia absolutament devastada. Malgrat la pobresa generalitzada, la riquesa de recursos naturals i humans disponible propicià en els primers anys una forta expansió de l'activitat econòmica, de bell nou focalitzada principalment en la indústria pesant i militar, amb resultats considerablement positius en la productivitat laboral i la capitalització de l'economia, malgrat la crisi persistent en la producció d'aliments. Els objectius de la nova onada planificadora comprometeren també les economies vinculades d'Europa oriental, subsidiàries des d'aquell moment als interessos estra-

Una dona treballadora en una planta de tractors gegants a Bielorússia com a part dels plans quinquennals de Stalin [Foto de Bettmann Archive/ Getty Images]

tègics del òrgan planificador, en el marc de l'anomenat "Consell d'Ajuda Econòmica Mútua".

ECONOMIA DEL DESGEL. La mort de Stalin, després d'un període d'intensa repressió política, obrí una etapa de tímida obertura i reforma sota el lideratge de Khrushxov, qui va continuar però amb les polítiques de planificació. Malgrat els favorables resultats públicament anunciats, l'assoliment dels objectius previstos era molt heterogeni entre sectors i empreses. El dèficit de qualitat en la producció de béns de consum era constant i els problemes del sector agrari per abastir les necessitats del consum intern es van convertir en un coll d'ampolla endèmic. Ni les granges estatals ni les cooperatives agràries tolerades eren capaces d'oferir una producció suficient, circumstància que finalment va facilitar el consentiment de petites parcel·les pri-

vades, autoritzades a comercialitzar els seus excedents al mercat. La posada en explotació de grans quantitats de terres verges, en un context de manca d'entusiasme i absència d'incentius econòmics, tampoc no va evitar que el colós soviètic acabés important cereals dels principals productors occidentals.

A finals dels seixanta, el "miracle" soviètic començà a oferir indicis de defalliment, amb episodis de revolta severament castigats en algunes economies satèl·lits, que evidenciaven un creixent descontentament social i els costos de limitar la inserció internacional a les relacions comercials bilaterals amb la Unió Soviètica, de qui també n'importaven les deficiències estructurals. Però els resultats del model econòmic de planificació centralitzada només es valoraven i posaven en marxa quan es comparaven amb l'evolució del seu contrincant principal. ➡

La mort del líder de la revolució i l'ascens de Stalin al poder va representar un punt d'inflexió radical, orientat des d'un primer moment cap a l'assoliment d'una autosuficiència basada en la col·lectivització dels recursos econòmics

EN UN MÓN BIPOLAR. Mentrestant, la rivalitat en l'àmbit científic, tecnològic i militar i les fites soviètiques assolides en la cursa espacial no només van exaltar la propaganda dels èxits i les virtuts econòmiques del sistema, també van accelerar la competició armamentista i convertir l'adversari en una amenaça més creïble. Van posar de manifest alhora les bondats de l'anomenat "socialisme real" per transformar ràpidament una societat rural, mitjançant la planificació i mobilització massiva de recursos humans i materials, i dirigir-la cap a estadis de desenvolupament econòmic superiors. Certament, el camí transcorregut

des de l'endarrerida Rússia tsarista fou encomiable. Però en aquell èxit ja estaven presents les llavors del fracàs posterior, si bé pocs albiraven aleshores el col·lapse que es produiria.

Esclaus de la constant comparació i competició mútua, els dos protagonistes de l'hegemonia bipolar existent acumulaven roba bruta a les calaixeres. Desigualtat social, repressió o racisme eren realitats compartides, mentre que l'intervencionisme polític i militar en altres països anava traslladant obsessivament la lògica excloent de la guerra freda a tot el planeta. En realitat, ambdós rivals mai no van estar econòmicament

El president dels EUA, Richard Nixon, saluda el president rus, Leonid Bréjnev, després de l'acord de vol espacial entre els dos països
[Foto de Popperfoto/Getty Images]

en condicions d'igualtat. L'amenaça fou molt més militar i política, en el marc del concepte de destrucció mútua garantida, que no pas econòmica. Els mecanismes de creixement i les característiques intrínseques d'una economia dirigida van anar acostant la pugna cap al seu desenllaç final. L'economia soviètica va sustentar i mantenir llargament el seu creixement econòmic en l'acumulació de recursos, principalment la inversió en capital físic. Amb l'acumulació de capital va millorar la productivitat i la renda per habitant, però ja des dels anys setanta el creixement econòmic fou inferior. Fins i tot en els períodes d'estancament o de creixement reduït en l'economia mundial, el sistema soviètic presentava resultats encara més minsos.

FEBLESA DE LA CENTRALITZACIÓ.

Entre els diferents motius que explicarien uns resultats decreixents de l'acumulació de recursos, alguns tenen a veure amb les febleses inherents a un sistema econòmic centralitzat. La voluntat de prendre el control de tota l'economia al servei d'uns objectius socials concrets requeria la centralització de totes les decisions rellevants i la supervisió mitjançant estructures molt jerarquitzades. Però a mesura que l'economia creix en dimensió, també guanya en complexitat. El sistema havia permès treure una societat de l'endarreriment econòmic i superar la destrucció originada per la guerra en un temps rècord, però a costa d'un gran malbaratament d'actius i sense paràmetres d'eficiència econòmica. Focalitzava els esforços en activitats i objectius considerats prioritaris en detriment d'altres demandes socials i econòmiques que van ser ignorades o menystingudes. En no esdevenir fites estratègiques, el nivell de vida de la població i la qualitat i diversitat dels béns de consum, habitacles o productes intermedis es van sacrificar per sostenir el desenvolupament de la indústria pesant i el complex militar.

Tret dels projectes de màxima prioritats estratègica, la mesura quantitativa de la producció progressivament es va convertir en un substitutiu imperfecte de la qualitat.

El repte fou aclaparador per al sistema a mesura que els seus resultats contrastaven vívidament amb els assolits per les economies organitzades a partir de la lògica del mercat. Ja des de l'era Khrushxov els dirigents experimenten la necessitat de renovació i inicien un seguit de tímides reformes orientades a retocar el funcionament del sistema sense desafiar-ne la naturalesa. Aquests intents perduren en el període Bréjnev, tot i que no qüestionen l'organització burocratitzada, l'absència d'anàlisis cost-benefici ni la planificació excessivament centralitzada. El desenllaç es precipita quan als anys vuitanta s'implementa la perestroika, una política que introdueix canvis legislatius i operatius d'abast més profund.

GAP EN PRODUCTIVITAT. El caràcter essencialment extensiu del creixement econòmic també propicià el daltabaix final. A diferència d'altres economies en transició que també van impulsar el seu desenvolupament per un procés accelerat d'acumulació de capital (com el Japó, Corea, Taiwan o Singapur), la seva incidència en el creixement econòmic fou clarament decreixent en el temps. La causa principal rau en inversions que no van induir augments de productivitat en el treball ni es van acompanyar de millores substantives d'eficiència. Amb el pas del temps, el creixent gap en productivitat forçà la predisposició dels dirigents a accelerar encara més la capitalització de l'economia. Però amb l'escassa elasticitat de substitució entre capital i treball i l'assignació ineficient dels recursos existents, una inversió més elevada no revertia en millores de rendiment econòmic ni en un millor benestar de la població. L'absència dels senyals indicats pels canvis de preus, les preferències dels consumidors o la lliure mobilitat dels factors productius van dificultar la reorientació indispensable de la planificació. I, en perdurar l'estancament dels nivells de vida i allunyar-se progressivament les característiques de l'oferta de les necessitats de la demanda, el sistema va anar perdent legitimitat

com a mitjà d'organització política i social. L'acceleració del canvi tecnològic i l'assumpció creixent de competències econòmiques i despeses socials per part de l'Estat a les economies occidentals, en el marc de l'estat del benestar, distancià progressivament els nivells de vida dels dos models de societat.

Només el sector militar i espacial, a força d'una concentració extraordinària de recursos i esforços (14% del PIB en el període 1970-1989), va generar innovacions i es va mantenir en la frontera tecnològica. Però una especialització excessiva pot induir efectes de desviació d'inversions i una assignació inadequada dels recursos, a banda d'inhibir el desenvolupament d'activitats alternatives amb més potencial de creixement. En particular, en un context dels recursos investigadors prioritàriament orientats cap a defensa i el sector espacial, l'absència d'incentius de mercat convertí en ineficient l'adjudicació quantiosa de fons per a la innovació tecnològica i va inhibir la difusió de les innovacions entre els diferents sectors de l'economia. Irònicament, l'acumulació de capital va esdevenir un factor generador de crisi en el sistema. Inicialment, l'objectiu de desenvolupament industrial va sacrificar l'agricultura i les necessitats de consum de la pobla-

ció. Posteriorment, la cursa armamentista i la lluita per l'hegemonia militar van sacrificar els interessos col·lectius del sistema.

COL-LAPSE DEL SISTEMA.

El col·lapse final i la penúria econòmica generalitzada van fer evidents les limitacions i perversions del sistema, però els alts i baixos de la història de l'URSS deixaren empremta a les economies occidentals. Van evidenciar la transcendència dels factors institucionals i van valorar les virtuts de la planificació econòmica i del treball cooperatiu en altres entorns econòmics: més recursos *per se* no proporcionen necessàriament millors resultats econòmics en absència d'un sistema racional i eficaç d'organització de la producció i la distribució. La seva amenaça va ajudar també a teixir els consensos necessaris per incloure a l'agenda política la conveniència d'un equilibri raonable entre eficiència i equitat. Regulació de mercats i polítiques econòmiques assignatives, redistributives i estabilitzadores són avui engranatges principals de les economies més avançades. ●

Josep Lladós és professor d'economia i empresa (UOC)

Imatge del 1986 amb cues per poder comprar a la fleca
[Foto de Peter Turnley/Corbis/VCG via Getty Images]

Nicolau II (1868-1918),
tsar de Rússia 1894-
1917, amb la muller i els
fills, incloent Aleksei
Tsarévítx, que va patir
hemofília
[Foto de Photo12/ UIG via
Getty Images]

Deu personatges d'un octubre

S'ACOSTUMA A DIR QUE TOTA REVOLUCIÓ REPRESENTA UN CANVI DE PERSONAL. O DIT D'UNA ALTRA MANERA, SENSE CANVI DE PERSONAL NO HI HA REVOLUCIÓ. AIXÍ VA PASSAR AMB LA REVOLUCIÓ FRANCESA I HAVIA DE PASSAR AMB LA REVOLUCIÓ BOLXEVIC. ELS ROMÀNOV SURTEN D'ESCENA DE MANERA SAGNANT I, PER MITJÀ DEL TERROR POLICIAL, ELS BOLXEVICS DE LENIN S'IMPOSEN A MENXEVICS I LIBERALS

per Valentí Puig

Alexandra Fedorovna

(1872-1918)

Nascuda a Alix d'Hesse-Darmstadt, néta de l'emperadriu Victòria, com a alemanya era mal vista pel poble rus, i encara més a causa de la Gran Guerra en què Rússia s'enfrontava a les potències centrals. Atractiva i freda, dona inestable, ciclotímica, molt fràgil, amb notòria influència en el seu marit i una passió mística per Rússia que l'angoixa constant per l'hemofília del seu fill, Aleksei, porta a un capficament recelós. Influeix molt en Nicolau II i obre les portes de la cort a Rasputin, un fals monjo energumèn i manipulador que diu tenir grans poders curatius i aconsegueix treure i posar ministres fins que és assassinat per fidels al tsar. Això porta a preguntar-se què hauria estat de Rússia si, en lloc de la funesta influència de Rasputin, el tsar hagués comptat amb els consells d'un gran reformista com Stolipin (assassinat el 1911). Durant les audiències del seu marit, ella escolta per un orifici de la paret mitgera.

Fèlix Dzerjinski

(1877-1926)

Revolucionari polonès durant molts anys condemnat a treballs forçats, és peça clau en l'aniquilació de l'imperi de

la llei i la supremacia del terror. Dirigeix la Txeca, un dels elements definitoris del sistema bolxevic, fundada per controlar i suprimir tota oposició i amb la perspectiva de ser un Estat dins l'Estat. Dzerjinski instrumenta el Terror Roig que prologa els camps de concentració de l'arxipèlag Gulag. L'endemà del *putsch* bolxevic, la vida seguia amb el bullici habitual (tramvies, òpera, cafès, teatres imperials) però cent cinquanta milions de persones, tot i no saber-ho, havien entrat en una dimensió desconeguda. Segons instruccions precises de Lenin, la preparació del terror s'ha de fer en secret. La "consciència revolucionària" substitueix la legalitat. En realitat, com a policia política, la Txeca (predecessora del KGN) segueix la pauta que hi havia a l'antic règim, però amb més mitjans i impunitat. L'ascetisme de Dzerjinski l'equipara als mestres del terror revolucionari especialment en la idea que executar innocents impressionarà les masses.

Alexander Kerenski

(1881-1970)

Dirigent del partit socialista revolucionari que va voler ser l'home fort que aturés la revolució i va acabar fugint de l'execució per viure un llarg exili. Lenin va dir que Kerenski era una traïció a la causa de la revolució i del proletariat. Va intentar inútilment recompondre un exèrcit ja desfet, amb un quart de milió de baixes i quinze milions de mobilitzats. Arribava la inflació. Les empreses tancaven. De gran eloqüència, un component histriònic i sempre en tensió nerviosa, endut per impulsos irreflexius, queia fàcilment en la teatralitat, un cert

frenesí polític, volàtil. Va poder ser l'home fort d'un reformisme radical, però la proliferació extensiva dels soviets li va tancar les portes. La fragmentació del reformisme seria inevitable, sense fórmules viables, molt lluny d'una monarquia regentada. Kerenski s'instal·la a les habitacions imperials del Palau d'Hivern. Restableix la pena de mort al front. Priva de vot el tsar i la tsarina. S'allunya de la dreta però no controla l'esquerra. És una invitació a l'anarquia. El precari Estat rus s'estava dissolent. Kerenski no aconsegueix donar forma al parlament per al seu rol d'home de ferro. Amb jugades a curt termini, Kerenski elimina i cedeix, qui sap si endut per l'ambició política més que no pas el realisme. Segurament, sense la revolució d'octubre, no hi hauria hagut ni Segona Guerra Mundial ni guerra freda. Durant la guerra civil russa, Kerenski no va estar amb els blancs ni amb els vermells. Va ser la seva grandesa i la seva tragèdia. Quan va morir exiliat a Nova York, l'Església ortodoxa no li va donar sepultura.

Lavr Kornílov

(1870-1918)

Al general Kornílov (segons Richard Pipes, per a qui el col·lapse del tsarisme no sent improbable tampoc era inevitable) se li atribueix injustament haver promogut un cop contrarevolucionari. Des dels inicis de la revolució, se succeeixen complots i conjures colpistes per aturar l'embranchida bolxevic i restaurar l'ordre, tant per mantenir l'estabilitat com per evitar una derrota bèl·lica desastrosa. En realitat, Kornílov es va atènyer a l'ordre legal i la seva presumpta afiliació reaccionària prové d'un enreves- ➔

**Stalin i Lenin
(d'esquerra a dreta)
durant la seva
assistència al Vuitè
Congrés del Partit
Bolxevic**

[Foto de © Hulton-Deutsch
Collection/CORBIS/Corbis
via Getty Images]

sat malentès amb Kerenski. Menut i prim, valerós i admirat per les seves tropes, home d'ulls asiàtics, diu que dimitirà si no es posa límit al poder revolucionari. Va del front a Moscou. És l'ídol de la gent d'ordre que espera un salvador. És urgent restaurar la disciplina militar i frenar la contraofensiva alemanya. Al Kremlin, s'agenolla davant la verge d'Iberia. La Borsa està eufòrica. Kerenski malinterpreta l'arribada de Kornílov. L'empresona, custodiat per genets cosacs que el veneren. Amb la guerra civil, el general Kornílov serveix a les files dels russos blancs i cau en combat.

Vladímir Lenin

(1870-1942)

Arquetip del revolucionari professional a qui Rússia li importava molt menys que la revolució mundial. Com a estrateg, el seu mètode va ser el cop d'Estat i no la revolució de masses. Davant els menxevics, la seva meta era la dictadura del proletariat. Amb la seva corbata de petits pics blancs i el seu vestit fosc de pantalons amples,

en suggerir-li que calmi els més insatsifets pel cop bolxevic, afirma que una revolució no es pot fer sense afusellaments. Cal preguntar-se què hauria passat amb la revolució si hagués tingut èxit algun dels atemptats contra Lenin. Decebut, Gorki diu que Lenin és un prestidigitador fred a qui importa poc el proletariat. Moltes coses haurien estat diferents si a l'Estat Major Alemany, informat pels socialistes austríacs, el 1917 no se li hagués ocorregut fer servir Lenin com a peó en la guerra amb Rússia. I així va ser com Lenin i els seus afins van arribar a l'estació de Finlàndia a Sant Petersburg, per debilitar Rússia com el "bacil d'una pesta", segons va dir Churchill. Començava la revolució d'octubre en la gran Rússia esgotada i delmada per la guerra. Segons com es consideri, Lenin va ser deslleial a la seva pàtria, per tal de propagar la causa de la violència revolucionària. Havia impulsat els bolxevics com a majoria davant el que considerava la minoria menxevic. En realitat, era a l'inrevés: els menxevics eren majoria en les seves tesis que primer s'havia de produir una revolució burgesa i després la socialista. El precedent és aquest moment descrit per Tocqueville i que és aplicable a totes les revolucions: el gran risc que es genera quan un règim autoritari inicia processos de reforma. Els soviets van triomfar malgrat la derrota a les urnes. El terrorisme nihilista (com a les novel·les de Conrad) es disposa a ocupar el buit de poder. L'exèrcit es perd a la línia de combat, amb un gran èxit estratègic alemany. La guerra civil es va imposar fatalment. D'aquesta manera es consolidarien el terror i el ple totalitarisme.

Juli Martov

(1873-1923)

Líder dels menxevics, el partit que, igual que els socialdemòcrates, va tenir més seguidors que els bolxevics. És l'amic que Lenin sempre lamenta haver perdut. En l'últim reducte de la Duma, la veu cavernosa de Martov ressona en el buit. Creu fora de lloc la liquidació del kerkenskisme. Anuncia amb alarma l'inici d'una guerra civil i que cal un poder reconegut per la democràcia sencera, una solució pacífica i constitucional, però la nova dictadura atropella qualsevol desenuig perquè (com ha escrit Lenin) no és en interès de la llibertat que el proletariat necessita l'Estat sinó en interès de la supressió dels seus adversaris. És a dir: quan es pugui parlar de llibertat ja no hi haurà Estat. Ni tampoc partit menxevic, representatiu d'una socialdemocràcia que es radicalitza per acabar sent eliminat pels bolxevics. El 1920 va marxar de Rússia i a Berlín va dirigir *El Correu Socialista* fins a la seva mort.

Pavel Miliukov

(1859-1943)

Historiador i líder del Partit Constitucional Demòcrata (els kadets, fundat el 1915), representa un liberalisme molt sotraguejat i fràgil, atrapat entre forces tectòniques incontrolables. La discontinuïtat parlamentària de la Duma neguiteja liberals i socialdemòcrates. Quan Miliukov pretén articular la pressió burgesa, el seu moment ja ha passat i no hi ha marge per “salvar la monarquia del monarca”. Quan esclata la revolució, surt del parlament (amb el seu amic el jurista Vladimir Nabokov, pare del novel·lista) entre una multitud revolucionària que reclama tot el poder per als soviets. Amb l'abdicació del tsar, els kadets encara creuen que es mantindrà la propietat privada i que Rússia ha de respectar l'aliança que l'ha portat a la guerra amb les potències centrals. Però després del cop d'Estat bolxevic, recuperar l'estabilitat de la vella Rússia és una quimera. La tradició parlamentària i el rigor polític que Miliukov representa ja són una despulla. Durant l'emigració, Miliukov arriba a la conclusió que, a diferència d'Europa, Rússia no té la sòlida cohesió ni la capacitat imprescindible de consolidar-se i preservar-se institucionalment.

Nicolau II

(1868-1918)

Passiu i sense habilitats polítiques, el seu regnat transcorre assetjat per les contra-

diccions terminals de l'Ancien Règime, en un ordre semiconstitucional que no aconseguiria frenar els bolxevics. Desconcermada, la burgesia abandona la monarquia. Entre la genètica autocràtica i els intents reformistes, els Romànov (aclaparats per una infinitat d'atemptats terroristes) dubten entre la pacificació social i la repressió. En la vella divisòria entre occidentalització i esclavisme (Europa o Àsia), les iniciatives constitucionals xocaven una i altra vegada amb el terrorisme revolucionari. Tot i així, no semblava imminent la caiguda dels Romànov, fins i tot amb el desgast de la guerra. Lenin, per exemple, creia inicialment que caldria una nova generació per aconseguir el poder. En aquell moment la inversió estrangera encara arribava amb notable fluïdesa. Finalment, l'atzar i la pugnacitat de la *intelligentsia* comunista van posar fi al que quedava de la monarquia. Fred i indiferent, a jutjar pel seu diari es podria afirmar que el tsar no va entendre res del que passava. Nicolau II abdica i poc després Lenin ordena la seva execució i la de la seva família.

Ióssif Stalin

(1878-1953)

Seminarista georgià expulsat, la seva vida té com a fonament el poder sense perdó, fet de voluntat i força. Preludia obscurament el seu terrible mandat posterior, els atroços anys estalinistes que l'acció de Lenin va inspirar. Stalin no deixa de parlar rus amb accent georgià. La seva vulgaritat aclapara, al mateix temps que la seva perfídia és indiscutible. Quan el partit bolxevic necessita finançament, Stalin l'obté atracant bancs. Sense haver destacat en els orígens de la revolució, com a organitzador brutal i astut crida

l'atenció de Lenin, en aquells dies distanciat de Trotski, a qui considera un plagiari, un arlequí. A Stalin el nomena comissari per a les nacionalitats. Confia en ell fins als últims dies. Abrupte, despietat, Stalin acabarà sent un dels homes amb més poder en la història de la humanitat. “Contra els menxevics tots els mitjans són bons”, diu. Treballa més que ningú, sense dormir. Té molta paciència. Rostre rude, greu, amb rastres de verola. Beu en abundància, canta tonades caucàsiques. A l'alta, el 1945, el mariscal Stalin es repartirà el món amb Roosevelt i Churchill.

Lleó Trotski

(1879-1940)

És el *condottiero* bolxevic, de perfil intel·lectual, cabellera negra, jueu d'Ucraïna, de mirada ardent. Implacable, d'oratorària eficaç i metafòrica, emfàtica, d'arrogància adquirida per les batalles, dirigeix les negociacions amb Àustria i Alemanya per aconseguir un armistici, el preu territorial serà costós per a Rússia. En haver presidit el soviets de Petrograd, el seu poder militar ho abasta gairebé tot. Reconeix en la seva història de la Revolució Russa que l'octubre del 1917 els bolxevics no tenien el suport de les masses, com després no tindrien els vots. Amb la barbata sota el mentó, travessa les immensitats russes per imposar l'exèrcit roig. Porta a la butxaca *La Iliada* o *L'Odissea*. Sap tant de terror com Lenin o Stalin. Agitar les masses l'embriga. És la tesi de la revolució permanent. Quan mor Lenin, Stalin prescindeix de Trotski. A l'exili lidera l'oposició antiestalinista i mor d'un cop de piolet al crani, a mans d'un agent proestalinista, a Mèxic. ●

PERQUE
ENS SENTIM
DIFERENTS

ENVIA UN ASM
| @ASM_oficial
asmred.com
902 11 33 00

F

Aquella quimera revolucionària

—Noves formes i dialèctiques, noves estètiques, van sorgir de l'impacte transgressor representat per la revolució bolxevic, com la il·lusió d'una gran canvi que crearia un home nou. Entre el nou i el vell, entre la tradició i la ruptura, poetes, cineastes, pintors i escenògrafs emprenen un viatge quimèric que va acabar sent tràgic, amb molts casos de suïcidi, silenci forçós o una interminable estada al Gulag. El leninisme, sempre desconfiat davant l'aventura estètica, imposa el cànon unívoc del realisme social. A més, els moviments de renovació artística ja havien començat en l'última etapa dels Romànov amb una gran acollida a tot Europa. Aquella circumstància indueix a reconsiderar novament les possibilitats de creació lliure que potenciava el reformisme mentre que la iconografia de Lenin la coartava i l'acusava de complicitats amb el decadentisme i la reacció.

30

La biomecànica
de Meierhold
per Jordi Coca

32

El film del
gran octubre
per Ponç Puigdevall

34

La revolució de
les ales tallades
per Mariam Vizcaíno

36

Els poetes de
l'home nou
per Sam Abrams

38

Quan la icona
és Lenin
per Iván de la Nuez

40

Pla 'versus' Nin:
el dilema rus
per Xavier Pla

LA BIOMECAÀNICA DE MEIERHOLD

El teatre de Meierhold, en contra de l'il·lusionisme i de la suposada veritat que respirava l'escena naturalista, pretenia que l'espectador tingués sempre present que allò era teatre, que els personatges eren actors, i que a l'escena res no és mai real. El seu final és un cas tràgic del xoc entre art i revolució

per Jordi Coca

— Meierhold (1874-1940) encarna una de les evolucions estètiques i ideològiques més intenses del segle XX. Actor, director teatral i teòric rus, inicialment format en els criteris escènics de finals del segle XIX –dominats per les influències del pitjor romanticisme i per la centralitat excloent de la figura del primer actor o de la primera actriu–, la seva honestat artística el conduirà amb els anys a ser víctima de la bogeria soviètica que, a més de fer-li la vida impossible, el va acabar torturant fins a la mort. Entre aquestes tortures cal comptar-hi l'assassinat de la seva esposa Zinaida Reich, degollada a mans dels serveis secrets. Finalment, a Meierhold el van afusellar, bàsicament per oposar-se a l'anomenat “realisme socialista” i amb les acusacions pintoresques de ser trotskista, espia dels britànics i del Japó, i traïdor a les essències revolucionàries.

Tot havia començat el 1898, any en què el sempre menystingut Nemiróvitx-Dàntxenko el va convidar a integrar-se en la gran aventura del Teatre d'Art de Moscou que acabaven de fundar amb Stanislavski. Durant quatre anys tot va anar bé, però Meierhold, fascinat pel simbolisme, va impulsar després un allunyament progressiu de l'escena naturalista de Stanislavski, que treballava per trobar un mètode actoral que posés en primer pla la versemblança. De fet, Meierhold volia que l'escenari deixés de ser un medi on teòricament es reproduïa la realitat, i buscava una convenció espacial en què fossin possibles totes les recerques. I el 1902 va fundar la Societat del Nou Drama, on proposava muntatges que estraïen tant l'espai escènic com el maquillatge i els moviments dels actors.

Però per a dur a terme aquesta aventura li faltaven autors dramàtics, i, a més del belga Maurice Maeterlinck, clarament simbolista, es veia obligat a estrenar obres de Txékhov o d'Ibsen. El 1905, l'èxit internacional de Maeterlinck va dur Stanislavski a integrar de nou Meierhold a la seva companyia amb l'encàrrec de dirigir *La mort de Tintagiles*. Però ho va fer amb reserves i finalment l'obra ni tan sols es va arribar a estrenar. També va ser un error l'aventura escènica de Meierhold a Sant Petersburg amb l'actriu Vera Kommissarjvskaia, que el va contractar per dirigir la seva companyia. Ella volia fer el teatre de sempre, i en canvi Meierhold buscava una mena de convenció conscient. És a dir: en contra de l'il·lusionisme i de la suposada veritat que respirava l'escena naturalista, Meierhold volia que l'espectador tingués sempre present que allò era teatre, que els personatges eren actors i que a l'escena res no era mai real.

De fet, el fracàs a Sant Petersburg el va empènyer a incrementar les recerques formals i, mentre dirigia dos teatres imperials, va elaborar a partir del 1908 una estètica que es nodria tant de les tècniques del teatre oriental –especialment del kabuki japonès–, com de la *commedia dell'arte* i del mim. Alhora, Meierhold muntava òperes de Wagner, de Strauss i de Gluck, i, mig clandestinament i amb el pseudònim de Dr. Dapertutto, treballava

Vsevolod Meierhold, juntament amb la seva dona, l'actriu Zinaida Reich l'any 1920. A la dreta, un disseny d'escenari per al seu teatre experimental
[Foto de Album / Culture-Images / FAI]

les tècniques del cabaret i del món del circ, per acabar proposant el que ell anomenarà el “teatre del grotesc”, una estètica sorgida de les barraques de fira en les quals l'espectador rep l'aparença d'irrealitat com la perfecta plenitud de la vida. Per exemple, és quan el clown plora exageradament i, tot i saber que és mentida, ens emociona, i és també la comicitat amarga de quan una ventada se'ns endú el barret i intentem encaçar-lo inútilment durant un enterrament. En l'essència del grotesc, que sempre té alguna cosa d'estilització, es dona la barreja perfecta entre comicitat i tragèdia.

En esclatar la revolució del 1917, Meierhold vivia immers en un profund procés de canvi que semblava coincidir amb la transformació social que suposava l'eliminació del tsarisme. Es va crear un comissariat d'instrucció pública que també aglutinava els teatres, i Anatoli Lunatxarski, que n'era el responsable, va nomenar Meierhold director de la secció de Petrograd. Es volia fer un teatre que bandegés les formes burgeses anteriors i que impulsés l'apropament al proletariat subvertint els valors estètics i morals que es consideraven caducats. Meierhold era la persona idònia per a aquest projecte i, efectivament, amb la col·laboració d'amics com ara Maiakovski, va iniciar la creació d'espectacles de masses, amb continguts profundament polítics sense que això suposés cap abdicació estètica. *Misteri bufó* seria un exemple del

que es proposaven fer junts. Treballaven amb els artistes plàstics constructivistes i, tal com s'ha dit, Meierhold seguia incorporant les seves innovacions i influències. Era un teatre revolucionari per la revolució d'octubre, i, lògicament, també es necessitava una nova tècnica d'entrenament actoral, la biomecànica, l'objectiu de la qual era aconseguir un moviment essencialista i harmoniós dels intèrprets en què totes les parts del cos participessin en una preparació no únicament gimnàstica, que els permetés saltar, ballar, rodolar, respirar...

Tanmateix, aquesta eufòria tenia els dies comptats i el 1930 Maiakovski es va suïcidar d'un tret al cor. Ja feia temps que havia començat la planificació econòmica i la industrialització salvatge. Stalin conduïa el país cap a la repressió brutal, cruel i maltíssima; la marginació del trotskisme era únicament un signe de la consolidació d'una dictadura criminal que, des del punt de vista artístic, només admetia el realisme socialista com a propaganda. Tot el que s'havia construït abans, tota la recerca, totes les novetats, tota la nova poesia, tots els canvis, esdevenien sospitosos i signes de reacció. Calia, doncs, eliminar-los i, efectivament, afusellant Meierhold es matava també el progrés artístic i la més elemental de les llibertats: ja no es podia opinar. ●

Jordi Coca és escriptor i doctor en Arts Escèniques

EL FILM DEL GRAN OCTUBRE

Lenin creia que el cinema era l'art més important per al nou estat comunista.

Mitjançant un decret del 1919, nacionalitza el cinema soviètic. En un territori tan extens (160 milions de persones, més de 100 llengües i 11 fusos horaris), el cinema podia explicar els principis bolxevics i exaltar la nova realitat de l'URSS. A la vegada, la il·lusió del moment històric genera nova ambició estètica

per Ponç Puigdevall

— És segur que els pastors dels Urals, per exemple, devien desconèixer que la primera pel·lícula russa datava de l'any 1908, que el 1913 ja hi havia 1.400 sales d'exhibició o que existia un cineasta, Evgeni Bauer (1865-1917), que era un expert en el dibuix de les filigranes de la llum, que deia que la bellesa havia de venir abans que la veritat, que a les seves pel·lícules apareixien pocs treballadors perquè a Crimea només hi estiujava l'aristocràcia, o que una de les seves protagonistes passava literalment per sobre del cadàver del seu antic amant per no arribar tard a Maxim's. Les dones fatals, els salons que semblaven hivernacles, les transparències dels vestits durant els balls, els collarets de diamants, la pell dels abrics, la commoció de l'estètica de la immobilitat que va crear Bauer, no podien ser del gust de Lenin, que veia en el cinema un fenomen tan revolucionari i vertiginós com el social que ell havia encapçalat, sense tradicions que el paralitzessin davant del futur: en comptes d'escrutar les passions individuals, calia difondre l'amor col·lectiu i incondicional al nou règim.

Lenin encara no havia dit que, de totes les arts, el cinema era la més important per al nou estat comunista, però el 1919 firma un decret que nacionalitza el cinema soviètic i obre la primera escola de cinematografia del món: en un territori tan extens, poblat per 160 milions de persones que parlaven més de 100 llengües i que tenien 11 fusos horaris diferents, el cinema podia ser una de les eines més útils per explicar els principis bolxevics i construir i exaltar la nova realitat de l'URSS. Sense que ningú ho preveïés, però, gràcies a la confluència de tres factors, s'estava

Un dels cartells de la pel·lícula 'El cuirassat Potemkin', signat pels germans i dissenyadors russos Georgii Stenberg i Vladímir Stenberg

[Foto de Buyenlarge/Getty Images]

a punt d'escriure una de les pàgines de més arboradura, enlluernadores i lúcides de la història del cinema. El primer va néixer en un despatx: la instauració d'un percentatge obligatori de documentals en la producció fílmica global per constatar el que passava en els fronts de la guerra civil, per agitar la consciència d'un poble majoritàriament analfabet. El segon va ser la conseqüència de la misèria del moment: els estudis de Moscou van quedar desproveïts de pel·lícula verge i de material tècnic. El tercer va venir de la il·lusió que el moment històric produïa en l'ambició d'un grapat de joves (nascuts amb el cinema) que també volien protagonitzar una "revolució d'octubre" artística per desenvolupar la seva originalitat fins a l'exageració. Més enllà de perseguir un model narratiu i realista per garantir la transparència i la continuïtat entre els plans, el documental va obrir la possibilitat d'elaborar idees complexes a través d'unes imatges que s'estalviaven els recursos del relat convencional; la penúria dels mitjans disponibles

va estimular la imaginació i, convertint la necessitat en virtut, va establir les bases de l'anomenada "escola soviètica del muntatge"; i l'eufòria de Lev Kuleshov (1880-1970), de Dziga-Vertov (1886-1954), de Serguei M. Eisenstein (1898-1948), de Vsevolod Pudovkin (1893-1953) era un pou tan inexhaurible de talent, vigor i personalitat que encara avui els seus insòlits cops de puny visuals, els seus muntatges paroxístmics amb seqüències de grups de plans construïts a través de la unitat mínima possible d'un fotograma, posen a prova (i fan feliç) els límits de la percepció i la intel·ligència associativa de l'espectador.

A partir de l'efecte que Kuleshov va demostrar, que en el cinema la significació no depèn tant de la realitat fotografiada com de la funció que s'assigna a les imatges, que es podia infondre diverses càrregues emocionals a un únic primer pla inexpressiu d'un actor, segons el contingut dels plans que li juxtaposava (un plat de sopa, una nena morta, una dona), l'escola soviètica del muntatge inicia el seu periple,

però cadascú a la seva manera. Vertov, que no assistia mai als rodatges, i pel qual el filmat pels seus operadors era només un material que transformava en discurs cinematogràfic a la sala de muntatge després d'un procés de visualització i interpretació, creia en la impassibilitat inhumana de la càmera: és el "cinema ull", una proposta que rebutjava tot el que podia falsejar la realitat, com si retornés a les fonts primigènies del cine, a la puresa i a la innocència de Lumière. El propòsit d'Eisenstein i els seus mètodes (buscar la col·lisió de dues imatges impetuosament contràries per originar-ne una de tercera inèdita i imprevisible), en canvi, és transportar l'espectador "de la imatge al sentiment i del sentiment a la idea". A l'altra banda de les seves metàfores intel·lectuals, en canvi, hi havia les metàfores visuals i analítiques de Pudovkin, que aïllava dins de cada escena els elements que la componien.

La sobrietat i la simplicitat lineal d'aquesta gran odissea col·lectiva que és *El cuirassat Potemkin* (1925), d'Eisenstein, o la síntesi entre la cruesa documental i l'expressionisme barroc de *La vaga* (1924), d'*Octubre* (1927), o *L'home de la càmera* (1929), de Vertov, una pel·lícula que sempre serà totalment nova, com si sortís de les mans del mag que meravella uns nens en un dels episodis, o *Segons la llei* (1926), de Kuleshov, un prodigi de metamorfosi de la narració convencional sense aparentment apartar-se'n, o la depuració estilística i la complexitat constructiva de *La mare* (1926), de Pudovkin, podrien fer oblidar que la riquesa d'aquest període és tan plètòrica que sorgeixen obres mestres arreu on es miri. Més enllà de l'èpica i l'heroïcitat d'aquestes pel·lícules canòniques, seria injust no recordar el *ménage à trois* que narra Abram Room a *Llit i sofà* (1928) – amb guió de Viktor Shklovsky –, les sàtires de Boris Barnet, equiparables als llibres del tàndem Ilf-Petrov o Zoshchenko, l'alè poètic ingenu i brutal de Dovzhenko, o el foc d'artificis de composicions plàstiques que és el melodrama d'Ylya Trauberg, *L'expres blau* (1929), la pel·lícula més sorprenent, al cap i a la fi, d'aquest període gloriós de la història del cinema, decapitat quan Stalin obté el poder complet i implanta el realisme social. No és d'estranyar el canvi de plantejament: es podria discutir molt fins a quin punt la utopia comunista, expressada a través de l'avantguarda més radical, arribava a arrelar en els pastors dels Urals, per exemple, ja que es formulaven des d'una abstracció tan rotunda que difícilment encaixaven amb els objectius previstos d'agitació i propaganda. ●

Ponç Puigdevall és crític de llibres i novel·lista

LA REVOLUCIÓ DE LES ALES TALLADES

La pintura russa, iniciada la mutació moderna a les acaballes del tsarisme, rep l'empenta de la revolució bolxevic fins que –com passaria amb el cinema, la literatura o el teatre– els postulats totalitaris imposen els seus convencionalismes estètics davant la creativitat de les avantguardes

per Mariam Vizcaíno

— La revolució artística a Rússia va arribar abans que la bolxevic i el seu vol va ser tan curt i accidentat que amb prou feines va poder sobreviure un parell de dècades. Abans que arribés, era l'Acadèmia de Sant Petersburg qui, sota el mecenatge dels tsars, mantenia encesa la flama d'un passat solemne. La pintura a finals del segle XIX seguia les mateixes directrius que a la resta d'Europa: la còpia exacta del natural. Levitan i Repin capturaven aleshores amb els pinzells l'ànima russa, que dormia als camps

i en la vida diària de la seva gent. Era el regnat tranquil de la mimesi. Va ser la generositat de col·leccionistes com Shchukin, un pròsper comerciant tèxtil, la que finalment va destapar la caixa de les fúries perquè les noves tendències es poguessin obrir pas. Cada diumenge obria les seves sales plenes de pintures. Aleshores s'omplien de comentaris i mirades famolenques de joves artistes que assimilaven, en quietud atenta, les pinzellades vibrants de Monet, els colors salvatges de Matisse i l'ascetisme

geomètric de Cézanne.

També els viatges, fets a París amb no pocs sacrificis –Tatlin va anar el 1914 a conèixer Picasso–, van ser recompensats amb una saba nova. Gontxarova, Larionov i tota una generació d'artistes d'audaçs, que es reunien en moviments pictòrics com La Sota de Diamants i La Cua de l'Ase, van assumir alegrement tot el que l'avantguarda europea podia oferir. Cap al 1913, abans d'esclatar la Primera Guerra Mundial, ja estaven preparats per inaugurar vies no explorades: el raionisme i el cubofuturisme, que malgrat que només eren reelaboracions del que ja es feia a Europa, van fer bullir Moscou i Sant Petersburg amb una il·lusió nova.

APAREIX MALEVITX. Però no va ser fins a l'arribada de Kassimir Malevitx que es va crear una avantguarda russa que pogués oferir al món una visió tan radical com la resta dels ismes. Guiat pel seu desig d'aconseguir el que ell anomena el “transcendentalisme còsmic”, el 1915 pinta *Quadrat negre sobre fons blanc*, i així funda l'abstracció geomètrica, un pas més enllà en l'abstracció lírica que Kandinski acabava d'instaurar. Havia nascut el suprematisme, en paraules de Janso, “un dels salts més significatius de la imaginació simbòlica i espacial de la història de l'art”. La forma de la pin-

tura era simple, la dificultat per executar-la gairebé nul·la, però el rerefons era complex i amagava una promesa: la supremacia de la forma pura. Una oficina

L'obra 'Quadrat negre sobre fons blanc' (1915), pintura de l'autor Kassimir Malevitx
[Foto de Fine Art Images/Heritage Images/Getty Images]

Maqueta del
'Monument
a la Tercera
Internacional' (1919),
obra de Vladímir
Tatlin, exhibida a
l'antiga acadèmia
d'arts de Petrograd
[Foto de Sovfoto/UGC via
Getty Images]

de reclutament per a la Bauhaus primer i per al minimalisme americà dels anys seixanta després, que convertiran el “menys és més” en un dels paràmetres definitius del disseny modern. Quan el 1917 Lenin i els bolxevics arriben al poder, Malevitx, que al principi es va mostrar partidari de la revolució, es va replegant en comprovar que la seva convicció que l'art havia de ser espiritual no encaixava en la nova ideologia. El suprematisme es va començar a mirar amb sospita i en conseqüència, a principis dels anys vint, encara que continuava viu, havia perdut força.

EL MOMENT CONSTRUCTIVISTA.

Una nova avantguarda, que havia emergit tímidament el 1914, va prendre el relleu, aquest cop en perfecta sintonia amb els principis bolxevics: el constructivisme liderat per Vladímir Tatlin. L'art sortia del seu estat contemplatiu per servir el poble i sotmetre's a les exigències de l'Estat. Al carro en què se celebra la funció social de l'art s'afegeixen Stepanova, Rodtxenko, Popova i altres camarades entusiastes que crearan una identitat visual per al comunisme amb fotomuntatges audaçs, geomètrics dissenys tèxtils i cartells publicitaris que encara avui no han perdut gens ni mica de potència. Saben que, només si es transformen en “productivistes”, la revolució els reconeixerà com a fills legítims.

Com que la indústria és l'aposta dels nous temps per vèncer la naturalesa, l'enemic ancestral de Rússia, els nous artistes també s'encomanen d'una gran simpatia pels materials. Experimenten amb el ferro, el vidre i el plàstic, alhora que deixen de banda la pintura sobre

tela i el cisellat de les pedres nobles. Els projectes se succeïxen però les realitzacions, en un país amb un endarreriment tècnic descomunal, són escasses. La maqueta del *Monument a la Tercera Internacional*, construïda pel mateix Tatlin el 1919, és un símbol d'aquesta utopia del progrés que no arriba a materialitzar-se. El 1921, Trotski i Lunatxarski, que van donar suport inicialment al constructivisme, es van emparar en la NEP, la nova política econòmica de Lenin, per qüestionar-ne la utilitat. La liquidació total de l'avantguarda arriba el 1932, any en què Stalin publica un decret pel qual el “realisme socialista” passa a ser l'únic estil oficial del règim. A partir d'ara només s'admetrà un art que el poble pugui entendre. L'abstracció queda descartada i s'anul·la tota possibilitat d'experimentació.

FI DE L'AVANTGUARDA. Alguns artistes que no estaven disposats a renunciar a la seva visió de l'art, com els germans Gabo, es van exiliar. D'altres, els que no van poder anar-se'n, van veure com els barraven totes les sortides. Amb aquest cop de porta, la revolució talla definitivament les ales a la llibertat creadora. Quan Hitler arriba al poder actua amb una simetria esgarrifosa i també ordena una campanya per denigrar l'avantguarda. És ben sabut que els totalitarismes tenen por de les novetats de l'esperit, però la seva por al que vola per damunt dels seus punts de mira al final no serveix de res: l'agitació política s'esvaeix, mentre que l'art sempre venç el temps. ●

Mariam Vizcaíno és doctora en Història de l'Art per la Universitat Complutense de Madrid

ELS POETES DE L'HOME NOU

Els anys d'apogeu de l'art modern de signe rupturista a Rússia tenen una nòmina de creadors capdavanters de la nova manera de fer cultura a les tres primeres dècades del segle XX. Aquesta intensitat creadora no va ser fruit directe de la revolució perquè, en molts sentits, la va precedir. En realitat, la gran modernització de la cultura russa va començar abans, cap a la dècada del 1860

per Sam Abrams

— Quan va esclatar la revolució el 25 de febrer, la poeta Anna Akhmàtova, a la nit, va assistir a l'estrena de l'obra de teatre *Mascarada* del romàntic Mikhaïl Lermontov, muntada pel trencador director Vsevolod Meierhold al Teatre Alexandrinski a Leningrad. I un dels motius del suïcidi mai aclarit del reconegut poeta i dramaturg futurista, Vladímir Maiakovski, va ser precisament el fracàs estrepitos de l'estrena de la seva obra teatral, *El bany públic*, el 30 de gener de 1930, dirigida per un col·laborador destacat de Meierhold al Teatre Dramàtic de la Casa del Poble a

Leningrad. Dues estrenes de Meierhold encarnen perfectament dos moments transcendentals de la revolució: l'inici dramàtic, convuls i il·lusionador del 1917 i el canvi de rumb dràstic: “Un any de grans canvis”, deia Stalin en un article de *Pravda* el 1929, que va marcar la desaparició de l'estètica avantgardista i la imposició sense fissures del “realisme socialista”.

Els anys de l'apogeu de l'art modern de signe rupturista a Rússia, entre 1917 i 1930, és a dir, entre la Revolució de Febrer i d'Octubre i l'atroc política de col·lectivització del sector agrícola, ens

han llegat una nòmina de creadors que ha esdevingut autèntiques icones i referents a escala mundial de la nova manera de fer cultura durant les tres primeres dècades del segle XX. Músics com Igor Stravinski; directors de teatre o ballet com Meierhold, Konstantín Stanislavski o Serguei Diaghilev; directors de cinema com Serguei Eisenstein; pintors com Kassimir Malevitx, Marc Chagall o Vasili Kandinski; novel·listes com Mikhaïl Bulgàkov o Ievgueni Zamiatin, i poetes com Anna Akhmàtova, Boris Pasternak, Óssip Mandelstam, Marina Tsvetàieva o Vladímir Maiakovski.

Ara bé, hem de recordar que aquesta veritable pluja d'artistes extraordinaris no va ser fruit directe de la revolució perquè, en molts sentits, podem dir que la va precedir. De fet, el gran moviment de modernització de la cultura russa va començar abans, cap a la dècada del 1860. La veritat és que el món de la cultura, l'art i la literatura va anunciar la revolució i després la va acompanyar amb gran incidència i, finalment, se'n va desmarcar amb actituds obertament crítiques i hostils o silencis calculats o forçats. En aquest sentit, hem de tenir molt present l'emergència de dos moviments artístics, l'acmeisme el 1910 i el futurisme el 1912, que van desbordar el camp de la teoria estètica per convertir-se en veritables motors d'una reforma integral de la societat russa. Eren com les puntes de llança d'una consciència global de la necessitat un immens salt endavant.

Els cinc poetes citats formen part de l'època coneguda com “l'edat d'argent” de la lírica russa del segle XX. I els cinc poetes van adoptar punts de vista diferents davant la revolució amb una coincidència bàsica: tots van saludar-la

La poeta russa
Anna Akhmàtova,
posant al seu domicili
[Foto de Fine Art Images/
Heritage Images/Getty Images]

amb il·lusió pensant erròniament que es tractava de dur la seva revolta artística cap al terreny de les altes esferes del govern, la política i l'economia. Tots van pecar de la mateixa ingenuïtat de sobredimensionar la seva importància i la seva capacitat d'intervenció. I tots van pagar un preu massa elevat per la seva equivocació.

Maiakovski, potser la figura més emblemàtica del grup, el poeta de més incidència pública i política, va haver de veure com Stalin i el seu entorn el van marginar cada vegada més, sobretot a partir del 1928, fins que la seva posició va ser absolutament insostenible i es va treure la vida, encara que corre la teoria que no va ser un suïcida sinó un assassinat. Pasternak va celebrar l'ambient de la revolució en els seus primers poemes a partir de *Damunt de les barreres* (1916) i *La meua germana, la vida* (1922), però després de la mort de Lenin el 1924

es va desenganyar i la seva producció poètica se'n va ressentir greument, fins a convertir-lo en un poeta ocult. Akhmàtova, més cauta, reservada i intransigent, va passar de ser la poeta més celebrada del seu temps a ser considerada "la poeta puta", una rèmor de la cultura burgesa sentimental i autocomplaent. Entre 1925 i 1940, per pressions oficials, no va poder publicar obra nova. Óssip Mandelstam era vist com el gran geni de la nova poesia russa des de la publicació del seu primer llibre de poemes, *Pedra* (1913). Amb el temps, però, es va anar erosionant la seva situació fins que va morir en un camp de trànsit el 1938, perseguit amb plaer per Stalin. Marina Tsvetàieva, la més precoç del grup, que va publicar *Àlbum de capvespre* el 1910 als 18 anys, sempre va tenir les cartes marcades perquè el seu marit, el també poeta Serguei Efron, va ser un rus blanc. Tsvetàieva es va trobar escindida entre

dues lleialtats, la revolució i el seu marit, tot i que, en realitat, la seva primera i única fidelitat era a la seva obra literària. Després d'anys de tensions, anades i tornades de l'estranger, es va suïcidar el 1941.

El resultat és descoratjador: dos suïcidis, un assassinat i dos supervivents rigorosament vigilats. Però queden les seves obres, que van revolucionar absolutament tots els aspectes de la poesia, des de la llengua fins a la rima, passant per la versificació, el ritme, la sintaxi i l'articulació de les idees. En conjunt, són el testimoni commovedor i exigent de la grandesa i la integritat irrenunciable de l'esperit humà, sotmesa a la prova pel puny de ferro de la política quan es posa al servei d'un sistema de govern brutalment arbitrari, unívoc, despïetat i subvertidor. ●

Sam Abrams és escriptor i professor

QUAN LA ICONA ÉS LENIN

Conservat en el mausoleu perdura el llegat iconogràfic més important que ens ha deixat Lenin: el seu cos. Ens permet constatar una vegada més que, més que l'ànima de la revolució, Lenin en va ser l'encarnació. Més que la seva fantasia, la seva realitat. I més que la seva il·lusió, el seu poder. Ho deia ell mateix: “Excepte el poder, tot és il·lusió”

per Iván de la Nuez

— **U.** Tot just esclatar el conflicte entre Rússia i Ucraïna, es va difondre per internet una aplicació que ens permetia seguir, en temps real, com eren enderrocades les estàtues de Lenin a tot el territori ucraïnès. Parlem de l'any 2013. És a dir, ni Rússia era la Unió Soviètica (dissolta el 1991) ni Putin ostentava el càrrec de primer secretari del Partit Comunista. Però a Ucraïna molts van entendre que aquell conflicte els recorda un altre temps (és a dir, el de la pertinença al comunisme) i un altre espai, que era el de la pertinença a l'URSS. Així que no es va trobar una icona millor per canalitzar la reac-

ció antirussa i, de passada, actualitzar aquest animisme contemporani que consisteix a demolir estàtues enemigues. De fet, una llei ucraïnesa prohibeix avui totes les que provenen de l'època comunista. En qualsevol cas, convé admetre que Lenin no és el Che Guevara, capaç d'adornar qualsevol samarreta en qualsevol lloc del món, per remot que sigui. És un símbol de la revolució, el socialisme, l'Estat soviètic. Però això no l'ha convertit en una mercaderia de fàcil intercanvi simbòlic en el postcomunisme.

És una “icona”, sí, però diguem que es resisteix, de moment, a ser un “fetitxe”.

I això que l'hem vist en un anunci de telefonia mòbil a Polònia (“Segueix parlant!”), retirat a cuita-corrents per un rebuig social semblant al d'Ucraïna. O com a actor de repartiment en un anunci de cotxes, al costat de Gandhi, Martin Luther King o Ho Chi Min, i en el qual el mateix Che, Fidel Castro o Marx protagonitzen el clímax de l'espot: “It's Time to Another Revolution!”. O en una miniatura, al costat de sants i Napoleons, en un antiquari de la nova economia a la Cuba del raülisme. O, fins i tot, molt a prop d'Odessa, convertit en el Darth Vader de *La guerra de les galàxies*, aquesta vegada gràcies a l'artista Alexandr Milov. I pel que fa a temes més amables, no hem d'oblidar el seu nom

El ruble, que va ser la unitat monetària de la Unió Soviètica entre el 1919 i el 1991, també va tenir bitllets dedicats a Lenin
[Foto de Thinkstock]

al títol i l'esperit d'una de les pel·lícules emblemàtiques de l'Ostalgalia alemanya: *Good Bye Lenin*.

Però la veritat és que el líder bolxevic no té, sobretot a Occident, la presència ubíqua del Che Guevara. Ni disposa de la filmografia contínua que ronda el seu exàmic Trotski. I encara que habiti, com Mao, en un mausoleu, a Rússia no hi ha un acord tàcit per mantenir intocable la seva memòria, tal com succeeix a la Xina del nou model capitalcomunista. De fet, el mateix Stalin està més ben valorat en el present rus. Tampoc és que trobem a Londres un festival que porti el seu nom, com té Marx. Ni que el seu clàssic llibre *Què fer?* hagi ocupat les llistes com l'assaig més venut en temps dels indignats, mèrit que va correspondre a *El manifest comunista*. Fins i tot la seva presència provada en l'origen del moviment dadaïsta no ha estat suficient per assegurar-li un lloc en l'art contemporani. Almenys, fins que dos russos establerts a Nova York (Komar i Melamid) van adaptar, en plena era Reagan, la seva figura en termes neoclàssics (o postmoderns). I així, seguint l'estela d'un Jaques-Louis David, ens van entregar Lenin com un Marat rus, en aquesta banyera pètria que és el mausoleu de la plaça Roja en què ha habitat durant dècades. Una confluència perfecta entre el terror revolucionari, l'avantguarda i el realisme socialista.

Dos. En aquell mausoleu s'allotja, probablement, el llegat iconogràfic més important que ens ha deixat Lenin: el seu cos. I la constatació que, més que l'ànima de la revolució, en va ser l'encarnació. Més que la seva fantasia, la seva realitat. I més que la seva il·lusió, el seu poder. "Excepte el poder, tot és il·lusió", solia afirmar ell mateix, i la seva pregunta sobre com aconseguir-ho enmig de la crisi (com vehicular el descontentament) avui torna a esbrancar-nos des dels temps remots de la revolució bolxevic. Si Lenin es preguntava, el 1902, "què fer amb Rússia?", avui és Rússia la que es pregunta "què fer amb Lenin?". En concret, què fer amb el seu cos? Enterrar-lo o mantenir-lo com a reclam de peregrinació a la plaça Roja? Acom-

dar-lo al cementiri com el més conegut dels soldats o deixar-lo com una icona pendent per a pròximes batalles?

Si la relació de les revolucions amb els seus líders (o dictadors, herois, Messies) ha estat complicada mentre aquests eren vius, l'administració de les seves despulles ha estat encara més problemàtica una vegada que han mort. Potser perquè tots, com Marat, han estat portadors d'una representació que acaba per desbordar-los violentament. Potser perquè, tal com ha imaginat Peter Weiss, no hi ha Amic del Poble que no sigui sacsejat per la somatització d'aquesta "multitud tumultuosa" que porta a dins. Per calmar l'ardor d'aquest tumult, el comunisme va trobar un pal·liatiu en la tradició necròfila del mausoleu i així va aconseguir venerar en la quietud (fins i tot de cos present) els seus primers caps. No van ser tots, és clar. A Ceausescu els romanesos no li van donar temps, i Fidel Castro, al·lèrgic a la mort mateixa, va descartar en el seu testament qualsevol possibilitat de veneració física. Tot i així, la petrificació d'aquests líders en països de tradicions i creences diversos testimonien una tendència política "mortuòria" per sobre de cultures específiques. També acrediten la fantasia que aquests prohoms reforçarien, des de les seves talaies de marbre, la bona marxa del futur. Un cop desplomats aquest futur, què va passar amb els mausoleus? El de Dimitrov va ser fulminat a Bulgària el 1990, després d'enderrocar el mur de Berlín, mentre que el de Ho Chi Minh es manté encara al costat del lema que el presideix: "Socialisme per sempre". No cal dir que el de Mao conviu sense problemes a la plaça de Tiananmen amb el model de capitalisme de Partit Únic implantat a la Xina.

Tres. El de Lenin, per la seva banda, continua a la plaça Roja, però no precisament tranquil. A *Els embalsamadors de Lenin*, unes memòries escrites conjuntament per Ilya Zbarsky i Samuel Hutchinson, es parla de la història del mausoleu i també del secret de la fórmula per a la conservació del cos. També l'escarni d'aquest llegat insepult a la

El servei postal soviètic va dedicar durant molts anys gran part de les seves col·leccions a la figura del mític revolucionari rus
[Foto de Thinkstock]

Rússia postcomunista. Sobretot des que els fons públics van ser insuficients per mantenir la mòmia. El cas és que el cos de Lenin també va haver d'adaptar-se als nous temps de la iniciativa privada. I si la seva mòmia, semiabandonada pel pressupost estatal, ha sobreviscut fins avui ha estat per les aportacions al laboratori d'oligarques i mafiosos que han abraçat aquest ritual simbòlic del comunisme per assegurar-se la immortalitat que el nou capitalisme semblava negar-los. Això per no parlar de l'arranjament més vulgar dels cossos cosits a trets en les guerres d'avui, tan lluny de les del soldat desconegut com de les d'aquest revolucionari hiperconegut.

"Els fets són tossuts", deia Lenin. Les seves despulles, també. Amb aquesta tossuderia (factual i corporal, simbòlica i mortuòria) es manté el seu llegat iconogràfic en el present i, potser, la incògnita del seu valor futur. ●

Iván de la Nuez és assagista i comissari d'exposicions

PLA 'VERSUS' NIN: EL DILEMA RUS

Andreu Nin, el revolucionari temperamental, dogmàtic implacable, seguidor de Trotski en temps de Stalin, i Pla, l'escèptic individualista, tot i l'amistat van arribar a la gran discrepància sobre la revolució russa. A 'El quadern gris', l'any 1918, Pla escriu: "Els russos estan ara implantant la justícia en el seu país. Patiran moltíssim. Se la passaran molt malament. Es veuran obligats a crear un Estat merament policíac, fred, sinistre. Passaran molta gana i molta set, hauran d'ampliar totes les seves presons, hauran d'abolir tot allò que fa agradable la vida. I, així i tot, no implantaran cap forma de justícia"

per Xavier Pla

— Durant els anys vint del segle passat, el viatge a Rússia va formar part del currículum obligat de tot escriptor desdoblant en corresponsal o reporter. En paral·lel al gran auge del viatge a Rússia en la cultura francesa, per a alguns periodistes hispànics anar a Moscou es va convertir en un veritable repte que posava a prova la seva capacitat d'anàlisi de l'actualitat política i els obligava a una necessària renovació del discurs periodístic, aquell que va eclosionar durant els anys de la Segona República amb noms inoblidables avui com Manuel Chaves Nogales.

Des del 1923, Josep Pla i Eugeni Xammar eren els corresponsals a

Berlín dels dos grans diaris catalanistes del moment, el primer per a *La Publicitat* i el segon per a *La Veu de Catalunya*. Amb el suport econòmic de Francesc Cambó i les gestions pseudodiplomàtiques de Joan Estelrich, van viatjar junts en tren a Rússia els mesos de juliol i agost del 1925. Però la figura clau de la seva estada a Moscou va ser l'escriptor i polític trotskista Andreu Nin, que aleshores ja era membre de la Internacional Sindical Roja (ISR). Nin, futur traductor de Dostoievski al català, vivia a la capital

soviètica, era regidor municipal en representació dels comunistes refugiats, i va ser qui els va proporcionar la informació que necessitaven per a les seves cròniques periodístiques. En poques hores va esclatar

el contrast entre la defensa acèrrima de la Revolució que en feia el cicerone català i la visió crítica del liberal aburguesat Xammar, que va marxar al cap de pocs dies, visiblement molestat, "convençut que aquella utopia humana imperant a

Rússia era una bestiesa de dimensions inenarrables, contrària a la llibertat humana i totalment adversa al poble rus". En canvi, es va revelar de manera evident la posició oberta i comprensiva davant la nova realitat comunista, en un principi, d'un jove i encuriós Pla que, donant prioritat a l'observació i a la informació per al seus lectors —l'interessava sobretot la instauració de la Nova Política Econòmica—, va deixar en un segon terme la feina d'extreure'n conclusions. Com

si suspengués momentàniament el seu judici. Pla s'hi va quedar unes setmanes més i, només uns mesos després, encara el mateix any 1925, va publicar el llibre *Rússia. Notícies de la URSS. Una enquesta periodística*.

Imatge d'Andreu Nin, fundador del Partit Obrer d'Unificació Marxista
[Foto de Album]

Nin, el revolucionari temperamental, dogmàtic implacable, seguidor de Trotski en temps de Stalin, i Pla, l'escèptic individualista format en la tolerància de Montaigne i posterior seguidor de les tesis de J. M. Keynes, van entaular una conversa amistosa que va durar anys. S'havien conegut a les redaccions dels diaris poc després de la Primera Guerra Mundial. Tenien amics comuns a la penya de l'Ateneu Barcelonès. I al respecte intel·lectual, s'hi afegia un afecte personal que va créixer, en Pla, després de la tràgica mort de Nin l'any 1937. La qual cosa no significa que no discrepessin durament i que, quan va arribar l'hora de les conclusions ajornades del 1925, Pla fos molt dur amb la persona i severíssim amb la seva ideologia.

L'any 1959 Pla va publicar l'*homenot* sobre Nin, refet l'any 1970 al volum 16 de l'*Obra completa*, després d'un altre viatge a Moscou per a la revista *Destino* un any abans. El retrat biogràfic hi és ampliat. Les anècdotes del primer viatge són més elaborades: el robatori de la ploma que va sofrir Xammar en plena plaça Roja davant la indiferència general, les passejades de nit per les barriades de Moscou escoltant els monòlegs de Nin enmig de patrulles de soldats o, és clar, la famosa escena d'un arròs "a la catalana" a la *datcha* del cicerone. El Pla madur recrea l'atmosfera i les paraules d'una llarga conversa amb Nin i, com fa sovint, reinterpreta les vivències com si fossin les de joventut. Nin hi apareix descrit com un nietszcheà dogmàtic, un ressentit social, un dialèctic d'una fredor policial, "l'ofès que havia triomfat però que portava a dins tota la gangrena de la humiliació". En un moment determinat, després de l'àpat, entre cigarrets i vodka, a través d'una estratègia gairebé novel·lesca, Pla diu que es treu de la butxaca de l'impermeable un llibre d'Alexandre Herzen en versió anglesa: *From the Other Shore*. Aquesta traducció la va prologar Isaiah Berlin i es va publicar per primera vegada l'any 1956, per tant, no és

versemblant que Pla la portés a Moscou trenta anys abans. El periodista polític del segle dinou, que va ser testimoni a París de la Revolució del 1848, és presentat com un liberal i reformista per un Pla que de seguida s'hi identifica. La presència de l'exemplar del llibre posa nerviós Nin, que qualifica l'autor de "revolucionari anacrònic i despistat". Pla el provoca llegint-li extractes d'un llarg fragment del capítol "Before the Storm": la finalitat de la vida és la vida mateixa, sacrificar

el present a un futur imprevisible és una forma d'il·lusió que porta a la destrucció de les coses que tenen valor per a l'home i la societat, per assegurar la llibertat del demà els revolucionaris aboleixen la llibertat de l'avui, l'home podria aprofitar el present però vol també posseir el futur. Herzen critica els socialistes "utòpics i utilitaristes" i Mazzini, "que demanava holocausts humans per a un món millor". Pla acaba recitant a peu dret una defensa de la llibertat individual. Nin s'enfurisma moltíssim: el llibre, li respon, li haurien d'haver confiscat a la frontera, seria millor destruir-lo i, després d'un estira-i-arroña violent, Nin obre la tapa de l'estufa de l'habitació, hi fica el llibre i tanca.

A *El quadern gris*, compendi de totes les seves reflexions de maduresa vital, Pla va dir als companys de tertúlia del cafè de Palafrugell, en un pretès 16 de març de 1918, paraules premonitòries: "Els russos estan ara implantant la justícia en el seu país. Patiran moltíssim. Se la passaran molt malament. Es veuran obligats a crear un Estat merament policíac, fred, sinistre. Passaran molta gana i molta set, hauran d'ampliar totes les seves presons, hauran d'abolir tot allò que fa agradable la vida. I, així i tot, no implantaran cap forma de justícia". ●

A *El quadern gris*, compendi de totes les seves reflexions de maduresa vital, Pla va dir als companys de tertúlia del cafè de Palafrugell, en un pretès 16 de març de 1918, paraules premonitòries: "Els russos estan ara implantant la justícia en el seu país. Patiran moltíssim. Se la passaran molt malament. Es veuran obligats a crear un Estat merament policíac, fred, sinistre. Passaran molta gana i molta set, hauran d'ampliar totes les seves presons, hauran d'abolir tot allò que fa agradable la vida. I, així i tot, no implantaran cap forma de justícia". ●

Xavier Pla és professor de literatura catalana contemporània a la Universitat de Girona i director de la Càtedra Josep Pla

Imatge de Josep Pla, autor del llibre 'Rússia. Notícies de la URSS. Una enquesta periodística' [Foto de Album]

POLÍGON DE LA ZONA FRANCA DE BARCELONA. LA MILLOR UBICACIÓ PER ESTAR CONNECTAT A TOT ARREU

ESTACIÓ DE MERCADERIES A 0,2 KM

LINIA 9 DE METRO

PORT DE BARCELONA A 0,1 KM

AEROPORT DEL PRAT A 7 KM

Condicions de lloguer flexibles:

- Parcel·les en arrendament entre 4.500 i 62.000 m².
- Preus des de 7.700 €/mes.

+Info: comercial@el-consorci.com | www.elconsorci.net | +34 932 638 111

F

Temes de demà

—Els dilemes de la segona dècada del segle XXI generaran un cos de reflexió al qual **F** pretén contribuir des del primer dia. Més o menys globalització? Quin marge té la previsibilitat? On limiten el transhumanisme i la consciència? Vivim en un laberint de qüestions que no només trigarem a desxifrar sinó que van molt més enllà de les inquietuds del present i es plantegen les grans qüestions de la geopolítica en l'any Trump, el pes de Rússia al Pròxim Orient o, com ha passat recentment, el cas dels anomenats “ventres de lloguer”, passant pels enigmes que la neurociència investiga i resol. Nanotecnologia, el poder de la robòtica, la telefonia mòbil, el futur de la governança: en realitat ja no són temes de demà sinó el pont entre dues èpoques.

44

Més o menys globalització?

per Joan Tugores Ques

48

El futur segons Nassim Taleb

per Lluís Torras

52

Si el transhumanisme és la resposta, quina és la pregunta?

per Ricard Ruiz de Querol

MÉS O MENYS GLOBALITZACIÓ?

A l'hora de valorar el grau d'obertura financera, es pot defensar que necessitem retornar als ritmes de mobilitat internacional de capitals d'abans de la crisi i que, com ara sabem, tenien ingredients de fragilitat: o és millor assolir uns paràmetres d'inversions internacionals més sòlides i sostenibles?

per Joan Tugores Ques

— Els darrers temps, i cal sospitar que també els propers, els debats sobre un eventual retrocés de la globalització (“desglobalització” en diuen alguns) i si aquesta dinàmica és desitjable o catastròfica, arribaran a tenir un protagonisme més que notable. Pot semblar que, després d’unes quantes dècades en què la globalització semblava tan inexorable com irreversible, sobtadament els debats van en la direcció contrària, amb un protagonisme inicial de les actuacions de l’Administració Trump als Estats Units, les eventuales respostes d’altres grans actors, amb la Xina al capdavant, i que pugui passar en una Europa en la qual al *Brexit* s’afegiran el 2017 processos electorals a Holanda, França i Alemanya. Però no es tracta ni d’una qüestió nova, ni tampoc, com totes les que tenen un cert grau de complexitat (que en aquests debats és enorme) es pot donar una resposta senzilla ni simplista.

Dani Rodrik, professor a la JFK School of Government de la Universitat de Harvard, ha explicat com va tenir problemes el 1997, ara fa ja vint anys, per trobar editor per a un llibre amb el títol explícit *Ha arribat la globalització massa lluny?*. Presentava els arguments per a unes tensions entre “mercat global i estabilitat social” que, si no es feien bé les coses, podien créixer. Finalment, va ser el liberal Institut d’Economia Internacional, convertit avui en l’Institut Peterson d’Economia Internacional, qui va editar el text (en un exemple de pluralitat i lucidesa) que va tenir un ampli ressò fins i tot en alguns documents de l’Administració Clinton, però menys impacte en la *real-politik*.

QUIN CAPITALISME GLOBAL. Fa poc més de deu anys, el 2006, Jeffrey Frieden, també professor de Harvard, va publicar el llibre *Capitalisme global*, en què avaluava si es podia repetir la història que va portar a l’auge de la internacionalització a finals del segle XIX i principis del XX i la posterior i estrepitosa caiguda iniciada amb la Primera Guerra Mundial, amb dificultats per retornar fins a pautes semblants d’obertura fins a les dues dècades finals del segle XX. Explica com aquella primera onada de globalització va poder funcionar mentre els afectats pels mecanismes d’ajustament econòmic i social no van tenir prou poder polític per fer front a regles com les del patró or, en un context en què eren escasses les responsabilitats assumides pels poders públics en àmbits com l’estabilització econòmica o la protecció social. I planteja ja en aquells moments de dominant optimisme previ a la crisi del 2008 si alguns factors podien portar a una nova caiguda del capitalisme global, entre els quals les tensions creixents en termes de desigualtats (que fins i tot l’FMI i l’OCDE estaven començant a reconèixer com un problema seriós) i l’afebliment dels marges de maniobra de les polítiques públiques, a banda d’una altra qüestió de principis del segle XX: l’aparició de noves potències que desafien les hegemonies establertes.

Les dues argumentacions presentades coincideixen en un punt cabdal: les avaluacions de les dinàmiques globals no s’han de fer en termes de contraposició entre blanc i negre, sinó en termes de grau i de matisats i delicats equilibris assolits, o no. Rodrik fa referència explícita a la “necessitat de rescatar” la globalització no tan sols dels populistes que la volen

revertir de manera crua, sinó també de les seves *cheerleaders*. Efectivament, els que l’han impulsat acríticament com una recepta de manual sense valorar-ne els impactes sociopolítics ni per tant proposar mesures complementàries operatives que la fessin assumible per sectors més amplis de la societat. Això volia dir distribuir de manera més equitativa els importants guanys d’eficiència i productivitat associats a la globalització, els anomenats “dividends de la globalització”. Quan s’ha volgut introduir la noció d’inclusivitat (creixement inclusiu, comerç inclusiu, globalització inclusiva, fins i tot la declaració final del G20 a la cimera de Hangzhou, a la Xina, de setembre del 2016) potser ja hagi sonat massa oportunista i poc sincer. No és la primera vegada que bones idees que no arriben a temps perden efectivitat.

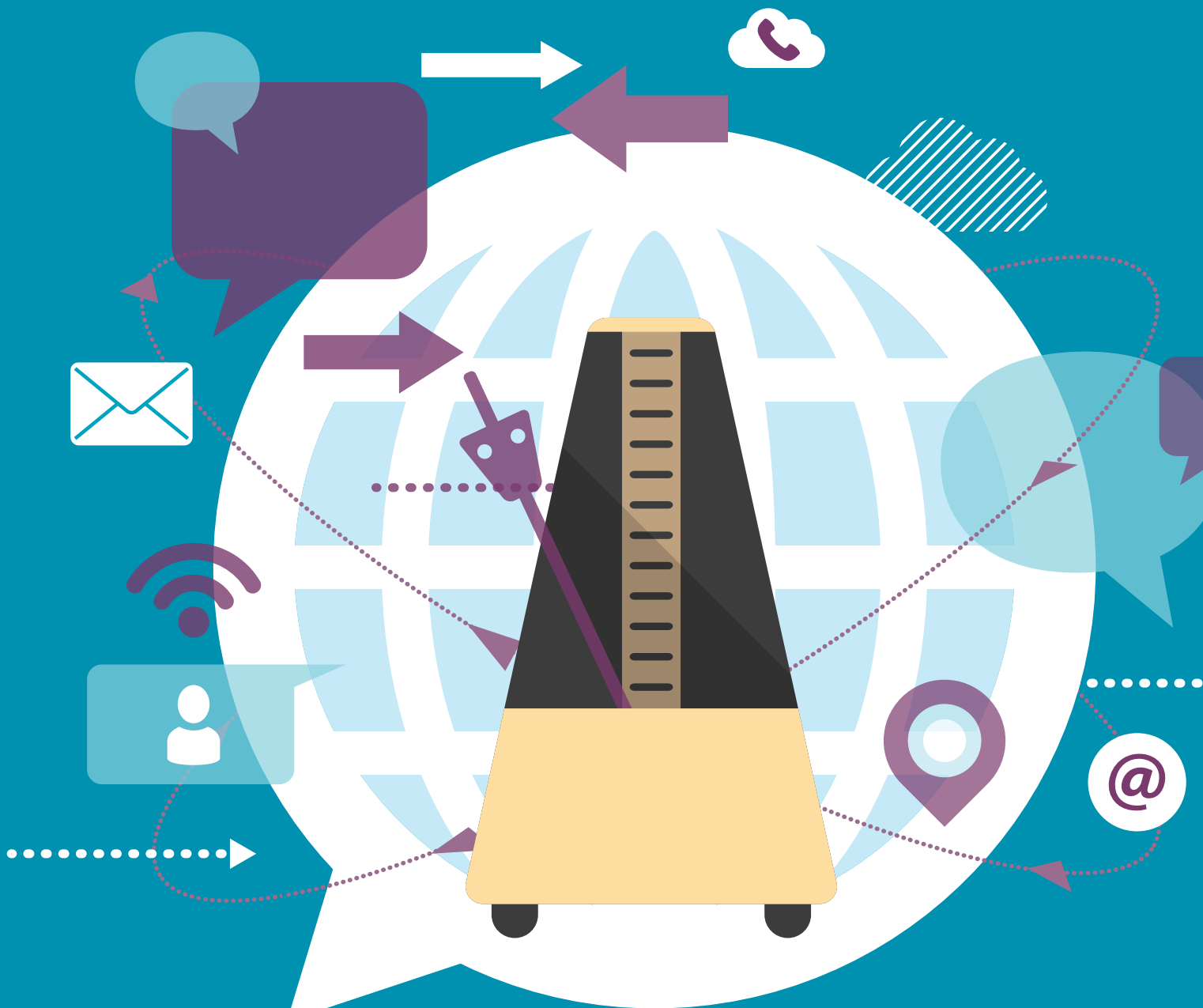
DIVIDENDS DE LA GLOBALITZACIÓ. Afirmar que el que necessitem no és ni més ni menys globalització sinó una globalització més ben governada, amb més qualitat institucional i dimensions socials pot semblar que és una via d’eludir amb tebiesa respondre a la qüestió: més o menys globalització? Però evitar el maniqueisme és tan impopular com necessari. Que un indicador d’obertura retrocedeixi no és necessàriament positiu ni negatiu. Per posar només un exemple, a l’hora de valorar el grau d’obertura financera, es pot defensar que necessitem retornar als ritmes de mobilitat internacional de capitals que teníem just abans de la crisi i que ara sabem que tenien ingredients de fragilitat, que han servit per difondre a escala global els actius tòxics o els fluxos financers massius cap al sud d’Europa perquè siguin malbarats en excessos im-

mobiliariis i negocis per l'estil: o és millor assolir uns paràmetres d'inversions internacionals més sòlides i sostenibles? Cal recordar que la globalització va més enllà de les tradicionals dimensions de més connexions comercials i financeres i d'una configuració de la producció a escala mundial composta en bona mesura per les cadenes globals de valors. Altres dimensions vitals tenen a veure amb la

mobilitat de les persones i de les idees. És cert que els temes migratoris han adquirit protagonisme en els debats polítics recents i en els que tindran lloc a Europa el 2017. Sens dubte són qüestions tan complexes com polièdriques. Inclouen des de mobilitat forçada per guerres o necessitats econòmiques peremptòries fins a la captació del millor talent global per compondre equips creatius a les entitats

capdavanteres en innovació, algunes de les quals mostraven el febrer del 2017 el seu rebuig a les primeres mesures restrictives de la nova Administració dels Estats Units. I, amb les tecnologies actuals, la facilitat per difondre idees (coneixements però també opinions i maneres de veure el món) es troba en un màxim històric que ni tan sols les tendències en la postveritat (que només volen escoltar les interpreta- ➔

cions que encaixen en les preconcepcions de cadascun) poden amagar.

I, naturalment, les interaccions entre globalització i tecnologia donen lloc a un amplí ventall de consideracions. Els avenços en camps com la robòtica, les impressions en 3D, la biotecnologia, etc. que estan portant a l'anomenada "Quarta Revolució Industrial" ofereixen expectatives de guanys d'eficiència colossals però també recels d'alguns sectors socials, que s'afegeixen als que generen altres aspectes de la globalització. Potser és oportú

recordar que al mateix llibre en què David Ricardo va exposar la teoria dels avantatges comparatius, l'argument més poderós en favor del comerç internacional (ara fa just 200 anys, al capítol 7 dels *Principis d'economia política i tributació* publicat el 1817) també va incloure (a partir de la tercera edició del 1821) un capítol, "La qüestió de la maquinària", en què va analitzar amb més rigor que altres analistes del seu moment (i molts dels actuals, es podria afegir) els efectes de grans innovacions tècniques en els mercats de treball i en el

Durant l'ascens de la globalització les darreres dècades es va imposar la sensació (i per a molta gent, la realitat) que la política era una “província” de l'economia

conjunt de la societat. Cal, doncs, que el debat sobre el futur a curt i mitjà termini de la globalització sigui especialment matisat ja que té molts vessants.

Fins i tot l'FMI ha donat cobertura (per exemple, a l'edició de desembre del 2016 la seva publicació *Finances i Desenvolupament*) a contribucions que fan referència a la necessitat de replantejar la globalització en termes més qualitatius que quantitativs, de més solidesa i, si es vol, inclusivitat. Probablement cal reconduir alguns aspectes del que Dani Rodrik ha anomenat “hiperglobalització”, però sense generar noves ineficiències i distorsions que poden tenir efectes tant o més greus que els problemes que es pretenen corregir. El veritable problema és aconseguir que aquesta reconducció o replantejament no repeteixi un altre dels errors habituals en les dinàmiques de les societats humanes: que el pèndol vagi d'un extrem a l'altre i algunes mesures per redreçar situacions acabin generant unes dinàmiques de proteccionisme, eventuales guerres comercials i altres friccions que sabem com comencen però no com acaben. Per resoldre els problemes (greus) de la manera com ha funcionat la globalització l'últim que cal és una interacció perillosa entre unes decisions econòmiques dolentes i uns plantejaments polítics igualment erronis que es retroalimentin.

FUGIR DELS EFECTES PENDULARS. Lamentablement, tenim quelcom més que indicis que aquesta pot ser la via iniciada. O, millor dit, tenim indicis i temors que aquesta perillosa retroalimentació tornarà a ser el camí triat. Cal defugir els extrems dels pèndols: Frieden ha explicat com els intents de restablir un bon funcionament de la política i l'economia després de la Primera Guerra Mundial van cometre dos errors de signe contrari: en alguns casos van voler restablir sense més el sistema global previ, com el retorn al patró or en alguns països, que va augmentar la conflictivitat social; en

altres casos, es van intentar suprimir els guanys associats a l'economia oberta, com va succeir en els experiments de socialisme tancat. Només quan les circumstàncies polítiques van permetre, després de la Segona Guerra Mundial i de tres dècades en sessió contínua de crisi, restablir uns equilibris raonables entre dimensió interna i internacional, entre mercats i polítiques públiques, entre preocupacions per l'eficiència i la cohesió social, es va poder reprendre el camí del creixement.

Les interaccions entre economia i política mereixen especial atenció. Parafrasejant Anatole Kaletsky es podria dir que durant l'ascens de la globalització les darreres dècades es va imposar la sensació (i per a molta gent, la realitat) que la política era una “província” de l'economia: les regles econòmiques (amb un pes creixent de paràmetres internacionals o, en el cas del Vell Continent, europeu) s'imposaven als marges d'actuació discrecional dels poders polítics democràtics, fet que provocava friccions i gestava recels que finalment van esclatar. Però també es podria afirmar que les reaccions més recents van a l'extrem contrari i converteixen les decisions econòmiques en una “província” de plantejaments polítics que, aprofitant el desencantament dels uns i la desorientació dels altres, plantegen amb èxit electoral propostes que es presenten com a remei de tots els greuges acumulats. Aquestes propostes acostumen a tenir en comú que capitalitzen el desencís per justificar respostes fortes, sovint autoritàries, i que fan servir els mecanismes democràtics per posar en sintonia països occidentals amb altres sistemes que, d'aquesta manera, estarien guanyant una batalla decisiva.

ESTABILITAT I AJUSTOS. Probablement no és casualitat que a la darrera edició (gener del 2017) del document *Global Risks Report* que publica des de fa 11 anys el World Economic Forum, cap dels cinc primers sigui estrictament

econòmic, sinó geopolítics, tecnològics i mediambientals. Però les interaccions entre *performance* econòmica i l'ascens de la política són notables: s'ha discutit en quina mesura la competència de la Xina s'ha traduït en pèrdues de llocs de treball en algunes circumscripcions dels Estats Units que van capgirar el vot el 2016; s'ha debatut en quina mesura les ingerències informàtiques de Rússia han incidit en els mateixos resultats. Però la qüestió més transcendental és si al final la Xina i Rússia estarien portant els Estats Units i, eventualment, alguns països europeus, a acceptar govern(ant) s forts, més a prop del capitalisme autoritari que del tradicional i fèrtil durant molt de temps capitalisme liberal. Quan el 2011 Dani Rodrik argumentava que en cas de conflicte entre democràcia i globalització s'imposaria la primera probablement no esperava els canvis en els formats i resultats dels processos democràtics que s'estan produint. Per tant, i en resum, ni més ni menys sinó millor: necessitem ajustos que estabilitzin la globalització a un alt nivell, que corregeixin excessos ineficients i distorsions socials, però sense cops de volant que poden portar a inestabilitats, trajectòries imprevisibles i, eventualment, a sotracs amb elevats costos i damnificats. Però anem en aquesta direcció? No ho sembla. Correm, altre cop, el seriós risc de tornar a incórrer en dinàmiques en què les respostes polítiques que capitalitzen el desencantament amb alguns efectes de la globalització condueixin a receptes tan dolentes tant des de l'àmbit econòmic com del polític. Per què ens consta tant als humans trobar equilibris raonables i anem d'un extrem a l'altre dels pèndols? Tots tenim una part de responsabilitat a intentar superar aquesta maledicció que sembla que provinguí de la història. ●

Joan Tugores Ques és catedràtic d'Economia de la Universitat de Barcelona

EL FUTUR SEGONS NASSIM TALEB

Les sòlides intuïcions de Nassim Taleb configuren una interpretació de la realitat que està influïent en noves visions de futur en què les categories de fràgil i antifràgil representen el col·lapse o la solidesa

◆
per Lluís Torras

— Escriure sobre el futur sovint és un exercici coratjós amb el qual cal ser caut en vista del rendiment que acostuma a donar la bola de vidre. Un cop advertit el que és obvi, la veritat és que provistos amb una bona teoria però no pas dades històriques (la interpretació sol ser sempre perversa), el que podem fer és advertir principis generals sobre el que a priori té més probabilitats de sobreviure en el temps i el que no. D'aquesta manera, sostraint el que té molts números de col·lapsar-se en el temps, cada vegada més ràpid i disruptiu, podem endevinar pistes sobre l'escenari que ens espera per endavant. Es tracta d'aplicar la via negativa, és a dir, no centrar-se tant en la novetat, sinó posar el focus a identificar el que té més probabilitats de col·lapsar-se. Aquest és el mètode del filòsof d'origen libanès **Nassim Taleb**.

Cal fer bé la distinció entre fràgil i el que **Taleb** anomena “antifràgil”. El que és fràgil és allò sensible a qualsevol canvi. Per la seva banda, el robust és el que es manté indiferent a la volatilitat. Per això, argumenta **Taleb**, el contrari de fràgil, una mica afectat negativament per la volatilitat, no pot ser una cosa robusta, neutral al que és volàtil, sinó que necessitem un tercer concepte que reculli la propietat de beneficiar-se de la volatilitat, el desordre o, simplement, el pas del temps. Quan això succeeix, parlem de l’“antifràgil”. El vent apaga una espelma i revifa el foc.

El que és fràgil, de manera inevitable, amb el pas del temps, s'acaba col·lapsant; el que és antifràgil, amb el temps es reforça. El primer l'associem amb allò que és centralitzat, planificat,

dissenyat de dalt a baix, la regulació positiva o el que és gran; el segon, amb allò que és descentralitzat, espontani, armat de baix a dalt, el dret consuetudinari o el petit. La idea d'antifràgil, al final, es troba darrere de tot el que ha tingut la capacitat de canviar amb el temps.

El futur pertany a l'antifràgil

Les civilitzacions humanes avancen impulsades per l'acumulació de capital, i això dona lloc a societats cada vegada més interconnectades i complexes, amb un nombre creixent d'interdependències. La revolució digital ha accelerat aquest procés de canvi i ha facilitat la internacionalització de la divisió del treball i dona lloc a nous mercats globals capaços de produir més i millors productes a preus cada vegada més competitiu. La cara oculta d'aquestes millores és la d'un entorn més interconnectat i per tant més complex, disruptiu i incert on la fallida d'un banc a Nova York té efectes en el sector miner de Mongòlia. Ens espera un futur cada cop més volàtil que situa, encara amb més intensitat que en dècades passades, el que és fràgil contra les cordes. Amb cada canvi, el fràgil pereix i l'antifràgil es reforça.

L'auge i la caiguda d'imperis, per exemple, és un cas típic i recurrent del col·lapse derivat de voler dirigir sistemes complexos: qualsevol economia ho és, de forma centralitzada. El cas de la Unió Soviètica és paradigmàtic. Altres imperis, com el romà, van durar segles en la mesura que les diferents províncies van mantenir un grau molt elevat d'autonomia. Les institucions artu-

lades espontàniament, de baix a dalt, sense la necessitat d'un disseny predefinit (pensem en el dret romà) són més antifràgils ja que incorporen una gran quantitat d'informació acumulada en el temps i no únicament la sapiència que pugui reunir un parlament en un moment puntual que, ho hem de reconèixer, de vegades no és gaire. **Hayek** va distingir entre “ordre espontani” i “ordre planificat”, en la seva crítica al socialisme *La fatal arrogància*, una distinció valorada de nou per Taleb.

El col·lapse d'un ordre planificat enfonsa les arrels en el mal maridatge (impossibilitat científica, segons Ludwig von Mises), d'aquest tipus d'organitzacions i institucions amb el coneixement necessari precisament per dissenyar-les i dirigir-les que, en general, és un saber de naturalesa dispersa, subjectiva, de caràcter tàcit i difícilment articulable. Aquest fet fonamental fa que qualsevol intent per planificar l'ordre social es faci a cegues i sigui l'inici d'una sèrie inacceptable de conseqüències no previstes.

Dibuixar el futur per la via negativa

Apliquem aquest principi a escenaris de futur. Sense sortir de l'àmbit de la política, la Constitució nord-americana l'any passat va complir 230 anys, alimentada, al seu torn, per idees del Vell Continent desenvolupades i fixades dos segles abans. Es tracta d'una manera d'organitzar la *polis* que ha demostrat la capacitat que té per aprendre de crisis i errors, la qual cosa fa que sigui probable que d'aquí un segle segueixi sent el pilar principal del sistema polític nord-americà. Per contra, sembla gaire- ➤

Nassim Nicholas
Taleb, autor i
professor de la
Universitat de Nova
York, posa davant
la càmera en una
entrevista feta a la
Xina [Foto de Jerome
Favre/Bloomberg via Getty
Images]

bé impensable que en un segle no s'hagin col·lapsat els règims de Cuba, Corea del Nord o Venèçuela i això no hauria de sorprendre ningú.

Malgrat que els sistemes constitucionals liberals tenen a priori més probabilitats de sobreviure en un entorn de volatilitat creixent, el contrari passa amb qualsevol monopoli manufacturat políticament, és a dir, àmbits d'actuació protegits de factors i agents d'estrès mitjançant intervencions artificials dissenyades des de dalt i que, pel seu propi disseny, tenen una alta probabilitat de col·lapsar-se en favor de solucions més adaptatives i flexibles. En definitiva, qualsevol sistema que afavoreixi una concentració excessiva, amb poca competència entre models, s'acaba encarcerant i sent molt vulnerable a canvis sobtats en l'entorn i font inescotable de crisis de caràcter sistèmic.

L'intent de construir una unió política a Europa l'impuls del qual no sigui la base (des de sota) constitueix una il·lusió, que no és nova, amb poques possibilitats de prosperar. De fet, els intents en el passat d'unificar el continent europeu han estat l'excepció i no pas la norma, com succeeix, per exemple, a la Xina, el desenvolupament històric de la qual va lligat al cicle unió-desunió de les diferents dinasties i no al sistema de lliure competència d'unitats polítiques petites com passa en el nostre entorn. Per la seva banda, després de dos mil·lennis funcionant amb un sistema autocràtic i confucianista (centralitzat en el polític i no en l'econòmic) sembla impensable que la Xina es pugui transformar en un sistema democràtic de tipus occidental. Serem més descentralitzats o no serem.

L'estat del benestar en el seu vessant uniformador (estatista, no confongueu amb el nivell de despesa públic) té també els dies comptats si no troba fórmules més imaginatives per permetre una gestió més dinàmica i descentralitzada dels recursos sense que això sigui contrari a la garantia efectiva de la universalitat de les prestacions bàsiques d'educació, sanitat o pensions per garantir la igualtat d'oportunitats. La lliure elecció és sempre més antifràgil que

Imatge presa al gener d'aquest any a Pyongyang, on es veu la població de Corea del Nord aclamant el líder Kim Jong-un durant un dels seus discursos
[Foto de STR/AFP/Getty Images]

la imposició d'un model únic. Això, en la pràctica, implica un escenari futur on els ciutadans haurem de recuperar necessàriament una part de les responsabilitats delegades en el passat a l'Estat central: la responsabilitat individual és antifràgil i la seva delegació en organismes burocràtics centralitzats molt fràgil. Serem més responsables o no serem.

La necessitat acabarà forçant aquest tipus de solucions tot i que la transició pot ser de manera gradual o brusca en el cas que aquests sistemes arribin al seu punt de col·lapse. Fins i tot estructures essencialment jeràrquiques com els exèrcits o els serveis d'intel·ligència

hauran de flexibilitzar les estructures si volen competir amb xarxes d'enemics amb cada vegada més capil·laritat i menys estructura. La guerra cibernètica, per exemple, ha obligat els estats a repensar els sistemes i les estratègies d'intel·ligència a favor d'esquemes més descentralitzats per evitar una excessiva vulnerabilitat davant de possibles atacs.

Estructures més lleugeres integrables

El món corporatiu ha estat el primer a donar mostres de les capacitats i potencialitats que es deriven de la capacitat de saber treballar en xarxa i de manera descentralitzada. Les noves tecnologies

de la informació han abaratit enormement els costos de transacció i han donat lloc a estructures empresarials més lleugeres, amb balanços més petits, menys jeràrquiques, cosa que els permet adaptar-se millor al canvi. Internet constitueix la metàfora més plàstica de la naturalesa descentralitzada del coneixement de la qual parlava **Hayek**. El creixement exponencial de la capacitat per computar, emmagatzemar i connectar dades a temps real i de manera descentralitzada se situa en l'èxit de les noves plataformes col·laboratives (per exemple, AirBnB o Uber), que són una de les principals palanques disruptives de canvi en l'escenari actual.

El futur pertany a aquelles companyies que aconsegueixen alleugerir els seus balanços i gestionar estructures més planes i properes del client i que, en definitiva, el seu model de negoci s'ajusta millor a la naturalesa del coneixement. Avui en dia, el valor d'una companyia ja està determinat més per la capacitat per acumular, gestionar i compartir els seus sistemes i generar valor a partir del coneixement que no pel volum dels actius que té: AirBnB, (plataforma col·laborativa que permet als usuaris arrendar cases, pisos i habitacions d'altres usuaris a tot el món) ja val més que les cadenes hoteleres Hyatt i Hilton juntes.

Aquestes forces centrífugues també han tingut un gran impacte en la idea mateixa de poder, que avui ja no és el que era. El poder dels grans focus de poder per influir (megaempreses, estats, grans mitjans de comunicació) s'ha anat diluint a internet. Per la seva banda, les xarxes socials han facilitat una democratització del poder que, ben utilitzada, pot representar més i millors mecanismes de control en les nostres societats democràtiques en el futur.

El pas del temps: la prova del cotó

El pas del temps és una guia potent per intuir canvis a llarg termini ja que és la prova del cotó per identificar el que, a priori, és antifràgil. El Gènesi descriu l'embriaguesa de vi quan Noè va acabar l'Arca, mentre que a la Vall del Nil al 4000 aC ja es dominava l'art de la cervesa. Per això, podríem pensar en un futur en què es beu més vi i cervesa i seria poc probable que seguim bevint la majoria de refrescos amb base de sucre que avui s'estenen pels frigorífics de grans superfícies. En l'àmbit de la medicina i la gastronomia també coexisteixen dues maneres de fer ciència: una de fràgil i una altra de més antifràgil. Tornem al futur segons l'interpreten les anàlisis tan lúcides de Nassim Taleb. Del primer grup sorgeix la generació d'estudis successius en què de manera recurrent s'aconsella el consum d'aliments abans desaconsellats o viceversa. El que es manté constant és la recomanació epicúria de menjar de forma frugal i equilibrada i que amb tota seguretat seguirà formant part en un futur del que considerem una dieta sana.

Amb els suports físics per al transport d'informació digital pot passar una cosa semblant a la dels refrescos moderns, de manera que la tecnologia de memòries USB, DVD, i altres tecnologies de suport com tauletes o Kindles poguessin retirar-se per deixar pas a solucions digitals més ben interconnectades les unes amb les altres o fins i tot amb el nostre propi cos, alguna cosa avui impossible d'imaginar. D'altra banda, tecnologies com el paper o el llibre segurament seguiran amb nosaltres tot i els bits i els bytes. ●

.....
Lluís Torras és consultor i assessor financer

SI EL TRANSHUMANISME ÉS LA RESPOSTA, QUINA ÉS LA PREGUNTA?

Davant les propostes tecnofuturistes hi ha un deure de reflexió de la màxima intensitat. Passa amb les tesis transhumanistes que propugnen una mutació de la naturalesa humana. Però la tecnologia només proporciona opcions, correspon a la filosofia formular bé les preguntes pertinents

per Ricard Ruiz de Querol

— Una de les característiques distintives de la nostra època no és només el desenvolupament i l'aplicació de la ciència i de la tecnologia, sens dubte extraordinari, sinó el grau de preeminència que s'atorga a aquest desenvolupament en el present i el futur de la societat. El progrés no s'entén sense desenvolupament tecnològic. Encara més quan en aquests anys de postcrisi la tecnologia es considera la principal font de creixement econòmic, i en alguns casos l'única. Resulta fins a cert punt esperable que emergeixin propostes tecnofuturistes que extrapolin molt cap al futur les conseqüències d'un desenvolupament tecnològic que en alguns àmbits sembla haver adquirit una dinàmica exponencial.

En el domini de les tecnologies de la informació, per exemple, l'evidència que el poder de càlcul accessible es multiplica alhora que se'n redueix el cost ha portat futuròlegs com Ray Kurzweil (actualment un directiu de Google) a defensar que abans de dues dècades els ordinadors tindran una intel·ligència superior a la dels humans. Una perspectiva que es reforça davant l'evidència que les tècniques de programació basades en xarxes neuronals fan possible crear autòmats amb una capacitat igual o superior a la dels millors especialistes en tasques tan diverses com jugar a escacs, al go o al póquer, classificar imat-

ges o identificar cèl·lules canceroses en imatges mèdiques.

Per alguns, això augura en un temps relativament breu la possibilitat d'aplicar una "superintel·ligència" superior a la dels humans en pràcticament totes les disciplines, incloent la creativitat científica, la saviesa pràctica i les habilitats socials. En combinar aquests avenços amb els que tenen lloc en les tecnologies de materials, de sensors i actuadors i de la robòtica en general, hi ha futuròlegs que proclamen la perspectiva de la creació d'autòmats gairebé humans, o fins i tot suprahumans. És un objectiu que per a altres (també) es podrà aconseguir afegint a la biologia humana, en una simbiosi íntima, productes tecnològics derivats de la microelectrònica, l'enginyeria genètica, la nanotecnologia, la intel·ligència artificial o altres tecnologies encara per descobrir. Els autoanomenats transhumanistes, la figura més coneguda dels quals és Neil Bostrom, consideren una "urgència moral" superar d'aquesta manera les "limitacions" de l'organisme humà per adquirir una capacitat intel·lectual i sensorial suprahumana, modificar artificialment temperaments, hàbits i emocions en nom d'accedir a una vida millor, així com eliminar (possiblement) totes les malalties per allargar la vida.

Per atractiva que aquesta proposta transhumanista pugui resultar per a al-

guns, sembla prematur especular sobre les seves conseqüències sense abans valorar la seva versemblança i la dels seus fonaments. D'entrada, la proposta transhumanista és una manifestació més d'un fonamentalisme tecnològic cada vegada més estès. Es tracta d'una ideologia reduccionista, que considera inqüestionable que tot el que existeix, fins i tot la naturalesa humana, és material i per tant científicament investigable. Nega la realitat de qualsevol entitat o qualitat l'existència de la qual es postuli fora de l'abast de la ciència.

Una manifestació d'aquest plantejament intel·lectual és la hipòtesi que l'ésser humà és en essència una màquina el comportament i les propietats del qual estan determinats per l'extraordinària capacitat de computació del cervell i el procés biològic de la informació plasmada en el codi genètic. La realitat sembla més complexa. Els avenços en investigació genètica posen de manifest que l'ésser humà és alguna cosa més que la suma dels seus gens. La naturalesa de la consciència i la possibilitat que sigui producte d'un càlcul computacional és una qüestió oberta. Són només dos exemples encara pendents d'investigació i debat.

La ideologia transhumanista es caracteritza també per un determinisme tecnològic que adopta dues variants. D'una banda, es defensa que l'evolució

de la tecnologia resulta d'un impuls universal, anàleg al de l'evolució de la natura. De l'altra, segons la segona variant, la humanitat té un deure moral respecte de la tecnologia: tota tecnologia que es pugui desenvolupar ho ha de fer. És difícil separar aquest determinisme tecnològic de la ideologia utilitària i economicista de les societats modernes. El paper de la tecnologia com a eina de desenvolupament econòmic és evident. Però també la magnitud dels seus efectes col·laterals, en el medi ambient i en la desigualtat econòmica, per apuntar-ne només dos dels més patents. En un altre ordre de coses, la realitat i les conseqüències de la postveritat contrasten radicalment amb la perspectiva idíl·lica de la societat de la informació i el coneixement al qual ens haurien de conduir les tecnologies de la informació.

Convé, a més, tenir en compte que tecnologia i societat no són dues realitats que evolucionen de manera independent. Peter Drucker sostenia que la societat del futur, com les anteriors, està condicionada per noves teories, ideologies, problemes i institucions. Si s'accepta aquest punt de vista, s'hauria de concedir a la reflexió filosòfica, sociològica i política una rellevància almenys semblant a la de la investigació tecnològica. Cada vegada és més cert que els avenços tecnològics, i amb més intensitat les propostes transhumanistes, obliguen a reflexionar en profunditat sobre la naturalesa humana. Això condueix als dominis d'una filosofia l'objectiu de la qual no ha de ser només entendre la realitat, sinó orientar com modificar-la. La tecnologia només proporciona opcions; correspon a la filosofia formular bé les preguntes pertinents. I a la política, en la seva millor accepció, escollir les millors respostes. ●

Ricard Ruiz de Querol és doctor en Física per MIT i en Societat de la Informació per la UOC. Treballa com a soci a Coperfield for Social Good

F

Carta des de Pequín

—El creixement econòmic de la Xina i la pervivència d'un partit comunista que s'està convertint en una mena de *nomenklatura* tecnocràtica han convertit Pequín en un experiment urbà sense precedents perquè, a diferència d'altres grans ciutats de la nova Xina, el substrat de tradicions que ha superat els anys infaustos del maoisme segueix bategant passada la cantonada. Ho escriu per a **F** una periodista coneixedora de la realitat xinesa en tots els vessants, Macarena Vidal Liy. La “Carta des de Pequín” descriu aquella amalgama potent del que és vell i és nou, de les tradicions d'arrelament mil·lenari i de les mutacions socials a les quals la política de Deng Xiaoping va obrir les portes amb l'efecte, entre altres coses, de milions de xinesos que van superar el llindar de la pobresa. Nou i vell Pequín, frenètic i calmat.

●
PEQUÍN

QUAN BUFA EL VENT DEL NORD

Pequín és antiga, antiquíssima. Tres mil anys ens contemplen. Ha vist néixer i morir dinasties senceres. Ha estat imperi, república, regne de taifes, dictadura nacionalista i autoritarisme comunista, abans de l'actual capitalisme híbrid. L'han habitat prínceps, eunucs, monjos, il·luminats, comerciants, guerrers, invasors i espies. L'emperador Yong-le (1360-1424) li va donar les seves muralles. Pequín sempre canviant

per Macarena Vidal Liy

— Pequín, Beijing, Peiping, Cambuluc, Yanjing, ciutat de Jin. Són alguns dels noms que ha rebut al llarg de la història per a aquesta megalòpolis contradictòria, bigarrada, fascinant, desmesurada i canviant, sempre canviant. Amb vocació imperial, ha estat baluard defensiu, cort refinada, centre de conspiracions, model d'enginyeria socialista i ara aspira a ser far del món i exemple de modernitat. És cosmopolita i tradicional, burocràtica i relaxada, luxosa i paupèrrima. Tot el que se'n digui és cert, i fals, i just el contrari. És, sí, una ciutat dura, contaminada, inhòspita i inabastable: conté 22 milions de persones, 40 milions de mòbils actius, 5 milions de cotxes, 876 línies d'autobús i 19 de metro. El seu nord i el seu oest es tanquen amb muntanyes, la frontera que en altre temps havia d'impedir el pas als bàrbars i que ara bloquegen la sortida a les partícules contaminants. A l'est i el sud, la plana està sembrada de fàbrica rere fàbrica d'acer i carbó, les principals responsables del seu aire contaminat. El gris apagat i l'ocre són els colors dominants en barris interminables d'edificis rectangulars idèntics. No és, per descomptat, una capital bonica: l'escriptora Lionel Shriver va arribar a descriure-la com "la ciutat més lletja que he vist mai".

Però, quin canvi quan bufa el vent del nord i neteja l'aire! Pequín llavors surt als carrers i explota en colors i rialles. Els dies blaus, onegen les banderes vermelles (el color de la pàtria i també de la felicitat i la bona sort), resplendeixen els roses i grocs dels blocs d'habitatges, vibren els taronges, els verds, els colors de les fruites en els mercats a l'aire lliure. És també una ciutat romàntica, quan vol i on vol. Visitar un parc a la primavera (el de Chaoyang, per exemple, a l'oest) és assistir a l'espectacle de desenes de parelles de nuvis en vestits de casament. Escampades a pocs metres les unes

de les altres, cadascuna sense fer cas de les altres, es miren embadalides mentre els seus respectius equips de fotògrafs i ajudants immortalitzen aquests instants en què els desitgem que sigui el dia més feliç de la seva vida.

Pequín és acollidora, en els barris de *hutong*, els carrerons de cases tradicionals, els *siheyuan* (els patis de quatre costats), en què els veïns es coneixen des de sempre. En els dies de calor, surten al carrer per fer una partida de cartes o de mahjong, el joc de taula nacional. Els espontanis s'hi sumen, miren, fumen, donen la seva opinió, riuen, renyen els jugadors. Algú haurà tret la roba a assecar entre dos pals; de vegades, el que pengen és peix adobat, o embotits a orejar. Probablement hi hagi un *mocho* (sí, ho heu llegit bé, un pal de fregar) a prop. Sempre n'hi ha, en els llocs més insospitats al carrer.

Pequín és tendra. A molts dels jardins, els arbres centenaris reben el suport de croses perquè les branques més pesants no es vinclin i segueixin apuntant al cel una mica més. Al parc del Gimnàs dels Treballadors, com cada dia a la tarda, arriba un jubilat amb bicicleta. A les espatlles, sobre una perxa, ha tret a passejar els seus coloms. Els deixa que facin unes voltes pel cel, que facin exercici, fins que els crida amb una xiulada. Les aus descendeixen, disciplinadament tornen a posar-se a la perxa i, tan silenciosament com han arribat, emprenen la tornada a casa. En altres espais públics, especialment a l'alba o mentre cau la nit, els aficionats practiquen moviments de tai-txi. O són grups de dones les que volen exercitar-se: guiades per una d'elles, ➤

ballen sincronitzades en files al ritme de les seves cançons preferides, melodies patriòtiques tradicionals o l'últim èxit pop.

Pequín és antiga, antiquíssima. Sobre les seves capes d'història, 3.000 anys ens contemplen. Ha vist néixer i morir dinasties senceres. Ha estat imperi han, mongol, manxú, república, regne de taifes, dictadura nacionalista i autoritarisme comunista, abans d'assentar-se en l'actual capitalisme amb característiques xineses. L'han habitat prínceps, eunucs, monjos, il·luminats, comerciants, guerrers, invasors i espies. Un emperador de la dinastia Ming, l'emperador Yong-le (1360-1424), li va donar les seves muralles i el característic eix nord-sud. I és moderna, moderníssima. arquitectes com I. M. Pei, Zaha Hadid i Paul Andreu, entre altres, han deixat la seva petjada arquitectònica sobre terrenys que fa tot just unes dècades encara es dedicaven al cultiu. S'ha fet addicta al comerç electrònic, a pagar amb el telèfon, al fet que una

Pequín és una ciutat dura, inhòspita i inabastable, amb 22 milions de persones i 5 milions de cotxes

legió de repartidors (els *kuaidi*) siguin arreu, com els pals de fregar. Porten a domicili els productes que s'han adquirit tot just unes hores abans.

Pequín també fingeix ser antiga: el popular barri turístic de Qianmen, al sud de la plaça de Tiananmen, reproduïx un carrer comercial centenari, però té menys d'una dècada. I de vegades sembla antiga sense voler-ho ser: els rigors d'un clima desèrtic, extremadament fred i sec a l'hivern i tòrrid i enganxós a l'estiu, combinats amb una construcció a corre-cuita per arribar a temps a les Olimpíades, confereixen a molts blocs d'apartaments relativament nous un aspecte prematurament envellit. Aquesta ciutat té una relació complicada amb la seva història. Li encanta presumir del seu passat mil·lenari: el crani de l'*Home de Pequín*, un homínid que va viure entre 230.000 i 770.000 anys enrere, es va trobar als afores, a Zhoukoudian. En una conversa típica amb un turista estranger l'interlocutor local no deixarà de recordar que la cultura xinesa "té 5.000 anys d'història". La ciutat presumeix, i amb raó, d'extraordinaris monuments patrimoni de la humanitat. La Gran Muralla, als afores. El Temple del Cel. El Palau d'Estiu. El Temple dels Lames. La Ciutat Prohibida, el centre de la capital de l'Imperi del Centre, no deixa de sorprendre mai per la mida i els tresors que té.

Però si presumeix d'història, també l'amaga o l'elimina. Els *hutong* viuen una existència precària: barris sencers d'aquests edificis han estat enderrocats, en nom de les avingudes amples, la fluïdesa del trànsit i el progrés. Les muralles històriques van ser enderrocades als anys cinquanta per obrir pas al segon anell de circumval·lació, i avui amb prou feines en queden alguns vestigis. Les portes imponents, la gran majoria, ja només es conserven com a noms de ponts i parades de metro: Chongwenmen, Chaoyangmen, Fuxingmen. Altres testimonis de la seva història sobreviuen però malviuen en semioblit: la tomba del jesuïta Matteo Ricci, que va possibilitar l'intercanvi de cultures entre els dos mons, ha quedat arraconada en un petit cementiri darrere de l'Escola d'Administració de Pequín; edificis històrics, com la primera Borsa de Valors de la capital, s'han convertit amb el temps en *corralas*; altres ara són seus oficials inaccessibles al públic.

I en alguns casos, la consigna és oblidar. Tiananmen, és clar. Però també els episodis de la Revolució Cultural (1966-1976). L'Estadi dels Tre-

balladors, el Camp Nou pequinès, va ser en el seu moment escenari de sessions de purga: les masses d'aficionats bullangosos amb samarretes verdes i grogues que victoregen el seu equip, el Guoan, eren fa cinquanta anys hordes enfurismades desitjoses de violència contra l'enemic polític. Ja no existeix (el van assecar) al llac on, aclaparat per la persecució, es va suïcidar l'escriptor teatral Lao She, un dels pares de la literatura moderna xinesa juntament amb l'immens Lu Xun.

Si en la seva relació amb el passat camina de puntetes, Pequín abraça decididament el futur. Li agrada fer gala de la seva opulència. Més alt, més gran, més nou sempre. I de cap manera podria ser millor que mitjançant l'arquitectura: són cèlebres a tot el món el Niu, l'estadi de les Olimpíades del 2008, o la seu de la televisió estatal, en forma de dues lletres L i amb el sobrenom afectuós dels pequinesos de *Els Pantalons*. El Districte Central de Negocis, el CBD, on fan negocis les grans multinacionals amb les empreses xineses més punteres, és la seva Manhattan. Allà s'inaugurarà aquest any el Z15, el que serà el gratacel més alt de Pequín. Inspirat en un *zun*, una gerra tradicional xinesa, tindrà 108 pisos d'altura i mesurarà 528 metres, el doble de llargada que tenia el *Titanic*. El 2019 es completarà el nou aeroport, al sud de la ciutat, que prometa deixar a les beceroles les novetats que va introduir Norman Foster a la Terminal 3 de l'actual.

Però no tot és negoci. A Pequín li agrada riure, beure, cantar karaoke. Encara que la seva afició principal afició és menjar. Menjar i menjar. La salutació informal xinès no és "Què tal?", sinó "Has menjat?". Les relacions socials sempre es desenvolupen al voltant d'una taula. Xangai, admeten els pequinesos, té els millors restaurants, els més bonics. Hong Kong, els millors cuiners. L'oferta és enorme, infinita. Els seus restaurants, sense incloure els d'hotels, acumulen ni més ni menys que 1,12 milions de taules: amb quatre cadires en cadascuna podrien acomodar tots els habitants de les ciutats de Madrid i Barcelona junts. Totes les possibilitats estan disponibles: cuina occidental, des dels grans clàssics francesos fins a la pizza, passant per mostres més desconegudes: *jachapuris* de formatge de Geòrgia, *plovs* d'arròs de l'Azerbaidjan. Per descomptat, es troben les diferents escoles asiàtiques: tailandesa, vietnamita, japonès, coreà ➤

Si en la seva relació amb el passat camina de puntetes, Pequín abraça sempre decididament el futur. Li agrada fer gala de la seva opulència. Més alt, més gran, més nou

del sud i del nord, mongol. I, és clar, hi ha totes les representacions possibles, des de les varietats més refinades fins a les opcions més casolanes, de les cuines regionals de l'Imperi del Centre, en tavernes, restaurants oficials dels governs de les províncies, en hotels de luxe, en petits establiments familiars. La cuina de Dongbei, l'antiga Manxúria, amb amaniments contundents. La delicadesa de Xangai i els sabors de toc esdolceït. El Xinjiang uighur, i els sabors de comí i xai, que evocuen les connexions turques i fan pensar en la Ruta de la Seda. El menjar sichuanès, amb el pebre que fa pessigolles a la boca i el xili, un xili que va portar el galió de Manila i es va quedar per sempre a les cassoles de Chengdu i Chongqing. La suavitat cantonesa i l'èmfasi en la puresa de sabors. L'exotisme de Yunnan, la província menjadora de formatge i d'un pernil semblant al serrà.

I, per descomptat, la cuina pròpia de Pequín: l'ànec lacat és el rei. Sempre servit amb unes coques de farina, la salsa de pruna i verdures. Però a partir d'aquí comencen els desacords. Hi ha es-

coles diverses d'opinió. S'ha de preparar a l'antiga? Quines verdures exactament? És millor menjar la pell arrebossada en una mica de sucre? Brou cuit amb la carcassa després de la carn, sí o no? Els tradicionalistes aposten per establiments amb l'aval que atorga la història, com Bianyifang o Quanjudé. Tots dos són "comerços honorats pel temps", aquells que van començar a fer negoci en el temps dels emperadors i han arribat als nostres dies. Quanjudé va començar a servir ànec al sud de Tiananmen, a Qianmen el 1864. Avui aquest restaurant, que va ser favorit del primer ministre Zhou Enlai, té locals per tota la ciutat.

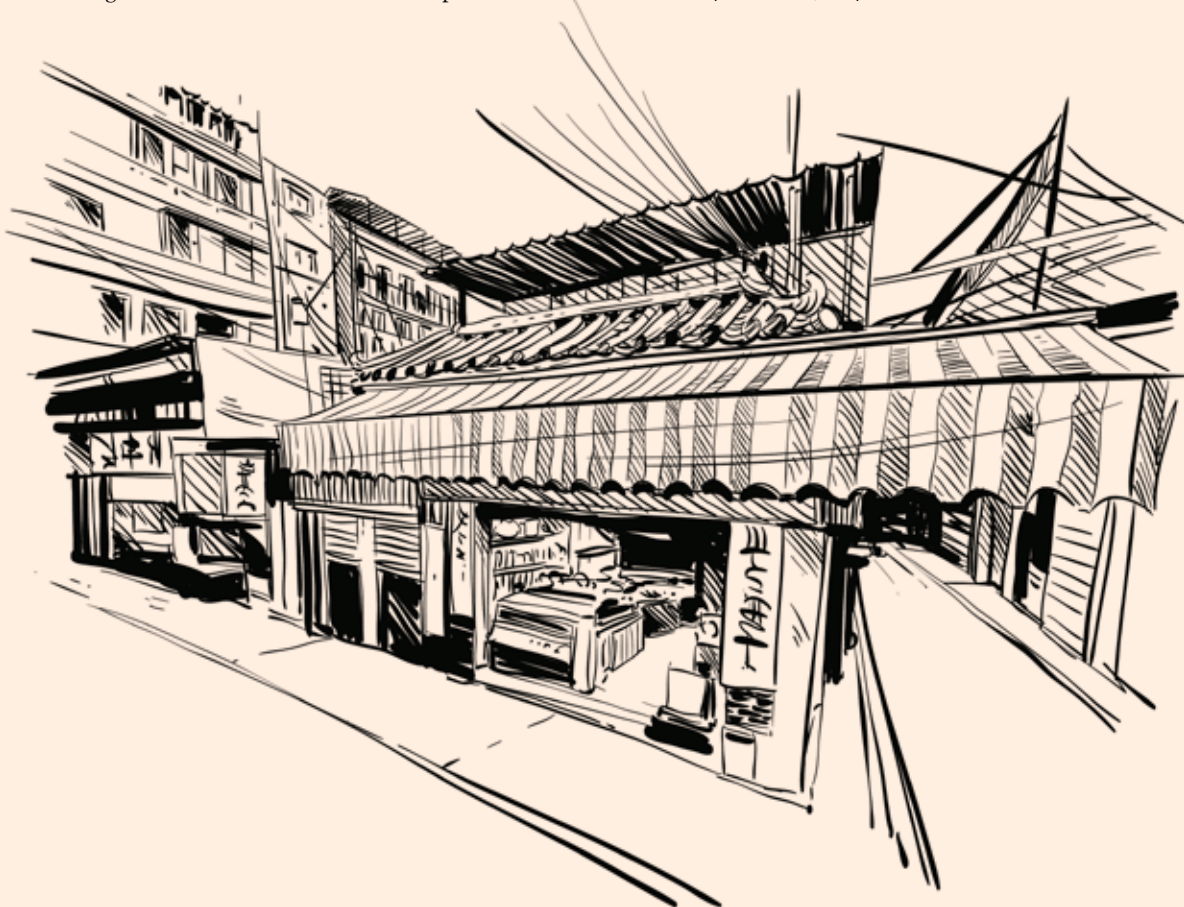
Hi ha altres opcions menys ortodoxes. L'establiment de la família Hua, al carrer dels Fantomes (restaurant rere restaurant durant metres i metres, il·luminats amb fanalets vermells), permet gaudir de l'experiència en un pati tradicional. La proposta de Duck de Chine inclou un toc afrancesat i avant-guardista. Per la seva banda Dadong, el xef que ha ajudat Ferran Adrià a ampliar el seu coneixement de la cuina xinesa, ofereix el que anomena "aus

supermagres”, i una sèrie de verduretes per acompanyar-les que haurien fet enarcar les celles amb sorpresa a la mateixa Cixi. Però a l'emperadriu, de temperament gourmet com era, li haurien agradat. Una experiència culinària típica de Pequín? Al carrer. Quan comencen a pujar les temperatures, els restaurants populars treuen els tamborets al carrer. Aviat, això sí: per a un pequinès, l'hora de sopar ronda les sis de la tarda. Però acompanyat amb les ampolles de mig litre de Yangqing, la barata cervesa local, i les broquetes de xai o calamar a la brasa que es prodiguen per tot arreu, el *renao* (el bon rotllet) pot durar fins ben entrada la nit. Per no parlar de les parades de carrer de menjar, repartides per tot arreu i que, situades en grup a les cantonades, arriben a convertir-se en autèntics mercats. És clàssic el *jianbing*, un rotlle d'ou, carn i verdura, esmorzar ràpid d'oficinistes i sopar d'emergència de matinalda per als que han sortit de gresca. Però també les tallarines, en sopa o seques, amb diversos acompanyaments, o el *zhou*, una sopa espessa d'arròs blanc a la qual s'afegeixen condiments i ingredients a gust del consumidor i segons l'especialitat del cuiner.

Si parlem de cervesa, Pequín, com a molts altres llocs, viu una revolució. Han sorgit desenes de microdestil·leries, algunes més afortunades que d'altres, que barregen amb els ingredients tradicionals algun toc local: als locals de Great Leap Forward o

Jing-A, el pebre de Sichuan o te blanc són algunes de les opcions. Si en lloc de cervesa preferiu un còctel, les opcions són variades. Però tenen un gust especial si es tasten en algun dels locals que han proliferat a les zones de *hutong*. Alguns de mida mínima, com Mai. Altres amb aire caribeny, com Mas. Però l'alcohol per excel·lència, a Pequín i la resta de la Xina, és el *baijiu*, el licor blanc. No hi ha banquet com cal (o no hi havia, abans de la campanya oficial contra la corrupció) en el qual no es consumeixi aquest líquid, d'alta graduació i gust de vernís. El crit de “*ganbei*” pot semblar una invitació a brindar; en realitat, és una ordre de beure's tota la copa. En un sopar amb clients o amics possiblement en sentireu moltes. Esteu avisats, el del *baijiu* és un gust adquirit. Després del *renao*, arriba l'hora d'anar a dormir. O, si encara es tenen forces, fer una passejada per una de les capitals més segures del món, i recórrer els *hutong* amb una altra llum i una altra mirada. Possiblement encara trobareu alguna cosa oberta. Una petita botiga d'aliments, un carret de menjar, un mercat que comença a preparar l'arribada de clients. Perquè Pequín (Beijing, Beiping, Cambuluc) és una ciutat contradictòria, desmesurada, inabastable, canviant. Però sobretot és, i serà sempre, incansable. ●

Macarena Vidal Lly és corresponsal en cap d'El País' per a l'Àsia, Pequín

SOLUCIONS PER A EMPRESSES

EPSON[®]
EXCEED YOUR VISION

Arts&Co.

64 Entrevista

Isabel Coixet: la mirada
no s'acaba mai

per Sergi Doria

68 Literatura

Gosar rellegir

per Ada Castells

70 Anàlisi

La crítica a la crítica

per Fèlix Riera

72 Arts

La dansa clàssica: el millor antídoto

per Valèria Gaillard

74 Escultura

La visita del silenci

per Enric Boluda

76 Geografies

Una ploma perduda a Sant Petersburg

per Mauricio Wiesenthal

78 D'autor

El cinema i les pel·lícules

per Luis Goytisolo

ISABEL COIXET: LA MIRADA NO S'ACABA MAI

Mirada sense fi de la directora Isabel Coixet darrere de la càmera i davant la vida. Considera que la gent capta amb el mòbil una infinitat de coses, però el més important és què vols mirar i per què ho vols mirar: al final el més substancial segueix sent la construcció de la mirada

TEXT Sergi Doria — FOTOGRAFIES Jordi Play

— Podríem afirmar que Isabel Coixet (Barcelona, 1960) celebra aquest any mig segle amb l'ull enganxat a una càmera. A la nostra directora més internacional li van regalar una Super-8 quan va fer la primera comunió.

Si els germans Lumière van immortalitzar l'arribada del tren a l'estació, la primera pel·lícula de Coixet, l'any 1967, es podria haver titulat *Taca de cocacola en un vestit blanc*. Amb la Super-8 que li havien regalat, a més del típic rellotge de primera comunió, aquella nena amb ulleres va començar a mirar el món a la seva manera. “Després es va trencar, me'n van comprar una altra de segona mà, però cada cartutx de pel·lícula i el revelatge costaven una fortuna. Calia pensar abans de llançar-te a filmar”, recorda. Ofegats en imatges, l'opulència icònica actual acaba per desgastar la curiositat; d'aquí prové el valor de cada pla que filtra el muntatge: “La gent capta amb el mòbil una infinitat de coses, però el més important és què vols mirar i per què ho vols mirar. Al final el més substancial segueix sent la construcció de la mirada. Em considero un dinosaure: veig cinema de manera tradicional i prefereixo fer pel·lícules que sèries de televisió”.

Ningú més conscient que Coixet per enfrontar-se als més de 22.500 vídeos de gent anònima que va posar l'ull en les seves vides quotidianes. La directora els va destil·lar en 404 per a *Spain in a day*. Seqüències d'un 24 d'octubre i nou mesos de muntatge. Un fil narratiu per copsar el que anomenem “intrahistòria”: d'un matrimoni centenari que s'estima com el primer dia als joves condemnats a l'emigració parlant amb els seus pares per Skype; de nens intentant atrapar un raig de llum a matrimonis invidents que passegen el fill; de refugiats que arriben les platges del sud en pasteres a la

xarxa de solidaritat familiar que atenua el buit.

Filla de pare català i mare de Salamanca, els avis li van obrir les portes del cinema Texas del carrer Bailèn, on l'avia era la taquillera. D'aquells primers passos cinèfils destaca títols que la van marcar per sempre: *La pasión de Juana de Arco* de Dreyer, *El setè segell* de Bergman, *Hiroshima mon amour* de Resnais. Després d'estudiar Història, Coixet va començar a treballar en una agència de publicitat: “M'ho vaig prendre com si estigués a l'Escola de Cinema, em vaig familiaritzar amb els equips de rodatge, vaig formar part de produccions a Londres i Los Angeles. Vaig veure món...”. De les seves primeres tasques cinematogràfiques recorda quan als setze anys va participar en el muntatge de *Nunca en horas de clase* de José Antonio de la Loma, seqüela ibèrica que aprofitava l'impacte de *Fiebre del sábado noche*: “Era una feina de formiga. Cada setze fotogrames havies de posar la marca del copiador, d'aquesta manera s'ordenava la pel·lícula per als muntadors”. Gràcies al fet que sabia anglès va ser periodista a *Fotogramas*. En la memòria d'aquella etapa, una baralla amb un Mel Gibson carregat d'alcohol mentre el director de *Mad Max-2*, George Miller, intentava posar pau.

Conversem amb la directora a Miss Wasabi Films, la productora que va crear el 2000. A les parets, un pòster de la llegendària pel·lícula de Jean Vigo *Zero de conduite*, el panell d'un oculista, un Goya, un paravent japonès que deu evocar el *Mapa dels sons de Tòquio*. Tornem a les seves pel·lícules prenent com a pretext un altre aniversari: trenta anys del rodatge de la seva òpera prima, *Demasiado viejo para morir joven*. Aquell rodatge, apunta Coixet, constitueix una paràbola de tots els mals que encara avui arrossega el cinema espanyol: ➤➤

“Per fer bones pel·lícules cal comptar amb els millors i treballar amb bons actors és molt fàcil”

“No va ser una bona experiència. La pel·lícula sota el paraigua de la llei Miró, que van utilitzar molts productors sense escrúpols per aprofitar-se de la subvenció i aplicar el lema de ‘Agafa els diners i corre’. En aquella època es rodaven moltes pel·lícules que no arribaven als cinemes. Jo em vaig sentir molt perduda, tant, que vaig trigar vuit anys a rodar la següent i la vaig produir amb els diners que havia guanyat treballant en publicitat”.

A *Cosas que nunca te dije* (1996) l'experiència va ser més gratificant. Resident en aquella època a San Francisco, Coixet va rodar en un petit poble d'Oregon: setze mil·límetres, quatre setmanes i un grup d'actors reduït que, aquest cop sí, estaven compromesos amb el projecte. Des de llavors, les pel·lícules de Coixet conjuguen la seva vocació cosmopolita amb repartiments internacionals de primer ordre; un cos actoral que prioritza la qualitat i el poder de convicció de la directora per davant d'altres opcions més ben pagades però molt banals. “Per fer bones pel·lícules cal comptar amb els millors i treballar amb bons actors és molt fàcil”, remarca.

Amb *La librería*, que s'estrenarà el setembre d'aquest any, basada en la novel·la homònima de Penélope Fitzgerald (*The bookshop*), Coixet aboca en imatges una novel·la que va devorar fa una dècada. La peripècia de Florence Green, una dona que als anys cinquanta vol fer realitat el somni d'obrir una llibreria al poble, aparentment tranquil, de Hardborough. El que ella considera un bé per a la comunitat acabarà creant un conflicte quan les forces vives s'aliïn contra ella.

No és la primera vegada que Coixet porta a la pantalla una obra literària i porta a col·lació una topada amb Philip Roth quan ella es va fer càrrec de l'adaptació d'*Elegy* (2008): “El guionista no s'atrevia a enfrontar-se amb l'escriptor i em va enviar una de les escenes amb la qual Roth no estava d'acord perquè la defensés. Ell em va llegir el seu llibre en veu alta. Li vaig dir que era magnífic, però que la pel·lícula seria una altra cosa. Roth es va posar a cridar i es va queixar de les adaptacions de les seves novel·les. I li vaig respondre que si no tenia cap necessitat econòmica, i era evident que no: per què venia els drets de les seves obres?”.

Quan el desembre del 2016 el Gremi d'Editors de Catalunya va reconèixer amb el premi Atlàntida la passió lectora de la cineasta, Coixet va regalar a l'auditori un relat personal. Per esquivar les maleïdes festes de Nadal, un any va decidir perdre's amb un cotxe llogat pel desert de Death Valley (la cèlebre Vall de la Mort). Enmig d'aquella desolació va veure un cartell: “Club Europa. Gas. Food and Fun”. Quan hi va entrar per menjar alguna cosa, es va topor amb una dona gran molt semblant a Marlene Dietrich en un tètric hangar que recordava un escenari de David Lynch; l'extravagant amfitriona va voler animar l'ambient fent un *playback* de *Lili Marlene*. Després d'oferir-li un entrepà de formatge calent i una cerveza, li va preguntar: “Com és Europa?”. I Coixet li va parlar d'Italo Calvino, de Marguerite Yourcenar, de Josep Pla, de Milan Kundera, de Vaclav Havel, de Modiano, Malraux i Boumil Hrabal. I de Cartier-Bresson i de John Berger. I d'Angelopoulos i Juliette Binoche. La senyora que deia que s'assemblava a Marlene es deia Lotte. Li va explicar que la seva tia, a la qual no va arribar a conèixer mai, va estar casada amb un escriptor europeu que es va suïcidar al Brasil el 1942. Era Stefan Zweig.

Una història d'aquesta altura moral sembla exclusiva de la imaginació literària. “Però és absolutament real”, assegura. Per respecte al seu admirat Zweig, la directora parla ben clar del procés secessionista que marca, amb obsessió malaltissa, l'hora catalana: “És un debat estèril que no porta enlloc. Conec la història d'Europa i no és el moment de més fronteres i més passaports i més murs. Si no pensem com a europeus ens enfonsarem”. Però també es compleixen cinquanta anys des que Coixet va decidir dir el que pensa. Va ser a l'escola quan va dir als seus companys que no li agradava el futbol i un d'ells la va fer caure d'una bufetada: “Em vaig incorporar, vaig contenir les llàgrimes, i vaig dir que m'agradava el futbol. Sempre em vaig penedir d'aquella frase: a mi no m'agrada el futbol i he d'afirmar-ho com tantes altres coses”. La mirada d'Isabel Coixet, com els matisos de la història, no s'acaba mai. ●

Sergi Doria és periodista cultural i autor de la novel·la ‘No digas que me conoces’

GOSAR RELLEGIR

Quins llibres són els nostres “amics íntims”, els que un cop rellegits no ens fallaran? Un clàssic supera el pas dels segles perquè contenia diferents dimensions de lectura i les més amagades no les descobrim fins que gosem rellegir-lo perquè, d'entrada, ens centrem en l'argument i no és fins després que en copsem tota la profunditat. Passats els anys, les lectures posteriors ens parlen més de la nostra memòria, de com som

per Ada Castells

— Amb la seva sornegueria habitual, l'escriptor Jorge Luis Borges afirmava que rellegir és més important que llegir, encara que evidentment per rellegir abans calia haver llegit. A banda de l'evidència d'aquesta afirmació, la pregunta que se'ns planteja és què s'amaga rere un adjectiu tan inconcret com “important”. Per què és més “important” rellegir que llegir? O dit d'una altra manera, per què és més profitós? Més enriquidor? Més plaent? Si extrapolem la diferència entre llegir i rellegir en el camp de la pintura, el matís se'ns fa més comprensible. És ben diferent visitar per primera vegada una exposició, gaudir de la sorpresa de quadres que no hem vist mai –apreciar la narrativa que ens proposa el comissari–, que dirigir-se a la sala d'una pinacoteca per contemplar una obra específica que ja coneixem, a la manera de Reger, aquell excèntric personatge de Thomas Bernhard que cada dia a la mateixa hora observava la peça d'un museu per trobar-ne les imperfeccions.

El filòsof i acadèmic argentí Santiago Kovadloff l'encerta de ple quan planteja que entre la curiositat i l'interès autèntic hi ha una diferència essencial. La primera s'alimenta d'estímuls, reclama novetat, i el segon exigeix constància i esperit crític. L'una treballa en extensió; l'altra, en profunditat. En el camp de les relacions humanes també hi podem detectar aquesta gens subtil diferència. No és el mateix la gent que tenim a la llista de telèfons que desem al mòbil que els amics a qui truquem en els moments vitals. I aquí arribem a la primera qüestió que se'ns planteja: Quins llibres són els nostres “amics íntims”, els dignes de tornar a visitar amb la certesa que no ens fallaran?

Hi ha qui ha gosat descriure els clàssics com aquells llibres que es poden rellegir, però res no és tan senzill i ni molt menys tan objectiu. És cert que un clàssic, si ha superat el pas dels segles, és perquè contenia diferents plans de lectura i que ben sovint els plans més amagats no els descobrim fins al segon cop que visitem les pàgines del llibre. En un primer moment, ens solem centrar en l'argument, atrapats pel què passarà i ens deixem captivar per l'estil i les imatges que ens sorprenen. No és fins a una segona vegada en què en podem copsar tota la profunditat. Passats els anys, les lectures següents ja ens parlaran més de la nostra memòria, de com som.

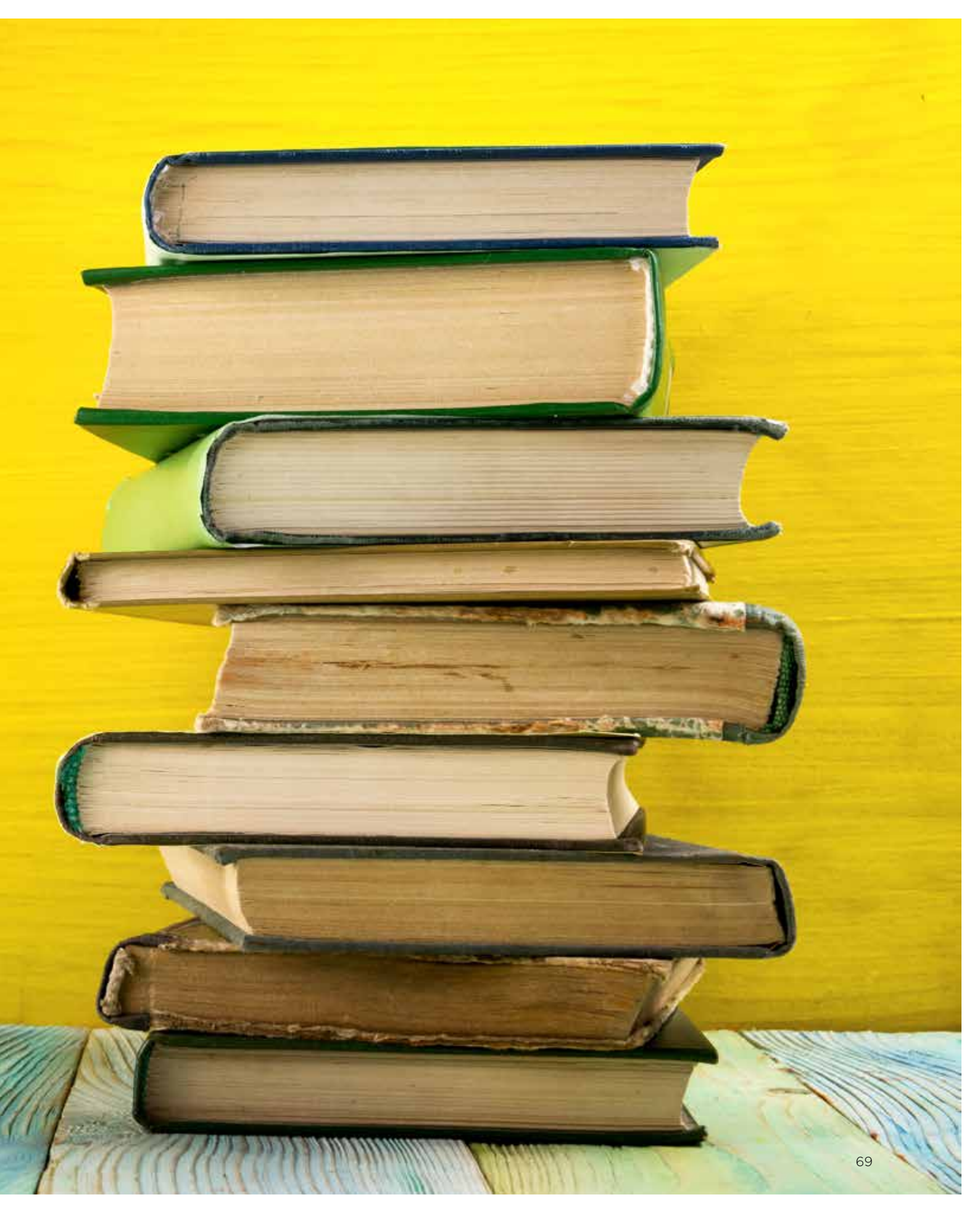
I és que en la relectura és tan primordial el títol escollit com qui l'escull perquè el fet de rellegir comporta rellegir-se a un mateix. Pío Baroja va deixar escrit que quan un es fa vell rellegeix més que no pas llegeix. Sí que és cert que, amb el pas dels anys, la novetat fa més mandra. És com si tenir menys anys per endavant ens fes conscients que no ens podem permetre el luxe de fallar en les tries. Rellegir és una activitat que reclama maduresa, que ens interpel·la perquè ens proposa un viatge cap a les nostres entranyes. També reclama cert valor perquè suposa anar contracorrent dels nostres temps marcats per la pressa. Treballem menys, tenim més vacances, vivim més anys que fa un segle, però sofrem la sensació que no donem a l'abast. La novetat ens assetja i els qui som aficionats a remenar llibreria per estar al corrent del que es publica ja fa temps que hem entès que mai no podem estar *à la page*. Davant d'aquesta allau, s'ha de saber pitjar el fre quan convé, si no seria com si ens convidessin a dinar

a El Cellar de Can Roca amb la condició de servir-nos l'àpat en un embut directament al pap. Com podríem acceptar-ho?

Aplicat en el camp de la lectura, aquesta monstrositat és la que proposen aplicacions mòbils com Spritz –en podeu fer la prova a spritzin.com–. La clau és evitar que els ulls perdin el temps recorrent la línia de la frase, per això se'ns van mostrant les paraules en un mateix punt de la pantalla. És cert, llegeixes, però no entens res. Segons un estudi presentat a la Universitat de Califòrnia i publicat a la revista *Psychological Science*, la comprensió lectora exigeix la relectura. Per comprendre què llegim, els nostres ulls sempre van a paraules de frases anteriors. Per tant, tots rellegim. És clar que no és a aquesta relectura inconscient a què ens referim quan parlem de rellegir els llibres que ens han marcat a la vida, aquest només és un primer pas que ens durà a la culminació d'un procés: quan descobrim el plaer de revisitar-nos a través d'un text.

Quants cops hem topat amb els subratllats d'un llibre que vam fer nosaltres mateixos fa vint anys i no podem recordar ni per què? Quants cops ens hi reconeixem i veiem que ja pensàvem com ara? Quants cops tornem a agafar una novel·la que ens va agradar tant en la joventut i ens cau de les mans o, al contrari, per fi aconseguim entendre-la i ens demostra que la tenacitat valia la pena? És així com la relectura dóna fe de la nostra transformació més essencial. Ens permet adonar-nos que el nostre jo evoluciona, com quan fullegem els àlbums de família i topem amb una cara que, oh, meravella!, resulta que era la nostra. ●

Ada Castells és escriptora i periodista cultural

LA CRÍTICA A LA CRÍTICA

La fascinació que desperta la crítica és tan intensa com la repulsa que provoca. No pocs escriptors, en llegir una crítica contra la seva obra, han arribat a pronunciar les paraules següents: "El crític que no escriu bé és que no sap llegir". Com es pot criticar el crític?

◆
per Fèlix Riera

— La crítica és tan corrosiva que destrueix el prestigi d'artistes, polítics o esportistes. Té la capacitat d'encimbellar tant el que s'ho mereix com el que no. El nostre temps, tan donat a esborrar fronteres, ha produït l'efecte que una part de la societat confongui el crític professional que sosté la seva condició en el coneixement del camp sobre el qual escriu, amb el prescriptor del moment que en té prou de mostrar la seva opinió. Sense la crítica professional el gust seria el de tots, la moda no interferiria en la nostra forma de vestir i sense el cànon ens costaria saber a qui llegir i elogiar. El temps, el millor crític, el que pren i dóna valor a les coses no serviria a cap causa artística. Una de les crítiques més ferotges a la crítica la trobem en els mateixos crítics. Qüestionen la seva opinió en veure que el mateix sector està dominat per l'antipatia, l'enveja i l'afany de superar amb la crítica l'obra que critiquen o per convertir la crítica en una rutina de treball de 8 a 15 h. El crític literari i escriptor Cyril Connolly en un article publicat el 1936 amb el títol *Crítics* arriba a dir de la seva professió: "Hi ha dies en què un crític s'assembla més i més a aquell robot que hi ha al moll de Brighton, que entabana els vianants amb metàl·lica veu subhumana i, quan aquests li llancen una moneda, els ofereix una cartolina amb una crítica plena de llocs comuns i comentaris irrelevants". Els autors que se senten assetjats per la crítica consideren els crítics "censors", com els anomena el poeta W. H. Auden, o gent només preocupada a descobrir errors.

La influència de la crítica ha estat tan gran en l'esdevenir cultural del món des del segle XIX que, en moltes de les seves valoracions i judicis, han convertit

els seus textos en ideologia estètica o han fixat amb les seves observacions el *Zetgeist*, l'esperit del nostre temps. En el temperament de crítica impera la voluntat de catalogar, ordenar, jerarquitzar i descobrir, però també de condemnar, estigmatitzar, desacreditar l'objecte de crítica, ja sigui l'obra o el mateix autor. Impera, també, una irresistible atracció per desertar de les files de la crítica per militar a la dels autors. L'escriptor Marcel Proust al llibre *Contra Sainte-Beuve* critica l'obra poètica del crític literari Charles Augustin Sainte-Beuve, el més influent del segle XIX i principis del XX francès. Proust va arribar a criticar-la sense pietat: "No hi ha res més commovedor que aquesta pobresa de mitjans en el gran i prestigiós crític, versat en totes les elegàncies, eloqüències, fineses, farses, sotracs, maniobres i carícies estilístiques. S'ha acabat". Ara bé, la crítica, per als crítics, és el més a prop que estaran de la immortalitat en vida, ja que el crític, amb el seu judici, eleva i en més d'un cas transforma en mites autors l'obra dels quals no transcendirà quan morin, els acompanyarà a l'altre món.

Al segle XXI la crítica ha perdut intensitat, autoritat i capacitat de liderar el gust de la seva època. El filòsof Eugenio Trias reconeixia que vivim en un temps en què la gent reconeix els mèrits d'un altre abans de conèixer-lo profundament. Aquesta lleugeresa en el judici i, conseqüentment, en la presa de posicions, no només és el producte de l'hegemonia de les xarxes socials, que es basen en el *like* i no pas en la figura del *connaisseur*, l'entès que critica d'una manera professional; és també el resultat d'una por, cada vegada més gran, de la societat a jutjar, a establir el cànon

o a mantenir la frontera que separa els interessos de la indústria de l'art i les obres artístiques. Aquest procés de debilitació implica la pèrdua de capacitat per autenticar la còpia de l'original, la propaganda de la veritat. Dit d'una altra manera, el sistema de valoració de la nostra cultura ja no es basa a fer prevaldre la literatura sinó a sotmetre-la al sistema cultural. En relació amb la crítica, per establir la motivació per la qual s'ha fet una determinada crítica i no una altra, avui podríem arribar a fer la mateixa pregunta que es faria un detectiu o policia davant la troballa d'un assassinat. A qui beneficia el crim? La crítica motivada per obtenir benefici en favor del propi crític és un dels trets distintius d'una part de la crítica l'anàlisi de la qual no pretén defensar el bon govern sinó salvar aquells que, tot i fent-ho malament, formen part d'una determinada estratègia política. La crítica de trinxeres no persegueix establir claredat perquè el lector amplii coneixement, sinó perquè hi militi. És, doncs, una crítica al servei d'una causa. Exhausta la funció de la crítica, tot s'hi val. Ningú vigila, es pot dir tot i el que és pitjor: es pot fer tot. Resulta paradoxal que a l'època de la precisió, la "dataficació", la inexactitud sigui un valor en alça per a bona part dels que tenen la funció de criticar. Un dels trets distintius del nostre temps és deixar que siguin uns altres els que assenyalin la manera en què hem de mirar allò que ens envolta, sense advertir que la crítica més ferotge que es pot fer a la crítica és que encara no hagi estat capaç de dotar el lector del coneixement oportú perquè disposi del bon criteri per així, ell també, poder ser el crític de la realitat.

Fèlix Riera és editor

LA DANSA CLÀSSICA, EL MILLOR ANTÍDOT

En un segle de la immediatesa, l'esforç mínim, la impaciència i la superficialitat, la dansa clàssica proporciona el millor antídot, un art de l'exigència, el virtuosisme, la perseverança, en definitiva, del triomf de la voluntat. El ballet, popularitzat per l'audiovisual i amb una gran presència a YouTube, ha arribat a mobilitzar el gran públic, sobretot en indrets on hi ha molta afició, com ara als Estats Units

per Valèria Gaillard

— En la constel·lació de les estrelles del pop que domina el panorama musical actual, segurament la que representa com cap altra l'apogeu del kitsch sigui Lady Gaga. Només cal assistir a un concert seu per tirar la tovallola del bon gust i deixar-se anar amb cançons que, tanmateix, vehiculen un missatge que adolescents (i no tan adolescents) de tot el món saben descodificar. A l'extrem contrari, el mite de la ballarina, símbol de l'elegància màxima, amb el seu tutú blanc i les etèries sabatilles de punta, es resisteix a perir. De fet, més aviat s'ha revifat els darrers anys. La prova: les ballarines han penetrat en el terreny del pop, i artistes com Taylor Swift les fan aparèixer en els seus videoclips (*Shake it off*). S'infilten en el de la publicitat (l'última campanya de Nike la protagonitza una ballarina), mentre que els gimnasos s'afanyen a programar classes de *ballet fit*. I és que aquesta figura estilitzada, gairebé impossible d'abastar amb la punta dels dits, fa sospirar per la seva bellesa harmoniosa, i no tan sols al gènere femení. El cinema, un altre mitjà de masses, té molt a veure en tot això i, sobretot, una pel·lícula: *Cisne negre*, de Darren Aronofsky (2010). Aquest thriller protagonitzat per Natalie Portman va treure la pols a un dels clàssics més emplomats del repertori, *El llac dels cignes*. D'aleshores ençà, les representacions d'aquesta obra se succeeixen fins a la sacietat en els teatres d'arreu, i això que els ballarins professionals (Tamara Rojo treu foc pels queixals) no en volen sentir a parlar. Evidentment, distorsiona la realitat del ballet per fer-la més dramàtica i venedora. La qüestió és que, sense proposar-s'ho, Aronofsky va obrir la caixa de Pandora de la qual han sortit molts altres títols, com la sèrie televisiva *Flesh and Bone*, de Moira Walley-Beckett, que perpetua la imatge de la competitivitat entre ballarines (que es treuen els ulls amb un somriure virginal als llavis), dedicades a destrossar-se els peus (i el cos sencer, vaja) fent unes figures pràcticament inhumanes. El filó continua, i

recentment s'han projectat a les cartelleres pel·lícules com ara *La danseuse*, de Stéphanie Di Giusto (2016), o *Poline, danser sa vie*, d'Angelina Preljocaj (2016), sense oblidar un dels grans èxits d'animació de l'any: *Ballerina*, d'Eric Summer i Eric Warin, que retrata l'esforç d'una òrfena que lluita per ser ballarina.

D'altra banda, la dansa clàssica, fins fa menys d'una dècada relegada als grans teatres d'alta cultura al costat de l'òpera, també ha despertat l'interès de documentalistes. El nord-americà Frederick Wiseman, després de rodar sobre temes d'actualitat punyent (l'alimentació, els instituts, la violència domèstica o els míssils) es va atrinxer a l'Òpera de París per observar el dia a dia d'una de les companyies més importants del món, el Ballet de l'Òpera de París (*La Danza*, 2009). Així, el ballet, popularitzat per l'audiovisual, ha arribat a mobilitzar el gran públic, sobretot en indrets on hi ha molta afició, com ara als Estats Units. A Nova York no ets ningú si no coneixes els ja retirats Alessandra Ferri o Àngel Corella. La temporada de ballet de l'American Ballet Theatre (ABT) sovint mostra el cartell de *sold out*, igual que a Londres el del Royal Ballet, o a París el del Ballet de l'Òpera de París. Però si algun lloc és el puntal del clàssic és Rússia, amb dues de les companyies més rutilants: la del Teatre Mariinski de Sant Petersburg, i la del Teatre Bolxoi, de Moscou. Diana Vishneva, Natalia Osipova, Polina Semionova, Maria Kochetkova, Uliana Lopatkina. Rússia és un planter de ballarines que, després d'una estricta formació en acadèmies de flaire soviètica, es converteixen en autèntiques heroïnes. L'excel·lent documental *Ballerina*, de Bertrand Norman (2006), segueix cinc joves que estudien a l'Acadèmia Vaganova (cal tremolar en sentir aquest nom), i retrata la passió que desperten moltes d'elles quan fan el salt als escenaris, i un estol d'admiradors les espera a la sortida del teatre amb un pom de flors i un somriure d'etern agraïment als llavis. Perquè avui dia ja no es pot parlar

de *ballerinas absolutes* que rivalitzen en virtuosisme i expressió, com antuvi Maia Plissétskaia i Alicia Alonso, sinó que han aparegut un reguitzell de primeres figures que troben ressò internacional gràcies a les xarxes, i que rivalitzen ara en els *My top 10 best ballerinas*.

Les xarxes socials també han afavorit que els ballarins es convertissin en estrelles mediàtiques a l'estil dels actors de Hollywood. Un exemple clar és l'italià Roberto Bolle, que no pot anar pels carrers de Milà sense que l'aturin a demanar-li un autògraf. Té 368.000 seguidors a Instagram. Ha omplert recintes com el Coliseum en actuacions multitudinàries. Amb un peu al Teatre de La Scala i l'altre a l'ABT, Bolle destaca pel seu afany de posar a l'abast dels neòfits un art tan immediat, directe i expressiu com és la dansa clàssica. En un altre registre, es podria parlar del ballari ucraïnès Serguei Polunin, que acumula divuit milions de visualitzacions del *Take me to the church*, penjat el 2015 al YouTube. Aquest nano de tors tatuat i serrellet voleiant interpreta incansable aquesta coreografia en un casalt buit i esgavellat, on la llum entra obliquament pels finestrals, i està dient amb el seu cos: la dansa clàssica també és *cool*. Ve a ser la rèplica d'un altre gran *hit*, el videoclip *Chandelier*, de Sia, d'estil més contemporani, interpretat pel fenomen Maddie Ziegler, i que va pels 1.500 milions de visualitzacions des del 2014.

En definitiva, en un segle (el XXI) de la immediatesa, l'esforç mínim, la impaciència i la superficialitat, la dansa clàssica proporciona el millor antídot, un art (només cal veure els peus de les ballarines plens d'hematomes i ungles negres) de l'exigència, el virtuosisme, la perseverança, ras i curt, del triomf de la voluntat. La dansa en general, tal com no es cansen de repetir els grans coreògrafs, és un art que ens interpel·la a tots, perquè tots tenim un cos i ens relacionem amb ell. ●

Valèria Gaillard és periodista cultural d'El Punt Avui

Edgar Degas anava sovint a l'Òpera de París i entre 1871 i 1874 va pintar 'La classe de dansa', un oli sobre tela
[Foto de VCG Wilson/Corbis via Getty Images]

LA VISITA DEL SILENCI

Fins al primer terç del segle XX, les fortunes tèxtils i els diners indians van llegar una arquitectura funeral pomposa que deambula del neogòtic al neoclàssic entre certes ocurrencies neogípcies o cèltiques. Són, per exemple al cementiri de Montjuïc, veritables presències pètries que s'arboïen insonores com un reflex a l'estany d'aigües somes que a voltes és la vida dels vivents

per Enric Boluda

— Barcelona va idear un nou cementiri a Montjuïc en el darrer terç del XIX a imatge d'aquella ciutat dels prodigis que fóra: una superfície de més de 500.000 metres quadrats solcada, al capdamunt de la muntanya, de sinuosos viaranyos de jardí anglès i precises dreceres esglaonades. Sobretot fins al primer terç del segle XX, les fortunes tèxtils i els diners indians van llegar una arquitectura funeral pomposa que deambula del neogòtic al neoclàssic entre certes ocurrencies neogípcies o cèltiques. Veritables presències pètries que s'arboïen insonores com un reflex a l'estany d'aigües somes que a voltes és la vida dels vivents. Avui, visites guiades, gratuïtes i documentades permeten transitar, en ocasions extraordinàries fins i tot de nit, per aquest bosc de silencis lítics, com apartant-nos ni que sigui un instant de la romanència silent de la mort. Experiències per als éssers experienci- als que som.

Usa dels morts així: fem-nos lentament el pensament que alguna cosa d'ells és molt a prop. I mentrestant, l'esforç despullat i sord del pic se sosté en el seu zenit sobre els nostres caps, no sabem si per culminar contra la pedra o bé contra nosaltres, com si Dàmocles. O tant se val. *Memento homo*: recorda el que cal recordar sobretot quan ets en l'àmbit que els vius projecten per als morts. Potser per això sigui oportú que puguis albirar el pic en entrar al cementiri de Montjuïc i en atansar-t'hi sentir, encara que hagi de ser d'una forma quasi mineral, l'esforç que sosté i sobre el qual es tensa. *Memento homo* (1902) va ser el títol que va donar l'escultor Enric Clarasó al treball que culmina el panteó Vial i Solsona del laberíntic cementiri barceloní, on un home jove disposa el seu cos (múscul a múscul, tendó a tendó) en la càrrega d'un pic prest a descarregar abnegadament contra la pedra que haurà de ser el sepulcre dels seus estimats i, a la fi, el seu. I tanca els ulls, aquest cos disposat per a la força no només física que exigeix aquesta descàrrega que, en virtut del marbre blanc que

l'ha cisellada, resta suspesa fora del temps de Clarasó, de Vial i Solsona, de tu i de mi. I d'això es tracta.

Joan Vinyoli (1914-1984), el poeta Vinyoli, de qui calladament he manllevat uns versos en començar això que vull explicar-te a trenc de veu, viu aquest tram tan immòbil de la seva mort en un sepulcre mut del cementiri de Montjuïc. Tant se val que no sigui una sepultura trobadissa, perquè potser no cal cercar-la. No és, amb força certa, la mena de topants que un visitador de cementiris voldria cercar. Podria i pot trobar bellíssimes i dúctils formes de silenci que de la pedra més dura van saber extirpar les mans de l'ànima d'experts escultors com Josep Llimona, Rossend Nobas, Antoni Pujol, Manuel Fuxà o Clarasó. Sepulcres treballats pel marbrista Martínez Fortuny o el forjador Sancristòfol, que han llegat formes excelses de reclamar un record que avui ja no és. Siguí, en fi, la bellesa que en la seva plàstica silenciosa excedeixi la nostra pensa amb el seu enigma, talment l'Eternitat.

La major part de les més de 150.000 sepulcres que no es fan companyia al cementiri de Montjuïc impreguen record en un crit estèril que amplifica el silenci que, aquest, sí que és. Que com un veritable ésser viu, el silenci es reproduïx multiplicant-se, arrapant-se en aquest espai que separa la ciutat que formigueja del gran abisme celeste, i afermant el mur. I què dir? Si per atzar, trobem els versos de Carles Riba que com a epitafi hom ha usat en un sepulcre que s'acara al mar, llegirem que "feliç qui (...) deixa els remos i ajagut / dins la frèvola barca de cara als núvols, mut / s'abandona a una aigua serena". I potser sentirem pregonament que el *Memento homo* de Clarasó descarrega el pic i potser ens semblarà percebre el mur trémer, ni que sigui remotament. Qui no gosaria brandar aquest pic, com si fos una espasa, i cridar "Monjoia!". Qui, a la fi, és que no voldria pedres de paraula contra aquest mur. ●

Enric Boluda és poeta i periodista

L'escultura 'Memento homo'
és una obra feta en marbre
per Enric Clarasó que es pot
contemplar al cementiri de
Montjuïc
[Foto Andreu Gilaberte]

L'església del Salvador sobre
la Sang Vessada és una de
les principals atraccions de
Sant Petersburg
[Foto de Thinkstock]

UNA PLOMA PERDUDA A SANT PETERSBURG

La literatura de la vella i gran Rússia ronda pels carrers de Sant Petersburg, com un seguici de revelacions i fulgors. Allà són Dostoïevski, Anna Akhmàtova, tots. Entre els poetes bojós, els morts de les revolucions i les víctimes del setge nazi, es podria omplir d'estrelles el cel de Sant Petersburg

per Mauricio Wiesenthal

— Sant Petersburg! Màgia de les nits blanques de juny, quan es pot llegir Puixkin sense encendre el llum, perquè el sol no s'amaga. Miracle de les nits d'hivern, quan els llums de gas es reflecteixen sobre els carrers gelats, i es poden seguir les petjades de Raskolnikov pels voltants del vell Mercat del Fenc. Dostoïevski va trobar aquí l'escenari perfecte per a *Crim i càstig*. Puixkin, el més apassionat dels poetes russos, va morir en aquesta ciutat després de batre's en duel amb un paio que presumia d'haver-li robat la dona. I Anna Akhmàtova va escriure en una d'aquestes cases el *Rèquiem* contra els botxins soviètics. Stalin va assassinar el seu amant i va afusellar el seu fill. Ella va portar una vida desgraciada, tancada a les habitacions de servei del palau Sheremetev, confinada com una criada fantasma als salons que havien estat despullats d'estàtues, quadres i catifes. Me la imagino esperant cada nit el seu amant entre les fonts seques del jardí, sacsejant cada dia els llençols del seu fill, com si hi hagués dormit, i escrivint versos en els pòsits del te, perquè no caiguessin en mans de la policia. El joier Fabergé ho va convertir tot en esmalts i perles.

Un sofà de cuir granat. La primera vegada que vaig desembarcar al port, en els anys setanta, un policia em va advertir que seguís el meu guia i no em desviés de les rutes permeses. Però jo venia per trobar un amic, sense saber si els botxins del Gulag l'havien matat. Buscava esmalts i perles, plomes perdudes: el rastre dels meus mestres i els meus poetes. Una brisa fresca acariciava els fanals i arrencava misteriosos xiulets. Des d'una finestra oberta m'arribaven les cançons de Txaiovski: "Només qui coneix l'anhel...". I pintava en la meua imaginació l'esplendor de l'època daurada de Sant Petersburg, quan les habitacions alegres eren plenes de flors.

A la meua agenda hi duia moltes adreces: la casa a la vora del canal Moika en què va morir Puixkin; el castell Miquel, on hi havia l'escola d'enginyers en la qual va estudiar Dostoïevski; la casa Kutaïzoff, on Evelina Hanska va rebre Balzac, i un habitatge de l'antic Ministeri de la Guerra, que va veure néixer Lou Salomé, aquella estrella fugitiva que va ser la passió impossible de Nietzsche i l'amant de Rilke.

En un pont vaig trobar una noia rossa i pàl·lida que s'assemblava molt a la Princesa Nocturna, més perduda en el vodka que en el xampany, però no devia ser ella, perquè es va descordar

l'abric, i em va mostrar l'àngel del seu cos pàl·lid que semblava només un tremolor. Al carrer Bolshaya Morskaya em vaig aturar a comptar roses a la façana modernista d'una casa, on va viure un príncep rus, anomenat Vladímir Nabokov. I mentre travessava el canal de la Moika, embolicat en les boires de l'alba, em preguntava per què el sofà de Puixkin està entapissat amb cuir granat, com si tingués el color de la seva sang.

Una cafetera de l'Imperi. Vaig pensar que el meu amic m'esperava a l'Hotel Astoria, on Rasputin es reunia amb les seves elegants amigues. Vaig demanar un cafè, i me'l van servir en una cafetera de plata que tenia una inscripció en francès: "Saint Pétersbourg, capitale de l'Empire, 1905". Devia ser una peça que havia sobreviscut a les orgies dels poetes soviètics, perquè em van explicar que Serguei Iessenin va viure a l'hotel el seu idil·li amb Isadora Duncan, i que estava sempre borratxo. Era molts anys més jove que ella, però a més la Isadora no parlava ni una paraula de rus i en Serguei no sabia anglès. Després de la nit d'amor, ella acariciava els cabells rossos del poeta, intentant tancar amb els seus dits cansats els seus ulls blaus rebels. I ell la contemplava, mig vestida amb la camisa de dormir de setí rosa, i no sabia com dir-li, amb una fosca veu d'alcohòlic, que era tan bonica com l'aurora, "perillosa com una gata que, cansada de buscar aventures a la nit, s'estira i es renta a la teulada".

Vaig estar esperant dues hores al bar de l'hotel, però el meu amic no es va presentar. Potser havia mort, i jo sense saber-ho, perquè no vaig tenir mai una idea gaire clara del temps en què els de casa van marxar. Es deia Fiódor Mikhàilovitx Dostoïevski i escrivia meravelloses vides d'idiotes, figures fosques de bojós, retrats dolguts de mares que, amb els cabells despenjats pel dolor, semblen dones caigudes, i de dones perdudes que, amb els ulls mullats de llàgrimes, semblen mares. "És més, si algú pogués demostrar-me que la veritat està fora de Crist, i que realment Crist està fora de la veritat, preferiria estar amb Crist abans que amb la veritat", va escriure.

El fred d'unes mans que ja no poden treballar. Segueixo caminant fins al monestir de Alexandre Nevski, on està enterrat el meu amic. Porto a les mans un rosari de fusta que vaig comprar a l'església de la Mare de Déu de Vladímir, davant de la casa on va viure. Una vella camperola se senya quan em veu i em toca el braç, com si jo fos un *starets* (mestre venerable), esperant que li dediqui unes paraules de consol. Li miro les mans, arrugades com un camp gelat i que ja no poden treballar, però que han semblat molt blat.

—*Babushka* (àvia) —li dic—, tinc aquí dins un germà. Si ell fos ara aquí et besaria les mans.

Cau un borrascall fi sobre els camins, i els arbres semblen braços nus pujant al cel. M'he tret el barret, perquè això està ple de noms immortals: Mússorgski, Glinka, Petipa, Txaiovski, Dostoïevski. "Va creure en la força infinita i divina de l'ànima humana", va dir algú, mentre el taüt cobert de llover i de flors descendia cap a la terra. Me'n vaig de Sant Petersburg preguntant-me si algú ha demostrat que és millor la veritat que Crist. El dia que em vaig trobar Dostoïevski jo perseguia veritats, però ell em va fer caure del cavall. ●

Mauricio Wiesenthal és escriptor

Luis Goytisolo

El cinema i les pel·lícules

— *Cinema* és un terme a punt d'esfumar-se. I no perquè els cinemes, els locals, estiguin desapareixent, sinó perquè és el cinema, com a gènere, el que està en crisi. La gran pantalla s'ha vist substituïda per les diverses petites pantalles, i la gent ja parla més de pel·lícules que de cinema. La paraula *cinema*, que abans gaudia de la pomposa qualificació de setè art, es reserva ara per referir-la als diversos festivals dedicats a un gènere que està deixant de ser el que era. Al llarg del segle XX estava ben estesa la creença que el cinema posaria fi al gènere literari dominant, la novel·la. Però d'això res: tots dos gèneres van conviure sense problemes i, a la pràctica, més aviat va ser la novel·la la que es va convertir, contra tota previsió, en font d'inspiració per al cinema. I encara que els nous hàbits socials ja afecten sens dubte la novel·la, els seus autors, editors i llibreters, més repercussió és la que ha tingut, d'un temps ençà, al cinema.

Com es pot comparar l'actual panorama cinematogràfic amb el que regnava durant la segona meitat del passat segle? Què hi ha ara de comparable amb les pel·lícules de directors com Bergman, amb la Nouvelle Vague, amb el cinema italià d'un Fellini, un Visconti, un Rosellini, o amb les grans obres del cinema americà? La trajectòria, per exemple, d'un Clint Eastwood, que malgrat que va començar com a actor de spaghetti

western, va aconseguir acabar dirigint excel·lents pel·lícules. Un nivell de qualitat que, d'uns anys ençà, s'ha convertit en una veritable raresa. I fa llàstima veure actors i actrius de la categoria de Meryl Streep, Susan Sarandon, Julia Roberts o Robert de Niro interpretant films d'allò més anodins. Pel·lícules, ateses les seves característiques, perfectament intercanviables amb un episodi qualsevol d'un serial televisiu. Serials televisius que, menys en comptades excepcions –principalment britàniques–, solen ser més del mateix. En el millor dels casos, una història familiar d'allò més

ximple: una família en què tot va bé fins que passa alguna cosa, o fins que aflora un secret molt ben guardat, etcètera. O, més habitualment, sèries que, capítol rere capítol, se centren en les aventures d'un assassí en sèrie o de policies corruptes o de màfies, o de com n'és de fàcil acabar a la presó, etcètera. I tot

narrat amb un abús insuportable del primer pla –sens dubte, més econòmic en la mesura que el realitzador s'estalvia ambientar l'entorn– o en escenes nocturnes il·luminades amb engegadors efectes especials. O un bosc potencialment carregat de perills, especialment per a qui s'hi endinsa de nit, etcètera. O sigui, una visió del món per no sortir de casa, per quedar-se confortablement instal·lat davant la tele.

Cerca de ti, con la mejor asistencia sanitaria.

Condiciones especiales para los empleados de las **organizaciones y empresas vinculadas a FOMENT DEL TREBALL** y sus familiares directos: cónyuge e hijos.

Adeslas, la primera Compañía de Seguros de Salud del país con **más de 43.000 profesionales, 1.150 centros de atención médico asistencial, más de 300 clínicas concertadas y 150 clínicas dentales**, pone a tu disposición la posibilidad de asegurar tu salud y la de tus familiares directos en unas condiciones muy ventajosas.

Sin copagos. Con carencias y cuestionario de salud.		Adeslas COMPLETA + PlusDENTAL	Adeslas EXTRA 150 Mil + PlusDENTAL
Edad ----- €/mes/ asegurado*	0-44	43,04 €	64,55 €
	45-54	58,75 €	88,13 €
	55-64	89,86 €	134,78 €
	65	137,15 €	205,72 €

Adeslas**COMPLETA**

Amplias coberturas tanto en medicina primaria, especialidades y medios de diagnóstico, como en urgencias y hospitalización.

Adeslas**EXTRA 150Mil**

Seguro mixto que permite acceder al cuadro médico de Adeslas, sin desembolso alguno, o elegir médico y centro hospitalario en todo el mundo con un reembolso del 80% en España y el 90% en el extranjero y límite anual de 150 Mil euros.

Plus**DENTAL**

Accede a muchos servicios sin coste adicional: urgencias, limpiezas de boca, consultas de diagnóstico, fluorizaciones, educación bucal y precios especiales en todos los tratamientos dentales.

Condiciones especiales para organizaciones
y empresas vinculadas a:

Para más información y/o contratación

902 054 529

*Tarifas 2017 aplicables para nuevas altas. Edad máxima de contratación 65 años.

SegurCaixa Adeslas, S.A. de Seguros y Reaseguros, con domicilio social en la c. de Juan Gris, 20-26, 08014, Barcelona (España). CIF: A-28011864. Inscrita en el R.M. de Barcelona, tomo 20481, folio 130, hoja B-6492 S.RE.61/10 GGCC (f)

Algunes oportunitats es troben al racó més llunyà.

I al Santander estem preparats perquè, siguin on siguin, la teva empresa les aprofiti. Amb cobertura a més de 150 països i 12.500 oficines arreu del món, t'ajudem a obrir nous mercats en els quals podràs créixer.

Cada empresa és un món.
Treballem junts per fer-lo gran.

 Santander Empresas